

ΙΩΑΝΝΟΥ
ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ
ΕΡΓΑ

ΤΟΜΟΣ 61

ΟΜΙΛΙΑΙ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΨΑΛΜΟΥΣ ΡΜΖ'—ΡΝ'
ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦ. ΗΣΑΪΑΝ Α'—Η'

Κείμενον: B. de Montfaucon

Μετὰ φέρασις - Σχόλια

Ὁμιλιῶν εἰς τοὺς ψαλμοὺς ΡΜΖ'—ΡΝ'

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Γ. ΚΟΥΤΡΟΥΜΠΑ

θεολόγου - φιλόλογου
καθηγητοῦ τοῦ Πειραματικῆς Σχολείου
τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Ἑρμηνείας εἰς τὸν Ἡσαΐαν

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΓΟΝΗ
θεολόγου - φιλόλογου

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ὁμιλία εἰς τὸν φαλμὸν ΡΜΖ'	9 (109)*
Ὁμιλία εἰς τὸν φαλμὸν ΡΜΗ'	23 (120)
Ὁμιλία εἰς τὸν φαλμὸν ΡΜΘ'	39 (135)
Ὁμιλία εἰς τὸν φαλμὸν ΡΝ'	45 (140)
Εἰσαγωγικὸν σημεῖωμα	49
Ἑρμηνεία εἰς τὸν προφήτην Ἡσαΐαν	51 (145)
Κεφάλαιον Α'	54 (148)
Κεφάλαιον Β'	82 (174)
ΚΕΙΜΕΝΟΝ	109

* Οἱ ἐντὸς παρενθέσεως ἀριθμοὶ ἀντιστοιχοῦν πρὸς τοὺς ἀριθμοὺς σελίδων τοῦ ἀρχαίου κειμένου.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ
 ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΟΜΙΛΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΡΜΖ' (147) ΨΑΛΜΟΝ

«Ἐπαίνει Ἱερουσαλήμ, τὸν Κύριον,
 αἶνει τὸν Θεὸν σου, Σιών».

Ὁ φαλμωδὸς δὲν ἀπευθύνει τὸν λόγον πρὸς τὴν πόλιν Ἱερουσαλήμ, ἀλλὰ πρὸς τοὺς κατοικοὺς αὐτῆς. Ἐκεῖνο ποῦ κάνει διὰ μέσου ἄλλου τοῦ φαλτηρίου, τοῦτο ἀκριβῶς κάνει καὶ ἐδῶ. Προτρέπει λοιπὸν συνεχῶς καὶ συμβουλεύει νὰ ἀναπέμψωμεν πρὸς τὸν Θεὸν τὰς εὐχαριστίας μας διὰ τὰς θείας ἐδουλεύσεις. Συμβουλεύει ἀκόμη νὰ μὴ στηρίζωμε τὰς ἐλπίδας μας οὔτε εἰς τὰς οἰκοδομὰς, οὔτε εἰς τὰ ἀσφαλῆ τεῖχη. Ὁ ἀλλὰ νὰ ἐμπιστευώμεθα τὴν σωτηρίαν μας εἰς τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο λοιπὸν, ἀφοῦ θέτει ὡς πρόλογον, συνεχίζει καὶ λέγει: «Δοξολόγησε Ἱερουσαλήμ τὸν Θεόν, διότι ἰσχυροποίησε τοὺς ἀσφαλιστικούς μοχλοὺς τῶν πυλῶν σου, ἠλόγησε τὰ τέκνα σου πρὸς χάριν σου». Πι σημαίνει τὸ «ἐνίσχυσε τοὺς μοχλοὺς»; Ὅτι σὲ κατέστησεν ἀσφαλῆ, σὲ ἔκαμεν ἀκατάβλητον. Καὶ τὸ «ἐλόγησε τοὺς υἱοὺς σου», ὅτι τοὺς ἐντὸς τῶν τευχῶν σου κατοικοὺς, τοὺς κατὰ χάριν υἱοὺς σου, τοὺς ἠύξησε εἰς μέγα πλῆθος. Τοῦτο μὲν εἶναι ἓνα εἶδος ἐδουλεύσεως. **Δ** Ἔτερον δὲ εἶδος εἶναι τὸ ἐννοούμενον διὰ τῆς φράσεως «ἐν σοί», ποῦ σημαίνει τὸ ἔξῃς. Δὲν τοὺς ἀψῆσε ἐδῶ καὶ ἐκεῖ σκορπισμένους καὶ χωρισμένους, ἀλλὰ τοὺς συνεκέντρωσε καὶ τοὺς ἔκανε νὰ ἀφοσιωθοῦν εἰς Σέ. Ἐπειτα καὶ ἕτερον εἶδος προνοίας δεικνύων λέγει «Αὐτὸς ποῦ ἐγκατέστησεν εἰρήνην εἰς τὰ σύνορά σου». Διότι συμβαίνει εἰς μερικοὺς καὶ εἰς ἀσφαλῆς μέρος νὰ εὐρίσκωνται, καὶ πολλοὶ εἰς ἀριθμὸν νὰ εἶναι καὶ συγχρόνως νὰ ὀφίστανται τὰς πολεμικὰς ἐδουλεύσεις τῶν ἐχθρῶν. Ἐδῶ ὁμῶς δεῖκνυεὶ ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ ἀπὸ παρομοί-

αν έχθρικήν επιβολήν, είναι ἀπηλλαγμένοι, καὶ τρόπον τινά ὁ ποιητὴς τοῦ ψαλμοῦ θελεῖ νὰ δείξῃ ὅτι, ὄχι μόνον ἡ πόλις εἶναι ἀπηλλαγμένη ἀπὸ ἐχθρούς, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ προσέτι τὰ ἀκρότατα σημεῖα τῆς. Εἶδες πόσων εἰδῶν εὐεργεσίας ἀπαριθμεῖ; Πρώτην δὲ καὶ μεγαλυτέραν ὄλων αὐτῆν, ποῦ ἐκφράζει μὲ τὴν φράσιν «τὸν Θεόν σου» (στίχ. 1). Διότι διὰ τοῦ λόγου τούτου ὄλα τὰ συμπεριλαμβάσκει, ὅτι σὲ υἰοθέτησε, ὅτι σὲ ἔκαμε κληρονόμον ἰδικόν του, ὅτι ἐνώ εἶναι ἐξουσιαστής τῶν πάντων, εἶναι προπαντός ἰδικός σου, Ἐ πράγμα ποῦ εἶναι τὸ σημαντικώτατον καὶ τὸ πρῶτον ὄλων τῶν ἀγαθῶν. Δεύτερον, ὅτι κατέστησεν ἀσφαλῆ τὴν πόλιν. Τρίτον, ὅτι τοὺς ἠλόγησε νὰ πολλαπλασιασθῶν. Τέταρτον, ὅτι ἀπῆλλαξεν ἀπὸ πολέμους καὶ ταραχάς ὄχι μόνον τὴν πόλιν, ἀλλὰ καὶ ὀλόκληρον τὸ ἔθνος· ὅτι ὄχι μόνον διὰ πρῶτην καὶ δευτέραν καὶ τρίτην φοράν ἔκαμε τοῦτο, ἀλλὰ συνεχῶς τοῦτο ἔκαμιν· διότι δὲν εἶπεν «αὐτὸς ποῦ ἔθεσε» ἀλλ' «αὐτὸς ποῦ ἔθετε» (ὁ τιθεῖς).

Ἐάν δὲ κάποτε συνέβαινον καὶ πόλεμοι, τοῦτο δὲν ἐσήμαινεν ὅτι ὁ Θεὸς τοὺς ἐγκατέλειπεν, ἀλλ' ὅτι αὐτοὶ ἀποσκίρτοσαν. **483** **A** Διότι τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ θεβαίως εἶναι διαρκῶς καὶ αἰώνιος τοῦτο: τὸ νὰ ἀνεγείρῃ τεῖχη νοητά, τὸ νὰ ἐπιφέρῃ τὴν ἀσφάλειαν, τὸ νὰ ἀπαλλάσῃ ἀπὸ κάθε εἰδους πολέμου καὶ ταραχῆς. Ἐπειτα καὶ ἄλλην θεῖαν εὐεργεσίαν, ἐκτός τῆς ἀνωτέρω, ἀναφέρει, τὴν «καλὴν χρονιά», δηλαδὴ καὶ τὴν ἀφθονίαν τῶν καρπῶν τῆς γῆς. Ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ παιδαγωγεῖ αὐτοὺς, νὰ μὴ θεωροῦν ὅτε τὴν γῆν, ὅτε τὴν εὐκрасίαν τῶν ἀέρων ὡς αἴτιον τῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ τὸ πᾶν νὰ ἀποδίδουν εἰς τὴν θεῖαν πρόνοιαν. Ποῖαν δὲ ἐννοεῖ πρόνοιαν; Αὐτὴν ποῦ λέγει εἰς τὴν συνέχειαν τοῦ στίχου 3: «Αὐτὸς σὲ χορταίνει μὲ ἐκλεκτὸν σίτον». Ἰδὲ. Δὲν εἶπεν ἀπλῶς σίτον, ἀλλὰ παχύν, ἥτοι ἐκλεκτὸν εἶδος σίτου, διὰ νὰ δείξῃ τὴν μεγάλην ἀφθονίαν ἀγαθῶν. Διότι «στέρρον πυροῦ» ὀνομάζει τὸ λιπαρὸν τοῦ καρποῦ. **B** Τοιοῦτου δὲ εἶδους εἶναι τὰ δῶρα τοῦ Θεοῦ, γνήσια καὶ ἀφθονα. Σὲ χορταίνει, λέγει, μὲ τὸν καλύτερον σίτον καὶ μάλιστα μὲ ἀφθονίαν. Διὰ νὰ δηλώσῃ δὲ αὐτὰ, δὲν εἶπεν ὅτι δίδει ἀπλῶς, ἀλλ' ὅτι σὲ χορταίνει.

«Αὐτὸς ποῦ ἀποστέλλει ὡς ἄλλον ἀγγελισφόρον τὴν ἐντολήν Του περὶ καρποφορίας εἰς τὴν γῆν» (στίχ. 4). Ἐκεῖνο τὸ ὄποιον εἶναι σσημβεῖς εἰς αὐτὸν (τὸν ψαλμῶ-

δόν), νὰ μεταφέρῃ τὸν λόγον ἀπὸ τὰ ἰδιαίτερα εἰς τὰ κοινὰ καὶ ἀπὸ τὰ κοινὰ πάλιν εἰς τὰς εἰδικὰς περιπτώσεις, τοῦτο ἀκριβῶς καὶ ἐδῶ κάνει. Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶπεν «Αἶνει τὸν Θεόν σου», διὰ νὰ μὴ νομίσῃ κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἔχοντας ὀλίγον νοῦν ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι μόνον Θεὸς τῶν Ἰουδαίων, ἀπαδεικνύει ἐδῶ πῶς εἶναι Θεὸς κοινὸς ὅλης τῆς οἰκουμένης, καὶ πῶς ἡ πρόνοιά του ἔχει ἐκταθῆ ἀπανταχοῦ τῆς γῆς, μεταφέρων τὸν λόγον ἀπὸ τὰ ἰδιαίτερα εἰς τὰ κοινὰ, ἀναφερόμενος εἰς τὴν καθολικὴν πρόνοιαν. Διὰ τοῦτο, ἀφοῦ εἶπεν «Αὐτὸς ποῦ ἀποστέλλει ὡς ἄλλον ἀγγελισφόρον τὴν ἐντολήν Του περὶ καρποφορίας εἰς τὴν γῆν», συνέχισεν: «καὶ ἡ ἐντολή του αὐτῆ ὡς ταχύτατος ἀγγελος θὰ τρέξῃ καὶ ἐκτελέσῃ τὴν ἀποστολήν Του». **C** Τοῦτο δὲ εἶπεν, διὰ νὰ δείξῃ ὅτι φροντίζει ὄχι μόνον δι' ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλην τὴν οἰκουμένην. Λόγον δὲ ἐδῶ ὀνομάζει τὴν προσταγὴν καὶ τὴν προνοητικὴν ἐνέργειαν τῆς θεῖας φροντίδος. Ἐπειτα ἀφοῦ παριστάνει τὴν εὐκολίαν μὲ τὴν ὁποίαν ἐκτελοῦνται αἱ θεῖαι προσταγαί, ὄχι μόνον τὴν λέξιν «λόγος» χρησιμοποιοῦν, ἀλλὰ πορομοιάζει τὴν εὐκολίαν ταυτην μὲ «τὸν δρόμον». Καὶ δὲν ἐθεώρησεν ἀρκετὸν τοῦτο, ἀλλὰ προσέθεσε καὶ «τὴν ταχύτητα» πρὸς ἀκριβεστέραν ἀπόδοσιν. Αὐτὸ δὲ τὸ ὄποιον θέλει νὰ εἰπῇ εἶναι τὸ ἐξῆς: «Ὅτιδήποτε διατάξῃ ὁ Θεός, ταῦτο γίνεται μετὰ μεγίστης ταχύτητος. Δίδει δὲ ἐντολάς δι' ὀλόκληρον τὴν οἰκουμένην. Τὶ δὲ εἶδους ἐντολάς δίδει ὁ Θεός εἰς ὀλόκληρον τὴν οἰκουμένην; Δίδει ἐντολάς σχετικὰς μὲ τὴν ζωὴν μας, ἐντολάς ποῦ τὴν ἀφοροῦν ἀπολύτως, **D** ὅπως περὶ τῆς καταλλήλου καὶ εὐεργετικῆς πνοῆς τῶν ἀέρων, περὶ τῶν ἐτησίων καὶ ἐποχιακῶν μεταβολῶν καὶ ἀλλαγῶν τῶν καιρῶν. Διὰ τοῦτο καὶ συνεχίζει νὰ λέγῃ: «Αὐτὸς ὁ ὀποῖος δίδει τὸ χιόνι λευκὸ καὶ μαλακὸ σάν τὸ μαλλί, Αὐτὸς ποῦ ρίχνει ἐπάνω στὴ γῆ τὴν ὀμίχλην σάν στάχτη» (στίχ. 5). Τὸ εἶδος τῆς χιόνος ταύτης ἔτερος ἐρημνευτῆς ὀνομάζει τὴν ἠμέραν δρόσον καὶ οἱ Ἐβραῖοι τὴν λέγουσιν «χεφόρ χα-έφρη».

Στίχος 6: «Αὐτὸς ποῦ ρίπτει τὴν χάλαζαν εἰς μέγεθος καὶ μετὰ εὐκολίας, μετὰ τῆς ὁποίας ἡμεῖς ρίπτομεν τεμάχια ἄρτου. Ποῖος δύναται νὰ ἀντιμετώπισῃ τὸν ἰσχυρὸν καὶ παγωμένον ἀνεμὸν Του;». Ἄλλος ψαλμὸς λέγει ποῖος δύναται νὰ ὑποφέρῃ μὲ ἀκάλυπτον πρόσωπον τὸν καύσωνα αὐτοῦ;

Στίχος 7: «Ἀλλὰ Αὐτός θά ἀποστείλῃ τὴν ἐντολήν του ὡς ἄλλον ἀγγελιαφόρον καὶ θά λειώσῃ τοὺς πάγους καὶ τὰ χιόνια. Θά φυσήσῃ τὸν ἀνεμὸν του καὶ θά ἀπομικρυνθοῦν τὰ ὕδατα. **Ε** Ἐδῶ, κατὰ τὴν γκώμην μου, τὴν πανίσχυρον καὶ ἀπέραντον δύναμιν τοῦ Θεοῦ θέλει νὰ παραστήσῃ, ἡ ὁποία δύναμις ἐκ τῆς ἀνωπαρέχιας παράγει τὰς οὐσίας καὶ τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως, καὶ ὅταν αὐτὰ παραχθοῦν τὰς μεταβάλλει καὶ τὰς μεταβάλλει κατὰ τὴν βούλησίν του.

Σχετικὰ εἶναι ὅσα καὶ ἕτερος προφήτης, ὁ Ἀμιάς, λέγει: ⁴⁸⁴ **A** «Ὁ Κύριος εἶναι Ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος δημιουργεῖ τὰ πάντα καὶ μορφοποιεῖ αὐτά». Διότι ἂν καὶ αἱ μεταβολαὶ καὶ τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως ὑπέκεινται εἰς ἀπαραβάτους φυσικοὺς νόμους, ὅμως ὅταν κινήσῃ ὁ Θεός, οἱ νόμοι οὗτοι λύονται καὶ ἀναστρέλλεται ἡ δύναμις των.³ Καὶ ἄλλοτε μὲν μεταβάλλει τὴν μορφήν καὶ τὸ περιεχόμενον τῶν οὐσιῶν, ἄλλοτε δὲ ἀφοῦ τὰς ἀφήσῃ ἀμετατρέπτως κατὰ θάσιν, μετατρέπει τὴν ἐνέργειάν των⁴ καὶ τὴν μὲν φυσικὴν ιδιότητα ἐκάστου φυσικοῦ στοιχείου τὴν ἀφήνει νὰ ἄρῃται πρὸς στιγμὴν, τὴν δὲ ἀντίθετον τῆς φυσικῆς ἐκδήλωσιν ἀφήνει νὰ φανῇ. Κάτι παρόμοιον ἔκαμιν ὁ Θεὸς εἰς τὴν κάμινον μὲ τοὺς τρεῖς παῖδας.⁵ Διότι εἰς τὴν κάμινον μέγα ἦτο τὸ πῦρ, τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν ἔκαεν καθόλου, ἐνῶ ἀντιθέτως οἱ τρεῖς παῖδες ποῦ ἐρρίφθησαν ἐντὸς τῆς κάμινου ἀπελάμβανον ἕνα εἶδος εὐχαρίστου δρόσου. Τὸ πέλαγος τῆς Ἐρυθρᾶς Θαλάσσης διὰ τῶν ποδῶν διέσχισον οἱ Ἰουδαῖοι,⁶ χωρὶς νὰ καταποντίζωνται εἰς τὰ ὕδατα, **B** ἀλλὰ διήρχοντο τὴν Ἐρυθρὰν ἀσφαλῶς ὡς νὰ ἐδάδιζον ἐπὶ ἐδάφους στερεωτέρου ἀκόμῃ καὶ ἀπὸ αὐτὴν τὴν πέτραν. Ἐπὶ στερεᾶς γῆς ἐπάτων οἱ Δαθάν καὶ Ἀβειρών,⁷ καὶ ὅμως τὰ σώματά των δὲν συνεκροτοῦντο ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἀλλὰ κατεποντίζοντο ταχύτερον ἀπ' ὅτι εἰς τὴν θάλασσαν. Ἐὐλοὺν ξηρὸν

1. Ἄμιας θ. 8.
2. Ἐδῶ ὁ ἄγιος Πατὴρ ἐκθέτει μὲ πολλὴν εὐχέρειαν τὸν τρόπον θεουργίας τοῦ Θεοῦ, ὅταν παρίσταται ἐνέργειά τούτου.
3. Πανικλοτρόπως ἐκδηλώνεται ἡ θαυματουργικὴ δύναμις τοῦ Θεοῦ.
4. Δαν. 1, 7.
5. Ἐδῶ, κεφ. 13.
6. Ἀριθμ. κεφ. 16.

ἦτο ἡ ράβδος τοῦ Ἀαρών,⁸ καὶ ὅμως ἀπέφερε καρπὸν ἀραιότερον καὶ ἀπὸ κατάχλωρα εἰς τὴν γῆν φυτά. Ὁνος ἦτο, ἦτοι ζῶον κωρρότερον ὢλων τῶν ἄλλων, τὸ ὑπὸ τοῦ Βαλαάμ⁹ χρησιμοποιηθὲν, καὶ ὅμως εἰς τὸν Βαλαάμ ποῦ τὸ ἐκτύπη ἐβακεν ἀπολογία τὴν ὁποῖαν οὔτε ὁ λογικώτερος ἀνθρώπος δὲν θά ἠδύνατο νὰ δώσῃ. Λέοντες ἦσαν εἰς τὸν λάκκον ἐντὸς τοῦ ὁποῖου ἐβρίεον τὸν Δαυὶδ,⁹ καὶ ὅμως οἱ λέοντες ἐκεῖνοι ἡμερότητα προβάτων ἐβείβαν, χωρὶς νὰ ἀφανισθῇ ἡ φύσις καὶ αἱ ιδιότητές των, ἀλλὰ πρὸς στιγμὴν μετεβλήθησαν κατὰ ἐνστικτὰ των. Πολλὰ ἄλλα παρόμοια θαύματα καὶ εἰς τὴν κτίσιν εἶναι δυνατὰ νὰ διαπιστώσωμεν. **C** Μὴ λοιπὸν νομίσης μικρὸν τὸ θαῦμα τῆς μετατροπῆς τοῦ ἀεμοῦ εἰς χιόνια καὶ τῆς χιόνος εἰς ὕδωρ, ἐπειδὴ λαμβάνει χώραν μόνον κάθε ἔτος καὶ τὸ ἐσυνήθισαμε νὰ τὸ βλέπωμε διὰ τῶν ὀφθαλμῶν μας. Σκέψου πόσον σπουδαῖον εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι τῶρα μὲν φαίνεται χιών, ὑπεροπὸν δὲ ὕδωρ καὶ εἰς πολὺ μικρὸν χρονικὸν διάστημα νὰ ὑφίσταται τόσας πολλὰς μεταβολάς. Διὰ νὰ μὴ νομίση κανεὶς ἀνόητος, ὅτι αὐτὰ λαμβάνουν χώραν κατόπιν ἐνεργείας τῶν φυσικῶν στοιχείων, τὰ ὁποῖα ἀπλῶς ἤθελε θεωρήσει ὡς αἰτία τῶν μεταβολῶν, ἀλλὰ διὰ νὰ ἴδῃ ποῖος εἶναι αὐτὸς ποῦ διατάσσει ταύτας, ὁ ψαλμωδὸς ἀνάγεται διὰ τοῦ ψαλμοῦ εἰς τὸ θεῖον πρόσταγμα καὶ λέγει: «Θά ἀποστείλῃ ὁ Θεὸς τὴν ἐντολήν του καὶ θά λειώσῃ τὰ χιόνια καὶ τοὺς πάγους», δηλαδὴ θά διατάξῃ ὁ Θεός. **D** Διότι τοῦτο δὲν θά τὸ πράξουν οἱ ἀνεμοὶ ποῦ προηγούντο τῆς χιόνος, ἀλλὰ ὁ Θεὸς ὁ ὁποῖος ἐποίησε καὶ ἐπρόσταξε τοὺς ἀνέμους.

Ἐφερε τὸν λόγον ὁ ψαλμωδὸς εἰς τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως καὶ εἰς τὰς ἐπὶ τῶν στοιχείων ταύτων παρατηρούμενας μεταβολάς διὰ νὰ πείσῃ τὸν παυχλὸν κατὰ τὴν διάνοισιν καὶ ἀκαίσθητον Ἰουδαῖον νὰ ἀντιληφθῇ τὴν ἰσχὺν τοῦ Θεοῦ εἰς τὰ κατ' ἔτος λαμβάνοντα χώραν φυσικὰ φαινόμενα. Ἐπέδωκε νὰ κατὰστήσῃ γνωστὸν, ὅτι ὁ Θεὸς δύναται εὐκολώτατα νὰ μεταβάλλῃ τὰ πάντα, κατὰ τὴν θέλησίν του, καὶ νὰ κινήσῃ τὰ φυσικὰ στοιχεῖα νὰ παρουσιάσων ἀντίθετα τῶν συνήθων ἀποτελέσματα.

7. Ἐδῶ, κεφ. 8 κ. 11.
8. Ἀριθμ. 22, 5 κ. 15.
9. Δαν. κεφ. 12.

Διότι όπως είναι εύκολον εις Αυτόν, όταν πάση φοβερὸν ψυχῶς καὶ ἀνυπόφορος παγωνιά, νὰ λειώσῃ τοὺς πάγους, νὰ γλυκάνῃ τὴν ἀτμόσφαιραν καὶ νὰ φέρῃ γαλήνην εἰς τὴν φύσιν, τοιοῦτοτρόπως δύναται ὁ Θεὸς νὰ πράξῃ προκειμένου καὶ περὶ τῶν Ἑβραίων. Ἐ δύναται δηλαδή ὁ Θεὸς κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον τοὺς εὐρισκομένους εἰς ἀχμαλωσίαν καὶ εἰς κατὰστασαν ἐμπόλεμον ἐδωκώματα νὰ τοὺς φέρῃ τὴν εἰρήνην καὶ νὰ τοὺς ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν πατρίδα των καὶ νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ ἀκόμη πρὸς τὴν εὐημερίαν πού εἶχον οἱ Ἑβραῖοι πρὸ τῆς ἀχμαλωσίας των.

Δὲν λέγει δὲ τοῦτο μόνον ὁ ψαλμωδός, ἀλλὰ καὶ ἄλλην κρυμμένην διδασκαλίαν ὑπαινίσσεται. Ποία δὲ εἶναι αὕτη; Ὅτι καθὼς αὐτὰ τὰ περιστατικά τῆς ἀχμαλωσίας καὶ τοῦ πολέμου, ἂν καὶ κατ' ἀρχάς εἶναι λυπηρὰ, πολλάκις ἀποβαίνουν χρήσιμα καὶ ὠφέλιμα, ἔτσι καὶ τὰ ἄλλα λυπηρὰ περιστατικά τῆς ζωῆς τῶν δύνονται νὰ ἀποβαῖν πρὸς τὸ συμφέρον των καὶ πολλὴν νὰ ἐπιφέρουν ὠφέλειαν. Τοιαῦτα διδάσκει ὁ ψαλμὸς, 485 Α. Διὰ νὰ μὴ ὑποφέρῃ ἡ φύσις περισσότερον ἀπὸ τὴν κακοκαιρίαν, καθώρισε τὴν ἐπὶ τὸ ὑψημὸν καὶ θερμότερον μεταβολὴν τοῦ καιροῦ. Τί δὲ θέλει νὰ διδάξῃ ἀκόμη μὲ τὰ εἰς τὸν ψαλμὸν ἀναφερόμενα παραδείγματα; Διότι δὲν εἶπε μόνον ὅτι «ὁ Θεὸς δίδει τὴν χιόνα» ἀλλὰ συνέχισεν «ὡσαν λευκὸν μαλλί», οὔτε μόνον ὠμίλησε «περὶ ὀμίλης πού ὁ Θεὸς τὴν διασκορπίζει», ἀλλὰ προσέθεσεν «ὡσαν στάκτην», οὔτε μόνον «περὶ κρυστάλλου πού ὁ Θεὸς τὸν σκορπίζει», ἀλλὰ συνεχίζει «ὡσαν κομμάτια ψαμιοῦ». Κατὰ τὴν γνώμην μου ὁ ψαλμωδὸς θέλει καὶ ἀπὸ τὰ παραδείγματα αὐτὰ νὰ δηλώσῃ τὴν εὐκολίαν τοῦ ἐργαζομένου ταῦτα Θεοῦ καὶ τὸ πλουσιοπάροχον τῆς ἀγαθωσύνης Του. «Ὁ Θεὸς λοιπόν, αὐτὸς εἶναι πού ἀπεκάλυψε τὴν ἐντολήν του εἰς τὸν Ἰσραὴλ, τὰς ἐντολάς του καὶ τὰ δίκαια προστάγματά του εἰς τὸν Ἰσραηλιτικὸν λαὸν του» (στίχος 8), τὰς ἀκριβοδικαίας ἐντολάς καὶ τὰ θεῖα προστάγματα, ὅπως ἀναφέρονται ἀλλοῦ. «Δὲν ἔκαμε τὸ ἴδιο ὁ Θεὸς πρὸς κάθε ἔθνος». Ἄλλοτε ἕτερος ἑρμηνευτὴς ὁμοίως λέγει «καὶ δὲν ἐφάνέρωσε τὰς προσταγὰς του δι' ἀποκαλύψεως πρὸς αὐτὰ» (στίχ. 9).

Κύτταξε πῶς πάλιν ἀπὸ τὰ γενικά εἰς τὰ μερικά μεταφέρει τὸν λόγον ὁ ψαλμωδός, Β καὶ πῶς ἐπιδιώκει νὰ ἐπιστήσῃ μεγαλύτεραν τὴν προσοχὴν εἰς τὰ σπουδαιότα-

τα καὶ μοναδικὰ γεγονότα τῶν Ἰουδαίων. Ἀφοῦ ἤρχισεν τὸν ψαλμὸν ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ καὶ ὠμίλησε περὶ ὧσων ὠφελῶν τὸ σώμα, δηλαδή περὶ ἀσφαλείας, περὶ «καλῆς χρονιάς», περὶ εἰρήνης, ἐδῶ δὲ μεταφέρει τὸν λόγον εἰς τὰ ὑψηλότερα νοήματα, ὁμιλεῖ περὶ τῆς νομοθεσίας τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἰσραὴλ, πράγμα πού εἶναι ἕνα σπουδαιότατον εἶδος εὐεργεσίας πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ἡ νομοθεσία τοῦ Θεοῦ πού ἀπομακρύνει τὴν κακίαν, πού χειραγωγεῖ πρὸς τὴν ἀρετὴν, πού φωτίζει τὴν διάνοισιν.

Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Μωϋσῆς προκειμένου νὰ καταστήσῃ σαφέστατον τοῦτο τὸ γεγονός ἔλεγε: 10 Ποίος λαὸς ὁμοιάζει μὲ τὸν Ἰσραηλιτικόν; Ποῖον τὸ μέγα ἔθνος τοῦ ὁποίου ὁ Θεὸς πλησιάζει τοὺς ἀθρώπους τάσον, ἔσκον Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν καὶ καταφθάνει βοηθὸς εἰς κάθε ἀνάγκην μας διὰ τὴν ὁποίαν θὰ τὸν ἐπικαλεσθῶμεν; C Καὶ ὁ Δαβὶδ πάλιν λέγει: «Ὁ Κύριος εἶναι ἐκεῖνος καὶ οὐδεὶς ἄλλος, ὁ ὁποῖος κάμνει πολλὰ ἔργα ἐλέους καὶ οἰκτιρισμῶν καὶ ἀποδίδει τὸ δίκαιον εἰς τοὺς ἀδικουμένους ἀθώου ἀθρώπου. Αὐτὸς κατέστησε γνωστὰς τὰς περὶ τοῦ λαοῦ του βουλὰς εἰς τὸν Μωϋσῆν καὶ ἔτσι ἀπεκάλυψε τὰ θελήματά του εἰς τοὺς Ἰσραηλίτας». 11 Καὶ ὁ Ἰερεμίας λέγει: «Αὐτὸς εἶναι ὁ Θεὸς ἡμῶν καὶ οὐδεὶς δύναται νὰ συγκριθῇ πρὸς Αὐτόν. Οὐθὺς εἶδεν ἄλην τὴν ὁδὸν τῆς σοφίας καὶ ἔδωκεν αὐτὴν εἰς τὸν Ἰσραὴλ». 12 Ἄλλ' ἴσως ἤθελεν εἶπει κάποιος; ἀφοῦ δὲν ἀπεκάλυψεν ὁ Θεὸς τὸ θέλημά του εἰς τοὺς λοιποὺς ἀθρώπους, τότε πῶς τοὺς τιμωρεῖ; Ὅτι πράγματι κολάζει καὶ τοὺς πρὸ τοῦ Νόμου ζήσαντας ἀθρώπους καὶ ἐκεῖνους ἐπίσης πού ἠμάρτησαν εἰς ὁποιοδήποτε μέρος τῆς οἰκουμένης, εἶναι φανερόν ἀπὸ ὅσα ὁ Χριστὸς λέγει: «Ἡ βασίλισσα τῆς νοτιοδυτικῆς Ἀραβίας, τῆς χώρας Σαβά, θὰ ἀναστήθῃ κατὰ τὴν ἐσχάτην κρίσιν μαζί με τὴν γενεάν αὐτὴν καὶ θὰ τὴν κατακρίνῃ». 13 Καὶ εἰς τὸν προηγούμενον στίχον D «Ἄνδρες τῆς Νινευῆ (ὡς οἱ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰωνᾶ) θὰ ἀναστήθουν εἰς τὴν μέλλουσαν κρίσιν καὶ θὰ κατα-

10. Δευτ. 1, 7.

11. Ψαλμ. 102, 6-7.

12. Ησαΐα 3, 36-37.

13. Ματθ. 12, 42.

κρίνουν τὴν γενεὰν αὐτῆν».¹⁴ Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ἐλέχθησαν αὐτά, διότι καὶ ἐκεῖνοι εἶχον τὴν εὐθύνην τῶν διὰ τὰς πράξεις τῶν, διὰ τὰς ὁποίας ἄλλοι ἐπηρεάσθησαν καὶ ἄλλοι ἐτιμωρήθησαν. Ἐάν λοιπὸν δὲν ἦτο γνωστὸν τὸ ὄρθον καὶ δίκαιον εἰς αὐτούς, πῶς θὰ ἦτο δυνατόν εἰς τὸν Θεὸν νὰ δικάσῃ καὶ τιμωρήσῃ τοὺς; Πῶς θὰ ἐλεγε πάλιν, ὅτι «θὰ ἐκδικῆθῃ τὸ ἀδικουμένον αἷμα, ἀπὸ τοῦ αἵματος τοῦ δικαίου ἄβελ μέχρι τοῦ αἵματος τοῦ Ζαχαρίου»;¹⁵ Καὶ πῶς θὰ ἐλεγεν, ὅτι «θὰ εἶναι περισσύτερον ὑποφερτὴ ἢ τιμωρία εἰς τοὺς κατοίκους τῶν Σοδομῶν καὶ Γομόρρας ἀπὸ τῆν εἰς τοὺς Ἑβραίους ἐπιβαλλομένην»;¹⁶ Διότι μὲ τὴν λέξιν «ἀνεκτοτέρα (τιμωρίαν)» δηλοῖ ὅχι τὴν τελείαν ἀπαλλαγὴν, ἀλλὰ τὴν ἐλαφροτέραν τιμωρίαν, τὴν ὅποیان θὰ ὑποσποῦν οἱ Σοδομίται, ἀπὸ ἐκείνην ποῦ ἤρμοξε εἰς τὰς ἁμαρτίας τῶν. Ἐάν δὲ οἱ Σοδομίται, ποῦ τόσοσ ἀκληρὰ ἐτιμωρήθησαν, πάλιν κατὰ τὴν Δευτέραν παρουσίαν θὰ δικασθοῦν, ποῖος ἀπὸ τοὺς ἄλλους θὰ δινηθῇ νὰ ἐκφύγῃ καὶ νὰ γλυτώσῃ τότε;

Ἄς κοιτάξωμε δὲ καὶ τοὺς καταποντισθέντας κατὰ τὸν κατακλισμὸν, καὶ ἄλλους πολλούς, καὶ ἀκόμη αὐτὸν τὸν ἴδιον τὸν Κἀν. Καὶ ὁ Παῦλος, ἐπειδὴ τοῦτο τὸ ἴδιον θέλει νὰ δηλώσῃ, λέγει: «Φανεράνεται ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐναντίον κάθε ἀσεβείας καὶ ἀδικίας τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι καταπατοῦν καὶ ἀδικοῦν τὴν ἀλήθειαν διὰ τῆς εἰδωλολαστρείας καὶ τοῦ αἰσχροῦ θύλου τῶν. 486 Ἄ Διότι ἡ ἀλήθης περὶ τοῦ Θεοῦ γνώσις εἶναι φανερά εἰς τὴν διάνοιάν των, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς τὴν ἔχει σαφῶς φανερώσει εἰς αὐτούς. Διότι αἱ μὴ βλέπομενοι διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἀπειροὶ τελειότητες τοῦ Θεοῦ, ἀφ' ὅτου ἐκτίσθη ὁ κόσμος, βλέπονται καθαρά διὰ μέσου τῶν δημιουργημάτων μὲ τὰ μέγιστα τῆς διανοίας, τόσοσ ἢ αἰδημωρῆσῶν του, ὅσων καὶ ἡ θεία τελειότης του, ὥστε αὐτοὶ νὰ εἶναι ἀναπολόγητοι καὶ νὰ μὴ ἠμποροῦν νὰ προσβάλουν καμμίαν δικαιολογίαν». Ἐπειτα μεταφέρει τὸν λόγον ὁ Παῦλος εἰς τὴν καθημερινὴν ζωὴν χωρὶς νὰ ἀφήνῃ αὐτοὺς οὔτε ἐδῶ ἀνευθύνους καὶ συνεχίζει: «Οἱ παρὰ τὰς ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ, μοινοῦσι ἐγνώριαν

14. Ματθ. 12, 41.
15. Ματθ. 23, 35.
16. Ματθ. 11, 24.
17. Ρωμ. 1, 18-20.

καλῶς ἐκεῖνο ποῦ ὁ Θεὸς καθώρισεν ὡς δίκαιον, καὶ ὅτι ὅσοι παραβαίνουν τοῦτο ἀμαρτάνοντες εἶναι ἄξιοι θανάτου, ὅχι μόνον πράττουν τὰ ἀνήθικα ταῦτα ἔργα, ἀλλὰ καὶ ἐπιδοκιμάζουν ἐκείνους ποῦ τὰ πράττουν».¹⁸ «Σὺ δέ, ὦ ἄθρωπε,¹⁹ ὁ ὅποιος καταδικάζεις τοὺς ἄλλους ποῦ διαπράττουν αὐτά, ἐνῶ σὺ κάμνεις τὰ ἴδια, νομίζεις ὅτι θὰ ἀποφύγῃς τὴν καταδίκην σου ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ; Β Ἡ δείχνεις περιφρόνησιν καὶ ἀχαριστίαν πρὸς τὸν πλοῦτον τῆς ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἀνεκτικότητός του καὶ τῆς μακροθυμίας του ἀπέναντι σου, καὶ θέλεις ἔτσι νὰ ἀγνοῆς, ὅτι ἡ στοργὴ καὶ ἡ ἀγαθότης τοῦ Θεοῦ σε δὴγεί εἰς μετάνοιαν καὶ διόρθωσιν; Συμφῶνως δὲ μὲ τὴν σκληρότητά σου καὶ τὴν ἀμετανόητον καρδίαν σου, ποῦ δὲν μαλάσσεται ἀπὸ τὴν τόσοσ στοργὴν τοῦ Θεοῦ, συσσωρεύεις ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ σου θησαυροὺς ὀργῆς, ποῦ θὰ ἐκσπάσουν κατὰ τὴν ἡμέραν κατὰ τὴν ὅποیان θὰ ἐκδηλωθῇ ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ καὶ θὰ φανερωθῇ ἡ δικαία κρίσις αὐτοῦ, ὁ ὅποιος καὶ «θὰ ἀποδώσῃ εἰς τὸν καθένα κατὰ τὰ ἔργα του». Εἰς ἐκείνους μὲν οἱ ὅποιοι μὲ ὑπομονὴν καὶ ἐπιμονὴν πράττουν τὰ ἀγαθὰ καὶ ἐνάρτητα ἔργα, ζητοῦν δὲ ἀπὸ τὸν Θεὸν τὴν δόξαν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τὴν ἀφθαρσίαν καὶ τὴν ἀθανασίαν, θὰ τοὺς δώσῃ ὁ Θεὸς ζωὴν αἰώνιον πλησίον του. Ἐναντίον δὲ ἐκείνων οἱ ὅποιοι ἀπὸ πνεῦμα ἀντιλογίας καὶ φιλονεικίας δὲν πείθονται μὲν καὶ δὲν ὑποτάσσονται εἰς τὴν ἀλήθειαν, πείθονται δὲ καὶ ὑποδουλῶνται εἰς τὴν ἀδικίαν, θὰ ἐκσπάσῃ θυμὸς καὶ ὀργὴ. C Ἐλίμης δὲ καὶ στενοχωρία θὰ κυριεύσῃ καὶ θὰ πλημμυρίσῃ τὴν ψυχὴν κάθε ἀνθρώπου, ὁ ὅποιος ἀμετανόητος ἐπιμένει νὰ ἐργάζεται τὸ κακόν, τὸν Ἰουδαῖον κατὰ πρῶτον λόγον, ἀλλὰ καὶ τὸν ἔθνικόν».

Βλέπετε τώρα δι' ἄλων ὅσα ἐνωτέρω ἐλέχθησαν πῶς ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, ὅσοι ἐγεννήθησαν, ἀκόμη καὶ πρὸ τῆς ἀποκαλύψεως τῆς θείας Νομοθεσίας, θὰ δικασθοῦν καὶ θὰ τιμωρηθοῦν διὰ τὰς κακὰς τῶν πράξεις, καὶ πῶς ὅσοι ἐφρόντισαν διὰ τὴν ἀρετὴν καὶ ἐγλύτωσαν ἀπὸ τὴν ἀσέβειαν θὰ ἀπολαύουν τῶν ἀγαθῶν; Πῶς θὰ συνέβαινε ἢ τοῦτο (ἢ τιμωρία) ἢ ἐκεῖνο (ἢ ἀμοιβή), ἐάν δὲν ἐγνώριζον καλῶς τὸ τί ἐπρεπε νὰ πράξουν; Ἄλλὰ ἠμπορεῖ

18. Ρωμ. 1, 32.
19. Ρωμ. 2, 9-8.

νά διατυπωθή ἡ ἀπορία. Ἀφοῦ ὅλοι ἐγνώριζαν τὸ πρακτέον καὶ τὸ ὀρθόν, τότε πῶς ὁ ψαλμωδὸς λέγει «δὲν ἔπραξε τὸ ἴδιον ὁ Θεὸς πρὸς ὅλα τὰ ἔθνη, καὶ δὲν ἀπεκάλυψεν τὰς ἐντολάς του πρὸς αὐτά»; Τί εἶναι λοιπὸν αὐτὸ ποῦ ἐλέγχθη καὶ τί θέλει νὰ δηλώσῃ ἀκριβῶς; D "Ακουε. Γραπτὸν νόμον εἰς κανένα ἀπὸ τὰ ἄλλα ἔθνη δὲν ἔδωκεν ὁ Θεός. Διότι τὸν μὲν ἔμφυτον φυσικὸν νόμον τὸν εἶχον ὅλοι οἱ ἄνθρωποι μέσα των, θρονοφονοῦνται τί εἶναι καλὸν καὶ τί δὲν εἶναι. Διότι συγχρόνως μὲ τὴν δημιουργίαν τοῦ ἀνθρώπου ὁ Θεὸς ἔβαλε μέσα εἰς ἕνα ἕκαστον τὴν φωνὴν τῆς συνειδήσεως ὡς δικαστὴν ἀπροσάποληπτον. Διὰ τοῦς Ἰουδαίους ὅμως ὁ Θεὸς ἔπραξε κάτι τὸ ἐξαιρετικόν. Ἀπεκάλυψεν εἰς αὐτοὺς καὶ ἐγγράφως τὸν νόμον του. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ψαλμωδὸς δὲν εἶπεν ὅτι «οὐκ ἐποίησεν ἐν παντὶ ἔθνεϊ», ἀλλ' «οὕτως οὐκ ἐποίησε». Δηλαδή ὁ Θεὸς δὲν ἔστειλεν εἰς τὰ ἔθνη τὰς πλάκας, οὔτε τὰ γραπτὰ, οὔτε τὸν νομοθέτην Μωϋσῆν, οὔτε τὰ ἄλλα τὰ σημεῖα ποῦ ἔλαβον χώραν εἰς τὸ ὄρος Σινᾶ. E ἀλλ' ὅλα αὐτὰ προνομιακῶς μόνον οἱ Ἰουδαῖοι τὰ ἀπέλαυσαν. Ὅλη δὲ ἡ υπόλοιπος ἀνθρωπότης ἤρκεϊτο εἰς τὴν συνείδησιν. Αὐτὰ ἀκριβῶς καὶ ὁ Παῦλος θέλων νὰ δηλώσῃ ἔλεγεν «Ὅταν οἱ ἔθνη καὶ εἰδωλόλατραι, ποῦ δὲν εἶχον λάθει τὸν γραπτὸν Νόμον τοῦ Θεοῦ, πράττουσιν δὲ ἀπὸ ἔμφυτον ἠθικὴν παρδύρμησιν ὅσα λέγει ὁ Νόμος, αὐτοὶ καίτοι δὲν ἔχουν νόμον (διὰ τῆς συνειδήσεώς των) εἶναι οἱ ἴδιοι διὰ τὸν ἑαυτὸν των νόμος». 20 Διὰ τοῦτο οἱ Ἰουδαῖοι εἶναι ἀξιοὶ μεγαλύτερας κατακρίσεως, διότι ἂν καὶ ἔλαβον μετὰ τοῦ φυσικοῦ Νόμου (τῆς συνειδήσεως) καὶ τὸν γραπτὸν (διὰ τοῦ Μωϋσεως), αὐτοὶ παρέβησαν εἰς τόσον μεγάλας παρασυστίας. 21 A Ὡστε ἡ μεγάλη εὐεργεσία ποῦ ἐπεδείχθη ἐκ μερῶν τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ραββίους καὶ δυνήρους Ἰουδαίους κατέληξε νὰ γίνῃ ὑπόθεσις μεγαλύτερας κατακρίσεως εἰς ὄφρα των. Συμφώνως λοιπὸν μὲ τὴν γραμματικὴν ἐρμηνείαν τοῦ ψαλμοῦ ἀρκοῦν ὅσα μέχρις ἐδῶ ἐλέχθησαν. Ἐάν ὅμως κάποιος ἐπιθυμῇ νὰ ἀκούσῃ καὶ τὴν ἀναγωγικὴν καὶ ἀλληγορικὴν ἐρμηνείαν τοῦ ψαλμοῦ, δὲν θά παρατηθῶμεν, ἀπὸ τοῦ νὰ θαδίσωμεν καὶ αὐτὸν τὸν δρόμον, καὶ χωρὶς νὰ διαστρέψωμεν τὴν ἱστορικὴν θάσιν τοῦ ψαλμοῦ, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ μετὰ τῆς ἱστο-

20. Rom. 2, 14.

ρικής ἐρμηνείας θά προσθέσωμεν καὶ τὰ θαυότερα νοήματα, κατὰ τὸ δυνατόν, χάριν τῶν φιλοπονωτέρων ἀκροατῶν.

«Ὕμνει ὁ Ἱερουσαλήμ, τὸν Κύριον, ὕμνει τὸν Θεὸν σου, Σιών». Ὁ ἴδιος ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἀναγνώριζει, ὅτι ἐδῶ ὀμνείται ἡ ἀνω Ἱερουσαλήμ, περὶ τῆς ὁποίας λέγει «Ἡ δὲ ἀνω Ἱερουσαλήμ (ἡ θριαμβεύουσα Ἐκκλησία) εἶναι ἐλευθέρα. Αὐτὴ ἀκριβῶς εἶναι ἡ μητέρα ὅλων ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν» 21 ὅπως ἀκριβῶς καὶ Σιών θεωρεῖ τὴν Ἐκκλησίαν, ὅταν λέγῃ 22 B «δὲν ἔχετε πλησιάσει ἕνα ψηλαφητὸ καὶ φλογισμένον ἀπὸ τὸ πῦρ θουνοῦ (ὅπως ἦτο τὸ Σινᾶ) 23 σκεπασμένον μὲ πυκνὴν ὀμίχλην καὶ σκότος καὶ θύελλαν, ἀλλὰ ἔχετε προσέλθει εἰς τὴν νέαν πόλιν Σιών καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῶν πρωτοτόκων, τὴν συγκέντρωσιν δηλ. τῶν ἐκλεκτῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ, τὰ ὁποῖα ἔχουν πλέον καταγραφῆ ὡς πολῖται τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν».

Εἶναι λοιπὸν δυνατόν ἀναγωγικῶς νὰ ὀμιλήσωμεν καὶ περὶ αὐτῆς τῆς ἀνω Ἱερουσαλήμ, καὶ νὰ εἰπώμεν «Δοξολόγησε, ἀνω Ἱερουσαλήμ, τὸν Κύριον, ὕμνει τὸν Θεὸν σου, νέα Σιών, διότι ἰσχυροποίησε τοὺς μοχλοὺς ποῦ στηρίζουν τὰς πύλας τῶν τειχῶν σου, εὐλόγησε τοὺς κατοικοῦντας ἐντὸς τῶν τειχῶν σου». Καὶ μάλιστα ἀσφαλῆστερον ἀπὸ τὴν παλαιὰν Ἱερουσαλήμ, ἔπεισεν τὴν Νέαν Σιών, ὅχι μὲ μοχλοὺς καὶ θύρας, ἀλλὰ ἀφοῦ τὴν περιέφραξε μὲ τὸν τῆμιον Σταυρὸν καὶ μὲ τὴν σταθερὰν ἀπόφασιν τῆς ἰδικῆς του δυνάμεως C διὰ τῆς ὁποίας ἀνύψωσεν τὸν περίβολον τῆς Ἐκκλησίας ταύτης εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς γῆς, εἰπὼν ὅτι «ὁ θάνατος καὶ αἱ ὄργανωμένοι δυνάμεις τοῦ κακοῦ δὲν θά ὑπερισχύουν καὶ δὲν θά καταικήσουν τὴν Ἐκκλησίαν» 24.

Ἀπὸ τὰ πρῶτα λοιπὸν θήματά τῆς ἡ Ἐκκλησία ἐδέχθη τὴν ἐπίθεσιν τῶν βασιλέων ἀπάτων, καὶ τῶν δημῶν καὶ τῶν πόλεων καὶ ἐστράφησαν ἐναντίον τῆς αἰ φάλαγγος τῶν δαιμόνων, καὶ αὐτὴ ἡ τυραννικὴ δύναμις τοῦ διαβόλου, καὶ μύρια ἄλλα κακά. Καὶ ὅμως ὅλα ἐκεῖνα διελύθησαν καὶ ἐχάθησαν. Αὐτὴ δὲ ἡ Ἐκκλησία ἀφοῦ ἠῤῥήθη, ἀνέβη τόσον πολὺ πρὸς τὰ ὕψη, ὥστε καὶ

21. Gal. 4, 26.

22. Eph. 12, 18-22, 25.

23. Lev. 9, 23.

24. Math. 16, 18.

αὐτοὺς τοὺς οὐρανοὺς ἐξεπέρασαν. «Εὐλόγησε τοὺς υἱοὺς σου ἐν σοί». Ὅπως ἀκριβῶς κατ' ἀρχάς εἶπεν ὁ Θεός· «Αὐξάνεσθε καὶ πολλαπλασιάζεσθε, καὶ γεμίσατε τὴν οἰκουμένην».²⁶ Ἔτσι καὶ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ διέτρεξεν ὀλόκληρον τὴν γῆν. **D** Ἔτσι καὶ κατόπιν ἐδόθη ἡ ἐντολή· «Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη»²⁷ καὶ ὅτι «θὰ κηρυχθῆ τὸ εὐαγγέλιον τοῦτο εἰς ἅπαν τὸν κόσμον».²⁸ Καὶ τοιοῦτοτρόπως τὸ κήρυγμα τοῦ Χριστοῦ εἰς πολὺ μικρὸν χρονικὸν διάστημα διέτρεξεν ὀλόκληρον τὴν οἰκουμένην. Διὰ τοῦτο καὶ ἔλεγεν· «ἐάν τὸ μικρὸν σπιρὶ τοῦ σίτου δὲν πέσῃ εἰς τὴν γῆν καὶ δὲν σαπίσῃ μέσα εἰς τὸ χῶμα, μένει μοναχὸ τοῦ καὶ δὲν πολλαπλασιάζεται. Ἐάν ἅμωσ διὰ τῆς σπορᾶς του εἰς τὴν γῆν ταφῆ καὶ ἀποθάῃ, πολλὸν καρπὸν παράγει».²⁹ Καὶ πάλιν· «ὅταν ὑψωθῶ διὰ τοῦ σταυροῦ ἀπὸ τὴν γῆν καὶ διὰ τῆς ἀναλήψεως εἰς τοὺς οὐρανοὺς, θὰ ἀποσπάσω ἀπὸ τὴν δουλείαν τοῦ διαβόλου καὶ θὰ ἐλκύσω πρὸς τὸν ἑαυτὸν μου δούλους τοὺς πιστεύσαντας εἰς ἐμέ».³⁰ Κατ' ἀρχάς λοιπὸν, ἀπὸ τὸν πρῶτον ἄνθρωπον τὸν Ἀδάμ, θάσει τοῦ φυσικοῦ νόμου οἱ ἄνθρωποι ἠδῆθησαν εἰς μέγα πλῆθος. Διὰ τοῦτο καὶ δυσκολώτερον ἐδῶ ὁ πολλαπλασιασμὸς γίνεται. Κατὰ τὴν ἐποχὴν δὲ τῶν Ἀποστόλων, οὐκ ἔθασε τοῦ φυσικοῦ νόμου, ἀλλὰ μὲ τὴν εὐλογίαν τῆς θείας χάριτος, τὸ πλῆθος τῶν πρῶτων Χριστιανῶν ἠδέανετο. Ἐ διὰ τοῦτο ἡμέρας καὶ ἐντὸς μιᾶς μόνης ἡμέρας τρεῖς χιλιάδες πιστοὶ, ἔπειτα πέντε χιλιάδες, κατόπιν δέκα χιλιάδες, καὶ ἔπειτα ὅλη ἡ οἰκουμένη, ὅλοι οἱ πιστοὶ τοῦ ἐγεννήθησαν διὰ τῆς καλῆς πνευματικῆς αὐτῆς ἀναγεννήσεως (τοῦ βαπτίσματος), ἠδῆθησαν καὶ ἐπολλαπλασιάσθησαν καὶ ἀπέδειξαν τὴν πίστιν των ταύτην καὶ τὴν εὐλογίαν τοῦ ἑαυτῶν διὰ τῶν καλῶν των ἔργων. Διότι αὐτοὶ δὲν ἐγεννήθησαν ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκός, ἀλλ' ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος».³¹

«Αὐτὸς ἐγκατέστησεν εἰρήνην εἰς τὰ σύνορά σου καὶ ἀπεμάκρυνε τοὺς ἐχθρούς σου» (στῆχ. 3). Τοῦτο προπαντὸς περὶ τῆς Ἐκκλησίας δύναται νὰ τὸ εἴπῃ κανεὶς.

26. Γεν. 1, 28.
26. Μαρτ. 28, 19.
27. Ματθ. 28, 19.
28. Ἰω. 12, 24.
29. Ἰω. 12, 32.
30. Ἰω. 1, 18.

408 A Καὶ τὸ περισσότερο θαυμαστὸν ἦτο ὅτι, ἐνῶ ἐπολειμῆτο ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν τῆς αὐτῆς ἀπελάμβανε τὴν ἐσωτερικὴν εἰρήνην καὶ ἐνῶ ὅλοι τὴν ἐπεβουλεύοντα, αὐτὴ ἀφόβως διήρχετο ἡμέρας πνευματικῆς εὐφροσύνης. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Κύριος ἔλεγεν· «Σῶς ἀφῆκα, καθὼς ἀναλαμβάνομαι εἰς τοὺς οὐρανοὺς, τὴν ἰδικὴν μου πνευματικὴν καὶ θαθεῖαν εἰρήνην».³²

«Καὶ σὲ χορταίνει μὲ ἐκλεκτὸν ἄρτον» (στῆχ. 3). Τοῦτο εἶναι δυνατόν νὰ ἐνησηθῆ διαφορετικῶς καὶ ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας, ἀναφερόμενον εἰς πνευματικὴν τροφήν, διότι ἔχει δώσει εἰς ἡμᾶς τὸν πνευματικὸν ἄρτον τῆς ζωῆς. «Αὐτὸς ποὺ στέλλει τὴν ἐντολήν Του εἰς τὴν γῆν ἢ δὲ ἐντολή του, ὡς ἄλλος ἀγγελιαφόρος, θὰ τρέξῃ νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἀποστολήν της» (στῆχ. 4). Ποία ἐντολή; εἰπέ μου. Ὁ λόγος ποὺ διεδόθη διὰ τοῦ στόματος τῶν Ἀποστόλων, ὁ ὁποῖος, εἰσαφρότερος ἀκόμη καὶ αὐτοῦ τοῦ περὶ, διέτρεξε ὅλην τὴν γῆν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Δαβὶδ τοῦτο εἰς ἄλλο μέρος ὑπανίσταται καὶ λέγει· «Ὁ Κύριος θὰ δώσῃ εὐλογίαν εἰς ἐκεῖνους, οἱ ὅποιοι μὲ δυνάτην φωνῆν θὰ εὐαγγελίζωνται τὸ ἀγγελμα τῆς σωτηρίας».³³ **B** Ἐάν δὲ κάποιος ἀπὸ τοὺς ἀνοήτους ἀμφισβῆσθῃ, ὅς λάβῃ τὴν ἀπόδειξιν ἀπὸ τὰς μεταβολὰς πᾶν φυσικῶν στοιχείων ποὺ συμβαίνουν γύρω. Ἄς μᾶθη αὐτὸς πῶς ἡ χιὼν συσσωρεύεται, καὶ εἰς μίαν στιγμὴν καλύπτει ὀλόκληρον τὴν γῆν, καὶ ἀκόμη δὲν πίπτει εἰς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς κατὰ διαστήματα, ἀλλὰ τὴν σκεπάζει συνεχῶς».³⁴

Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ ψαλμῶδὸς ἦτο προφήτης καὶ ἦτο φυσικὸν εἰς αὐτὸν νὰ προλέγῃ καὶ νὰ ὑπανίσταται τὰ μέλλοντα, λέγων ταῦτα κατ' ἀναγωγήν, διὰ τοῦτο συνεχίζει ἀκολουθῶν τὸν λόγον ἀκολουθούμενος μὲ τὰ φυσικὰ στοιχεῖα. Αὐτὸ δὲ τὸ ὁποῖον λέγει εἶναι τὸ ἀκόλουθον ὅτι πρόκειται ὀλόκληρος ἡ γῆ νὰ κατηχηθῇ μὲ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ μάλιστα μετὰ μεγάλην ταχύτητα καὶ εἰς πολὺ μικρὸν χρονικὸν διάστημα. **C** Ἐπειτα διὰ νὰ μὴ ἀμφισβῆσθῃ κανεὶς, ἔπειδὴ οἱ Ἰουδαῖοι ἄν καὶ ἦσαν ἕνα ἔθνος τὸ ὁποῖον ἐπὶ τόσο μακρὸν χρονικὸν διάστημα ἀ-

31. Ἰω. 14, 27.

32. Ψαλμ. 67, 19.

33. Καταφανὲς εἶναι ἡ προσηγορία τοῦ ἑαυτῶν πατρὸς νὰ πείθῃ τοὺς ἀκούσαντες μὲ λογικὰ καὶ πραγματικὰ ἐπιχειρήματα.

πήλαυσε τόσο μεγάλην θείαν φροντίδα χωρίς να καταστή δίκαιον, δυνατόν να διατυπωθῇ ἡ ἀπορία πῶς εἶναι δυνατόν να ἀναγεννηθοῦν χριστιανικῶς εἰς τόσο μικρὸν χρονικὸν διάστημα οἱ κάταικοι ὅλης τῆς οἰκουμένης; Διὰ τὴν ἀποδείξῃ τὴν πραγματικότητά τοῦ ἀνωτέρω ὁ προφήτης, παραλαμβάνει τὰ παραδείγματα ἀπὸ τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως, τὴν χιόνα, τὴν ὑμίχλην, τὸν κρύσταλλον, φαινόμενα πού λαμβάνουν χώραν εἰς μικρὸν χρονικὸν διάστημα. Μὴ λοιπὸν σοῦ φαῖνῃ ἀπίστευτον ἕαν πρόκειται να μεταβληθοῦν τόσον εὐκόλως αἱ σκέψεις των. Ἄλλὰ εἶναι πολλοὶ αὐτοὶ πού ἀντιστέκονται; Ἄλλὰ καὶ αὐτοὶ θὰ ὑποχωρήσουν καὶ θὰ ἀποσυρθοῦν. Διότι ἕαν τὸ ψῦχος ἀπὸ ὀλίγον εἰς τὴν ἀρχὴν, κατόπιν, ὅταν καταστῇ σφοδρότερον, οὐδεὶς δύναται να τὸ ὑποφέρῃ, καὶ ὑποχωροῦν εἰς αὐτὸ πάντες καὶ ἀπομακρύνονται. **Δ** πολὺ περισσότερο θὰ ἀπομακρυνθοῦν ὅλα τὰ ἀντίθετα ἐμπρὸς εἰς τὸν θεῖον λόγον καὶ τὸ θεῖον πρόσωπον. Διότι καὶ τὰ φυσικὰ στοιχεῖα εἶναι ἱκανὸς να τὰ μεταβάλλῃ καὶ ἀπὸ τὴν ἀσπαρξίαν δόναται να τὰ παραγάγῃ, καὶ εἰς τὴν μεγάλῃν δύναμιν ἠμπορεῖ να τὰ ἀσξήσῃ, ὥστε να καταστῶν εἰς πάντας ἀνεπὶφόρο.

«Αὐτὸς πού ἀπεκάλυψε τὸ θέλημά του εἰς τὸν Ἰακώβ καὶ τὰς ἐντολάς του εἰς τὸν Ἰσραὴλ» (στίχ. 8). Ἐδῶ ἕαν κανεὶς παραδεχθῇ ὅτι γίνεται λόγος περὶ τοῦ πνευματικοῦ Ἰακώβ δὲν θὰ σφάλλῃ, καθὼς ἐπίσης ἕαν θεωρήσῃ καὶ τὸν Ἰσραὴλ, ὅπως καὶ ὁ Παῦλος τὸν παραδέχεται, ὅταν λέγῃ: **Ε** «Εἶθε να εἶναι εἰρήνη εἰς σὰς καὶ ἐπάνω εἰς τὸν νέον Ἰσραὴλ τῆς χάριτος τὸν ἐκλεκτὸν τοῦ Θεοῦ», εἰς τὸν ὅποιον Θεὸν ἀνίκει ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΡΗΜ' (148) ΨΑΛΜΟΝ

489 **Α** «Ὑμνεῖτε τὸν Κύριον ἄνωθεν ἐκ τῶν οὐρανῶν, ὕμνεῖτε Αὐτὸν οἱ εἰς τὰ ἀνώτατα ὕψη τοῦ οὐρανοῦ ἐδουλοσκόμενοι ἄγγελοι» (στίχ. 1).

Ἐνεκα τῆς μεγάλης ἐδουλοσύνης των ἐπικρατεῖ ἡ ἐξῆς συνήθεια μεταξύ τῶν ἁγίων ἀνθρώπων ὅταν πρόκειται να δοξολογήσουν τὸν Θεόν, να καλοῦν πολλοὺς ἄλλους εἰς τὴν δοξολογίαν των ταύτην, καὶ να τοὺς παρακαλοῦν να συμμετάσχουν εἰς τὴν ἁραίαν ταύτην ἐκδήλωσιν των. **Β** Τοῦτο ἕκαμον καὶ οἱ τρεῖς παῖδες, ὅταν εὗρισκοντο ἐντὸς τῆς καμίνου,¹ ἐκάλεσαν δηλαδὴ ὅλην τὴν κτίσιν πρὸς εὐχαριστίαν τοῦ Θεοῦ διὰ τὰς πρὸς αὐτοὺς εὐεργεσίας καὶ πρὸς δοξολογίαν Αὐτοῦ. Τὸ ἴδιο καὶ ὁ προφήτης ἐδῶ κάμνει καὶ προσκαλεῖ τὸν κόσμον εἰς δοξολογίαν, τὸν κόσμον τὸν ἄνω, τὸν κάτω, τὸν αἰσθητὸν, τὸν νοητὸν. Τοῦτο κάμνει καὶ ὁ προφήτης Ἡσαΐας, ἐκεῖ πού λέγει: «Ἄς γεμίσουν οἱ οὐρανοὶ ἀπὸ εὐφροσύνης καὶ ἡ γῆ ἀπὸ ἀγαλλίας, διότι εὐσπλαγχνίσθη ὁ Θεὸς τὸν λαόν αὐτοῦ».² Ὁ ἴδιος ἐπίσης ψαλμῶδης εἰς ἕτερον ψαλμὸν λέγει: «Ὅταν ἐξῆλθεν ὁ Ἰσραηλιτικὸς λαὸς ἐκ τῆς Αἰγύπτου, ὅταν οἱ ἀπόγονοι αὐτοῦ τοῦ πατριάρχου Ἰακώβ ἀπεμακρύνθησαν ἐκ μέσου τοῦ ἀλλογλώσσου Αἰγυπτιακοῦ λαοῦ... τὰ ὕψη τοῦ Σινᾶ ἐσκίρτησαν ὡς οἱ κριοὶ καὶ τὰ βουνὰ ἀνεπήδησαν ὡς τὰ νεογέννητα ἀρνάκια τῶν προβάτων».³ Ἄλλου πάλιν ὁ Ἡσαΐας λέγει: «Τὰ νέφη ἄς θρέξουν δικαιοσύνην».⁴ **Γ** Ἐπειδὴ λοιπὸν δὲν εἶναι ἱκανοὶ μόνον των να δοξολογήσουν τὸν Δεσπότην, παρακινοῦν πάντας να ἔλθουν καὶ να συμμετάσχουν εἰς τὴν θεῖαν δοξολογίαν. Τοῦτο ἀκριθῶς κάμνει καὶ ἐδῶ ὁ ψαλμῶδης, ὅταν λέγῃ: «Ἄς προ-

1. Δαν. 3.

2. Ἠσ. 49, 13.

3. Ψαλμ. 118, 1-4.

4. Ἠσ. 45, 8.

σκηνήσουν Αὐτὸν πάντες οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ,^δ καὶ ἄλλοῦ πάλιν, ὅταν λέγῃ· «Ὑμνολογήσατε τὸν Κύριον ὅλοι οἱ ἄγγελοι, ποὺ ἔχετε τὴν δύναμιν νὰ ἐκτελήτε τὸ θεῖον θέλημα».^ε

Καὶ ἕνα ἄλλο πάλιν ἐπιτυγχάνει ὁ ψαλμωδὸς ἐδῶ μὲ τὴν πρόσκλησιν τῶν πάντων πρὸς θεῖον δοξολογίαν. Ποῖον λοιπὸν εἶναι τοῦτο; Τὸ νὰ μὴ νομίση κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἀνοητοτέρους ὅτι ὑπάρχουν δύο δημιουργοί.^ζ Καὶ τοῦτο ἐπειδὴ οἱ δύο κόσμοι εἶναι διάφοροι κατὰ τὴν ἐμφάνισιν (διότι ὁ μὲν εἶναι αἰσθητός, ὁ δὲ νοητός, ὁ μὲν ὁρατός, ὁ δὲ ἀόρατος, ὁ μὲν ἀποτελούμενος ἐξ ὕλικῶν σωμάτων, ὁ δὲ ἐξ αὐτῶν καὶ ἀσωμάτων), **Δ** διὰ νὰ μὴ παρασυρῆθῃ κανεὶς ἐκ τῆς διαφορᾶς τῶν δημιουργημάτων καὶ παραδεχθῇ δύο δημιουργοὺς, ὁ ψαλμωδὸς ἕνα χορὸν στήνει, καὶ ἐξ ὅλων τῶν δημιουργημάτων μίαν μελωδίαν πρὸς τὸν Θεὸν συνιστᾷ, καὶ ὁ εἰς καὶ ὁ αὐτὸς Θεός, λέγει, ὅτι πρέπει νὰ ἀνυμνῆται ὑπὸ τῆς ἀνω καὶ τῆς κάτω κτίσεως. Ἔτσι ἀποδεικνύει καὶ διὰ τῆς ἐνείκας δοξολογίας ὅτι εἰς καὶ μοναδικὸς εἶναι ὁ Δημιουργὸς καὶ τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ ἑτέρου κόσμου, τοῦ ὕλικου καὶ τοῦ πνευματικοῦ.

Καὶ ἀρχίζει τὴν δοξολογίαν ταύτην πρῶτον ἐκ τῶν ἀνω, καὶ λέγει· «Αἰνεῖτε Αὐτὸν ὅλοι οἱ ἄγγελοι Του, δοξολογεῖτε Αὐτὸν πᾶσαι αἱ ἀγγελικαὶ δυνάμεις Του» (στίχ. 2). Ἄλλος λέγει· «αἰνεῖτε τὸν Θεὸν ὅλοι αἱ ἀγγελικαὶ στρατιαὶ Αὐτοῦ, ἀναφερόμενος εἰς τὰ Χερουβείμ, τὰ Σεραφεῖμ, τὰς Κυριότητες, τὰς Ἀρχάς, τὰς Ἐξουσίας. Τοῦτο εἶναι δαίμονα σφοδρῶς φλεγομένης ὑπὸ τοῦ ζήλου ψυχῆς, τοῦτο εἶναι δαίμονα θερμότητος ἀγάπης. **Ε** τὸ νὰ παρακινή τοὺς πάντας πρὸς ὕμνολογίαν τοῦ ποθέτου. Τοῦτο εἶναι καρπὸς διανοίας ἢ ὁποῖα συνεχῶς ἀρέσκειται νὰ ἀσχολῆται μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ Θεοῦ, νὰ ἐκπληττεται, νὰ θαυμάζῃ τὴν δόξαν Αὐτοῦ, τὴν ἀναφαίρετον καὶ αἰώνιον.

«Αἰνεῖτε Αὐτὸν, ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη, δοξολογεῖτε Αὐτὸν ὅλα τὰ ἀστέρα καὶ τὸ φῶς αὐτῶν» (στίχ. 3). Ἄλλος λέγει· «αἰνεῖτε τὸν Θεὸν οἱ Ἰστέρες τοῦ φωτός». «Αἰνεῖτε Αὐτὸν οἱ ὑπεράνω τοῦ ὁρατοῦ οὐρανοῦ, ἀό-

δ. Ψαλμ. 86, 7.

ε. Ψαλμ. 102, 20.

ζ. Εἰς τὸ σημεῖον ταῦτα ἡ ἑρμηνεία στρέφεται κατὰ τὴν αἰρετικὴν Μονιχίαν, ποὺ παρεβέβηκεν εἰς δύο θεοὺς, τὸ καλὸν καὶ τὸ κακόν.

ρατοι οὐρανοί, καθὼς καὶ τὸ ὕδωρ τὸ ἀποθηκευμένον ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν ὑπὸ μορφὴν ἀτμῶν καὶ νεφῶν (στίχ. 4). Ταῦτα πάντα ὡς ὕμνολογήσουν τὸν Κύριον, διότι Αὐτὸς εἶπε καὶ διὰ μόνου τοῦ Λόγου τοῦ ἔγιναν.^η **Α** Αὐτὸς ἔδωκεν ἐντολὴν καὶ ἐκτίθησαν ἁρμονικῶς τὰ πάντα (στίχ. 5). Ἐδημιούργησε καὶ ἔστησεν αὐτὰ εἰς καθαρισμένας ἀποστάσεις καὶ ἁρμονικῶς εἰς τὸν αἰῶνα καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. Ἔστησεν αὐτὰ, ὅπως ἕτερος λέγει, εἰς θέσεις αἰωνίας. Διαταγὴν παντοκρατορικὴν ἐξέδωκε, καὶ ἡ ὁποία ποτὲ δὲν πρόκειται νὰ ἀκυρωθῇ (στίχ. 6). Διατὶ ὅμως, ἀφοῦ εἶπεν ἐλάχιστα περὶ τῶν οὐρανίων δυνάμεων, ταχέως ἀπεμάκρυνε τὴν σκέψιν τοῦ ἀπὸ ἐκεῖ, καὶ ἐν συνεχείᾳ μετέφερε τὸν λόγον εἰς τὰ ὁρατά, ὅπου καὶ ἐπὶ περισσότερον χρόνον ἐνδιατρίβει ἐξετάζων χωριστὰ καθένα τούτων καὶ τῶν οὐρανίων καὶ τῶν ἐπιγείων; Διότι ταῦτα, τὰ ὁρατά, ἦσαν περισσότερον κατανοητὰ εἰς τοὺς ἀκρατάς του τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ ἔπιπτον ἀμέσως εἰς τὴν ἀντίληψιν τῶν αἰσθησέων των καὶ τῶν ἀσθαλιῶν των. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Μωϋσῆς ὅταν ἤρχισεν νὰ διηγῆται περὶ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου, καὶ ἀφοῦ τίποτε ἀπολύτως δὲν εἶπε περὶ τῶν ἀνω, τῶν πνευματικῶν, ἀν εἶναι μικρὰ ἢ ἀν εἶναι μεγάλα καὶ σπουδαῖα, κάμνει ἑναρξίν τῆς διηγήσεως ἀπὸ τῶν οὐρανῶν καὶ τὴν γῆν, **Β** περὶν ἔν συνεχείᾳ εἰς τὴν ἔκθεσιν τῆς δημιουργίας τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης, τῶν φυτῶν, τῶν ὑδροβίων καὶ λοιπῶν πτηνῶν, τῶν τετραπόδιον ζώων, καὶ τελειώνει τὸν λόγον εἰς τὸν ἄνθρωπον. «Οὐρανοὺς τῶν οὐρανῶν» δὲ ὅταν λέγῃ, δὲν θέλει νὰ δεῖξῃ πλῆθος τι οὐρανῶν, ἀλλὰ μὲ τὰς λέξεις ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ, ταυτολογεῖ πρὸς ἀκριβέστερον καθορισμὸν. Διότι εἰς τὴν ἑβραϊκὴν γλῶσσαν ἡ λέξις οὐρανὸς συνηθίζεται καὶ ἀποδίδεται εἰς τὸν πληθυντικὸν ὡς οὐρανοί. Καθὼς καὶ εἰς ἄλλο μέρος ὁ ψαλμωδὸς λέγει· «ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ ἀνῆκει εἰς τὸν Κύριον, τὴν δὲ γῆν ἔδωκεν εἰς τοὺς ἀθρώπους καὶ τοὺς ἀπογόνους των».^θ

«Ἄς δοξολογήσῃ τὸν Κύριον καὶ τὸ ὕδωρ ποῦ εὑρίσκεται ὑπὸ μορφὴν ἀτμῶν ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν». Ἀκρατὰ μου, ἤκουσε καὶ τὸν Μωϋσῆν καὶ λέγῃ ὅτι ἀπὸ τὰ ὕδατα ἄλλα μὲν ἄφησε κάτω, ἄλλα δὲ ὕψηλά εἰς τὸν

θ. Ψαλμ. 118, 16.

οὐρανόν ὑπὸ μορφῇ ἀνθρώπων τὰ ἔκαμεν ἔτσι, ὥστε νὰ μεταωρίζονται (τὰ νέφη), ἀφοῦ ἐσταθεροποίησε τρόπον τινὰ τὸ στερέωμα εἰς τὸ μέσον τῆς ἀθύσσου.⁹ C Καὶ πῶς εἶναι δυνατόν αὐτὰ νὰ ὀνομαζοῦν τὸν Θεόν, ἴσως ἐρωτήσῃ κάποιος, ἀφοῦ δὲν ἔχουν φωνήν, οὔτε γλῶσσαν, οὔτε ψυχὴν, οὔτε λογισμόν, οὔτε νοῦν, οὔτε φωνητικόν τι ὄργανον, οὔτε διάνοιαν; Ὑπάρχουν δύο τρόποι δοξολογίας: ὁ ἕνας εἶναι ὁ διὰ τῶν λέξεων, ὁ ἕτερος διὰ τῆς ὁμιλίας καὶ τῆς ἐξωτερικῆς ἐμφανίσεως καὶ ἕνας τρίτος εἶναι ἡ ἐκδηλουμένη διὰ τοῦ θίου καὶ τῶν ἔργων δοξολογία. Διότι καὶ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων πολλὰκις ἐκπέμπεται δοξολογία εἰς τὸν Θεόν ὅχι μόνον ὅταν αὐτοὶ ἐξάγουν φωνήν, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἀκόμη σιωποῦν. Ὅπως ἀκριβῶς εἶπε καὶ ὁ Χριστός: «Ἄς λάμπῃ, ὡς λύχνος, τὸ φῶς τῆς ἀρετῆς σας ἔμπρός εἰς τοὺς ἀνθρώπους, διὰ νὰ ἴδουν τὰ καλά σας ἔργα καὶ δοξάσων τὸν Πατέρα σας πού εὐρίσκειται εἰς τοὺς οὐρανοὺς».¹⁰ D Καὶ εἰς τὴν Παλαιάν Διαθήκην λέγει: «Ἐκείνους πού θὰ δοξάσουν τὸ ὄνομά μου, θὰ τοὺς ἀντιδοξάσω».¹¹ Ὑπάρχει καὶ ἡ διὰ τῆς γλώσσης ἀναπεμπομένη δοξολογία, ὡσαν καὶ αὐτὴν πού ἔκαμεν ὁ Μωϋσῆς μετὰ τὴν ἀδελφὴν του Μαρίαν ὅταν ἔλεγε: «Ἄς ὀμολογήσωμεν τὸν Κύριον, διότι ἔχει δοξασθῆ τὸ ὄνομά του μετὰ ἔργα ἐνδοξα».¹² Ὑπάρχει καὶ ἡ δοξολογία ἡ ἀναπεμπομένη εἰς τὸν Θεόν διὰ τῆς κτίσεως, ὅπως ὁ Ἰδιος ὁ ποιητὴς τοῦ ψαλμοῦ λέγει. «Οἱ οὐρανοὶ ἀναγγέλλουν τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ στερέωμα διηγεῖται τὴν δημιουργικὴν δύναμιν τῶν χειρῶν του».¹³ Ἔτσι καὶ ἐδῶ ὀμιλεῖ τὸν Θεόν ἡ κτίσις διὰ τοῦ κάλλους τῆς καὶ τῆς ὠραιότητός τῆς, διὰ τῆς θέσεως, τοῦ μεγέθους, τῆς φύσεως, τῆς χρησιμότητός τῆς, τῆς ἐξωτερικότητός τῆς, τῆς καταλληλότητός τῆς πρὸς διαίτησιν, τῆς σκοπιμότητος καὶ τῆς ὠφελείας πού προέρχεται ἐξ ὅλων τῶν ἀνωτέρω.

Ὅταν λοιπὸν λέγῃ, αἰνεῖτε τὸν Κύριον, ἄγγελοι, οὐράνια δυνάμεις, οὐρανοί, σελήνη, ἥλιος, ἀστέρες, E τὸ ὕδωρ τὸ εὐριακόμενον ὑπὸ μορφῇ νεφῶν ἐπάνω εἰς τοὺς οὐρανοὺς, τοῦτο ἀκριβῶς θέλει νὰ εἴπῃ, ὅτι καθ' ἕνα ἕκαστον ἀπὸ αὐτὰ ἀντανακλοῦν τὴν σοφίαν τοῦ Δημιουργοῦ

9. Γεν. κσθ. 1.
10. Ματθ. 5, 16.
11. Α' Βασ. 2, 20.
12. Ψαλμ. 136, 1.
13. Ψαλμ. 18, 1.

γοῦ των, εἶναι ἀξιοθαύμαστα καὶ προκαλοῦν τὴν κατάπληξιν γεγονόσ πού καὶ ὁ Μωϋσῆς ἐν συντομίᾳ εἰς τὸ πρῶτον κεφάλαιον τῆς Γενέσεως ἐξέφραξε καὶ ἔλεγε: «Καὶ εἶδεν ὁ Θεός, ὅλα ὅσα ἐδημιούργησε καὶ ἴδού, ὅτι ἦσαν πέραν πολὺ ὠραία καὶ τέλεια».¹⁴ Τίσον δὲ καλὰ ἦσαν, ὥστε νὰ δοξολογῆται δι' αὐτὰ ὁ Θεός, καὶ ὁ θεατὴς νὰ ὀμολογῇ τὸν ἀρχιτέκτονα καὶ δημιουργὸν τούτων ὄλων.

⁴⁹¹ A Αἶνον λοιπὸν τοῦτο ἐννοεῖ, τὸ κάλλος δηλαδὴ τῶν δημιουργημάτων πού γεννᾷ ὀμολογίαν εἰς τὸν Δημιουργόν. Τοῦτο καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει: «Διότι ἀπὸ τότε πού ἐκτίσθη ὁ κόσμος, αἱ ἀόρατοι τελειότητες τοῦ Θεοῦ γίνονται καθαρὰ ἀοθητὰ μετὰ τὴν διάνοιαν διὰ μέσου τῶν δημιουργημάτων, τόνον ἡ αἰωνία αὐτοῦ παντοδυναμία, ὅσον καὶ κάθε θεία τελειότης του».¹⁵ Καὶ ὁ προφήτης οὗτος πού ἔκαμε τὸν ψαλμόν, ὅταν ὠμίλει περὶ τῶν κτισμάτων, καὶ ἀφοῦ ἄφηγεν εἰς τὴν φιλομάθειαν τῶν θεατῶν νὰ θαυμάσουν καὶ μελετήσουν τὴν ὠραιότητα καὶ τὸ μέγεθος καὶ τὴν χρησιμότητα αὐτῶν (τῶν δημιουργημάτων), αὐτὸς ἀναφέρεται εἰς τὸν αἴτιον τῆς δημιουργίας των καὶ λέγει: «Ὁ Θεός εἶπε καὶ ἐδημιούργηθησαν, αὐτὸς ἔδωκεν ἐντολὴν καὶ ἐκτίσθησαν ἑτοποθέτησεν αὐτὰ εἰς αἰῶνα ἀρμονικὴν τάξιν· ἐξέδωκεν παντοκρατορικὴν διαταγὴν, καὶ ἡ ὁποία οὐδέποτε πρόκειται νὰ ἀκυρωθῇ». B Ὅτι εἶναι θεοθαύματα καὶ ἀξιοθαύμαστα καὶ δι' αὐτῆς μόνον τῆς θέας ἐπιθεθαύματα. Ὅτι δὲ ἔχουν καὶ δημιουργόν, καὶ δὲν ἐδημιουργήθησαν ἀπὸ μόνων των, οὔτε εἶναι αἰώνια, εἶναι δυνατόν νὰ διαπιστωθῇ διὰ τῆς ἐρμηνείας τοῦ ψαλμοῦ. Ἐάν δὲ κάποιος ἀμφισβόλλῃ, ἄς μάθῃ ἀπὸ ἐμέ, ὅτι κάθε δημιουργημᾶ ἔχει καὶ δημιουργόν, καὶ κατασκευαστὴν, καὶ προνοητὴν καὶ κηδεμόνα. Δύο δὲ διδάγματα παρέχει ἐδῶ, μᾶλλον δὲ τρία, καὶ ἐάν κανεὶς ἐπισταμένως ἐξετάσῃ, καὶ τέσσαρα τοιαῦτα: Ὅτι τὰ ἐδημιούργησε, καὶ ἐκ τοῦ μηδενὸς τὰ ἔκαμε, καὶ μετὰ μεγάλην εὐκολίαν τὰ ἔκαμε, καὶ μετὰ τὴν δημιουργίαν τὰ συντηρεῖ. Διότι μετὰ τὸ νὰ εἴπῃ: «Αὐτὸς εἶπε» τὴν εὐκολίαν δηλώνει· καθὼς καὶ ὁ Παῦλος ἔγραψε: «Ὁ Θεός ὁ ὁποῖος δίδει ζωὴν εἰς τοὺς νεκρούς, καὶ καλεῖ ἐκ τοῦ μηδενὸς καὶ δίδει ὀνομασίαν εἰς ἐκεῖνα πού

14. Γεν. 1, 31.
15. Ρωμ. 1, 20.

δὲν ἔλαθον ἀκόμη ὑπαρξίν.¹⁶ Μὲ τὸ δῆγμα τῆς κλήσεως ἑκάστου, μᾶς ὑπαινίσσεται τὴν εὐκολίαν τῆς δημιουργίας τῶν ὄντων· ὅτι δὲ καὶ μετὰ τὴν δημιουργίαν τῶν τὰ συντηρεῖ, ὁ ἴδιος ὁ προφήτης (πάλιν ἐν συνεχείᾳ ἐκθέτει καὶ λέγει: «Ἐτοποθέτησεν αὐτὰ εἰς αἰωνίαν ἁρμονικὴν τάξιν, Διαταγὴν ἐξέδωκεν, ἣ ὅποια δὲν πρόκειται νὰ ἀθετηθῇ». Κῆρυξαι καὶ ἐδῶ πάλιν πῶς διέτυπωσε τὴν θεῖαν ἐξουσίαν καὶ αὐθεντίαν. Δὲν εἶπε μόνον ὅτι «ὁ Θεὸς ἐτοποθέτησε», ἀλλὰ προσέθεσε καὶ τὴν λέξιν «Πρόσταγμα», **Π** μὲ ἀνθρωπίνους λέξεις καθορίζει τοιοῦτοτρόπως τὴν θεῖαν ἐνέργειαν. Ὅπως ἀκριβῶς εἰς σὲ εἶναι εὐκολον νὰ εἴπῃς κάτι καὶ εὐκολώτερον νὰ ἐκδηλώσῃς μίαν ἐπιθυμίαν, τόσο εὐκολον εἶναι εἰς τὸν Θεὸν νὰ δημιουργήσῃ κάτι ἐκ τοῦ μηδενός, καὶ μετὰ τὴν δημιουργίαν νὰ τὸ συντηρήσῃ. Μᾶλλον δὲ ὄχι ὁμοίως, ἀλλὰ εἰς τὸν Θεὸν εἶναι πολὺ εὐκολώτερον, καὶ δὲν εἶναι δυνατόν εἰς ἡμᾶς νὰ παραστήσωμεν τὴν ὑπερβολικὴν εὐκολίαν, μὲ τὴν ὅποιαν ἐδημιούργησε τὰ πάντα. Καὶ τὸ πῶς ἀξιολογήσαστον εἶναι ὅτι δὲν τὰ συντηρεῖ μόνον, οὔτε ὅτι καθωρίσθησαν οἱ ἀπαράθῃτοι φυσικοὶ νόμοι, ἀλλὰ ὅτι καὶ χρόνον προσδιώρισεν ἄπειρον. Σκέψου λοιπὸν πόσοι αἰῶνες ἐπέρσαν ἀπὸ τῆς δημιουργίας, καὶ ὅμως οὐδὲν ἀπὸ τὰ ὄντα ἀνεμίχθη μὲ ἄλλα.¹⁷ **Ε** Ἡ θάλασσα δὲν ἐσκέπασε τὴν γῆν, οὔτε τὸν ὁρατὸν κόσμον κατέκαυσεν ὁ ἥλιος, οὔτε ὁ αὐρακὸς ἀνεστειλώθη ἀπὸ ἀπολίαν τινα, οὔτε τῆς νυκτὸς καὶ οὔτε τῆς ἡμέρας ἡ καθωρισμένη τάξις παρεσολεύθη, οὔτε αἱ ἀλλαγαὶ τῶν ἐποχῶν, οὔτε κανένα ἄλλο, ἀπὸ τὰ παρόμοια μετεβλήθη. Ἀλλὰ καθένα καὶ ἀπὸ τὰ οὐράνια καὶ ἀπὸ τὰ ἐπίγεια διατηρεῖ μὲ ἀκρίθειαν τὴν προκαθωρισμένην θέσιν του καὶ ὄλα μαζί διατηροῦν ἀναμεταξύ των τοὺς ἐξ ἀρχῆς τεθέντας ὄρους. Ἀφοῦ ὠμίλησε λοιπὸν περὶ τῆς ἀνω κτίσεως καὶ τῶν οὐρανίων ὄντων, κατέρχεται εἰς τὴν γῆν. Αὐτὸ δὲ τὸ ὅποιον ἔκαμεν ὁ ψαλμῶδὸς μὲ τὰ ἄνωθεν τῆς γῆς, ὅταν ἤρχισεν ἀπὸ τὰ ὑπερουράνια καὶ ἐν συνεχείᾳ κατέβη εἰς τὰ οὐράνια, **492** **Α** τοῦτο καὶ ἐδῶ κάμνει μεταπηδῶν ἀπὸ τὰ οὐράνια εἰς τὴν γῆν. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὑπάρχουν μερικοὶ ποὺ λέγουν ὅτι τὰ μὲν ὄντα τοῦ οὐρανοῦ εἶναι ἀξία τῆς δημιουργίας τοῦ

16. Ρωμ. 4, 17.

17. Καὶ ἡ ἀγγελοῦς ἐπιστημονικὴ ἔρευνα δὲν προχωρεῖ τόσο παρασάτηρον θεωρεῖται ὅτι μὴ ἀκμαστή ἔρευνα ἐπιτραπῆ εἰς τὸ οὐρανόν.

Θεοῦ, διὰ δὲ τὰ ὄντα τῆς γῆς ἐπιφύλασσονται,¹⁸ διότι, λέγουν, ὑπάρχουν εἰς αὐτὴν σκορπιοὶ, ἐχίδνες, μεγάλα φίδια, καθὼς καὶ τὸ ὑπόλοιπον γένος τῶν θηρίων, καὶ τὰ ἀκαρπὰ καὶ ἀχρηστὰ δένδρα, πρὸς αὐτοὺς ὡσάν νὰ ἀπολογηθῆται πρῶτον τινα, κατὰ διαφορετικὸν τρόπον μεταγερίζεται τὸν λόγον. Καὶ ἰδοὺ λοιπὸν τί κάμνει. Ἀφοῦ ἀφῆσε τὰ ὑπὸ πάντων παραδεκτὰ ὡς καλὰ, τὰ πρόθετα καὶ τὰ θόδια, τῶν ὁποίων τὴν χρησιμότητα καὶ ἡ πείρα δεικνύει, τοὺς ἄνους, τὰς καμήλους καὶ ὅσα εἶναι κατάλληλα διὰ τὴν μεταφορὰν τῶν προϊόντων, **Β** στρέφει τὸν λόγον εἰς τὰ θεωρούμενα ἀχρηστὰ. Φέρει εἰς τὸ μέσον τοῦ λόγου τοὺς μεγάλους ὄφεις, τοὺς δράκοντας, καὶ τὸ μέρος τοῦ πελάγους ποὺ δὲν χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν μετακίνησιν τῶν πλοίων, καὶ τὰ πράγματα ποὺ θεωροῦνται ὅτι προκαλοῦν φόβον, ὅπως ἐπὶ παραδειγματι τὸ πῦρ, τὴν χάλαζον, τὴν χιόνα, τὸν κρύσταλλον. Ἐπειτα τὰ ἀκαρπὰ δένδρα, τὰ ὄρη. Καὶ πάλιν ἀφοῦ ἐγκατέλειψε τὰ πεδινὰ μέρη τῆς γῆς, τὰ ἐπικλινῆ καὶ πρὸς γεωργίαν κατάλληλα καὶ τὰ πρὸς καλλιέργειαν καρποφόρον δένδρα, μεταβαίνει εἰς τὰ ὄρη καὶ τὰ θουνά, καὶ τὰς ἐρημικὰς τοποθεσίας, καὶ μνημονεύει ὄλων τῶν εἰδῶν τὰ ἐρηπετά. Ὡστε διὰ νὰ ἀντιληφθῆς ταῦτα καλύτερον, ἀξίζει νὰ ἀκούσῃς τοὺς στίχους αὐτοῦ τοῦ ψαλμοῦ. Διότι μετὰ ἀπὸ τὸν στίχον «Ἐντολήν ἔδωκεν, καὶ ἡ ὅποια δὲν θὰ ἀκυρωθῇ» συνέχισεν: **Γ** «Αἰνεῖτε τὸν Κύριον καὶ ἐκ τῆς γῆς τὰ θαλάσσια κῆτη καὶ ὄλα αἱ θάβηται θάλασσαι, τὸ πῦρ, ἡ χάλαζα, ἡ χιὼν, ἡ κρύσταλλος, ὁ ὄρητικὸς ἀνεμὸς τῆς καταγίδος, τὰ ὅποια ἐνεργοῦντα κατὰ τοὺς φυσικοὺς νόμους τὸν ὄπακούουν εἰς τὸν λόγον Του». Ἄλλος ἐρμηνευτὴς ἀποδίδει τὸ πνεῦμα τῆς καταγίδος μὲ τὸν ἀνεμὸν τοῦ τυφάνος. «Αἰνεῖτε τὸν Θεὸν τὰ ὄρη καὶ τὰ πτωτὸς εἰβους θουνά καὶ οἱ λόφοι, τὰ μικρὰ καὶ τὰ μεγάλα καρποφόρα δένδρα, καὶ ὄλοι οἱ κέδροι, τὰ ἀγρια θηρία τῆς ὑπαίθρου καὶ ὄλα τὰ κατοικίδια ζῶα, τὰ ἐρηπετά καὶ ὄλα τὰ ἱπτάμενα ὄντα» (στίχ. 7-10). Διὰ ποῖον λόγον ἀναφέρει ὄλα αὐτὰ εἰς τὸν ψαλμόν; Διὰ νὰ δείξῃ μὲ ἀπτάς ἀποδείξεις τὴν θεῖαν πρόνοιαν. Διότι ἀκόμη καὶ αὐτὰ ποὺ θεωροῦνται ὡς ἀχρηστὰ, καὶ μάλιστα ἐπιζήμια καὶ ἐχθρικά διὰ τὸ ἀνθρώπινον γένος, καὶ αὐτὰ

18. Καὶ ἐδῶ ὁ ἱερός Χρυσόστομος πολεμεῖ τοὺς Σαβελιτιανούς ἀλλὰ καὶ τοὺς Μονυχίους, ἀιρετικοὺς ἐχληρῆ τῶν χρόνων ἐπεισών.

είναι καλά και χρήσιμα διά να αναπέμπουν ὕμνον εἰς τὸν Θεόν και διά τῆς ὑπάρξεώς των να δοξολογοῦν Αὐτόν. **Δ** Δύνασαι ἐν συνεχείᾳ να κάμῃς παρομοίας σκέψεις και διά τὰ ὑπόλοιπα. Καὶ ἂν θέλῃς, ὡς ἐξετάσωμεν καθένα ἀπὸ τὰ ἀναφερόμενα. Δράκοντες, λέγει, και ὄλαι αἱ θαθεῖαι θαλάσσαι. Δράκοντες ἐδῶ ἐννοεῖ τὰ μεγάλα θαλάσσια κήτη, πράγμα τὸ ὅποιον ἀναφέρει ὁ φαμφοδός και εἰς ἄλλο μέρος ὅταν λέγῃ «Τὸ μέγα θαλάσσιον κήτος, τὸ ὅποιον ἐπλάσας Σὺ τῶσον ἰσχυρόν, ὥστε να παίξῃ μετὴν θαλάσσαν».¹⁹

Καὶ πὼς αὐτὸς ὁ δράκων αἰνεῖ τὸν Δημιουργόν; λέγει κάποιος. Καὶ πὼς δὲν αἰνεῖ; Διότι ὅταν ἴδῃς τὸ μέγεθος και τὴν κατασκευὴν τοῦ σώματος τοῦ ζῶου ὅπως ἀκριβῶς τὰ ἐκθέτει ἡ Γραφή εἰς τὸ θιβλίον τοῦ Ἰωθ²⁰ μετὰ μεγάλης σαφηνείας, πὼς δὲν θά θαυμάσῃς τὸν Δημιουργόν, ποῦ παρήγαγεν ἕνα τόσο μεγάλο ζῶον; **Ε** Καὶ ὄχι μόνον διά τὸ μέγεθος θά θαυμάσῃς, ἀλλὰ και διότι ὡς τόπον κατοικίας του καθώρισε τὸ ἀδιάθετον μέρος τῆς θαλάσσης. Εἶναι ἐπίσης ἄξιον θαυμασμοῦ πὼς δὲν παρασθαίνει τὰ ὄρια εἰς τὰ ὅποια τὸ ἔταξεν ὁ Θεός, ἕνα ζῶον ἄγριον και πάρα πολὺ μεγάλο, ὅπως εἶναι αὐτὸ, ἀλλὰ παραμένει και διατρέφεται εἰς τοὺς καθωρισμένους δι' αὐτὸ τόπους, και ὄχι μόνον δὲν ἐξέρχεται εἰς τὴν γῆράν, οὔτε εἰς τὴν κατοικουμένην χώραν, ἀλλὰ οὔτε δρᾷ καταστρεπτικῶς ἀκόμη και εἰς τὰ μέρη τῆς θαλάσσης ποῦ χρησιμοποιοῦνται διά τὴν ναυτιλίαν.²¹ **Α** Οὕτως ἐπίσης καταστροχθίζει τὰ γένη τῶν ἰχθύων ἀδιακρίτως, ἀλλὰ τρέφεται μόνον ἀπὸ ἰχθεῖς ποῦ εὐρίσκονται ἐντὸς τοῦ χώρου τῆς διαθιώσεώς του. Καὶ ὄχι μόνον τοῦτο εἶναι ἄξιον θαυμασμοῦ, ἀλλ' ἐπίσης και τὸ ἀπέραντον θάθος τῆς ἀθυσσάλιας θαλάσσης. Αὐτὸ τὸ ὅποιον συμφαινει μετὸ θηρίον, εἶναι δυνατόν να τὸ παρατηρήσωμεν και ἐπὶ τῆς θαλάσσης. Διότι και αὐτὴ καθισταμένη ἀφόρητος ἀπὸ τὸ ὀρητικὸν φύσημα τῶν ἀνέμων, και ἀπὸ τὰ κύματα, ἂν και ἔχῃ τὴσιν μεγάλην ποσότητα ὑδάτων, δὲν ἐξέρχεται ἀπὸ τὰ προκαθωρισμένα ὄρια τῆς, οὔτε κατακλύζει τὴν γειτονικὴν χώραν, ἀλλὰ και αὐτὴ περιορίζεται ἀπὸ ἀμετάθετα ὄρια, ὥσπν να εἶναι δεμένη μετὸ θαρείας χειροπέδας. **Β** ἂν και εἶναι ἀκατάστατος ἡ φύσις τῶν ὑδάτων,

19. Ὡσμ. 109, 26.
20. Ἰωθ 40, 11.

Ὅταν δὲ και ὁ ὄγκος τῶν ὑδάτων τῆς εἶναι τῶσον μέγας και ἀναπαράσεται ἀπὸ τόσα μεγάλα ρεύματα και ὀρμᾶς ἀνέμων, σκέψου πόσον μεγάλο θαῦμα εἶναι να μὴ ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὸν καθωρισμένον χώραν οὔτε ἐξ αἰτίας τῆς ἀταξίας, οὔτε τοῦ ὄγκου, οὔτε τῆς ὀρμῆς τῶν ὑδάτων, ἀλλὰ και μετὰ τῆς ἀταξίας να διατηρῆται ἡ γενικὴ εὐταξία παντοῦ. Αὐτὰ λοιπὸν ἂν σκέπτεσαι θά δυνήθῃς και ἀπὸ αὐτὰ να ὑφάνῃς και κατασκευάσῃς ὕμνον εἰς τὸν Θεόν, και να θαυμάσῃς τὴν δύναμιν Αὐτοῦ, τὴν σοφίαν, τὴν ἰσχύν και τὴν ἐξουσίαν Του. Ὑπάρχουν δὲ και ἄλλοι λόγοι, διά τοὺς ὁποίους ἐδημιουργήθησαν ταῦτα, λόγοι μυστικοὶ και ἀπόρητοι, τοὺς ὁποίους μόνον αὐτὸς ὁ Δημιουργὸς γνωρίζει. Διά τοῦτο και κάποιος ἔλεγεν: «Μὴ εἰπῆς διὰτὶ ἐγίνε τοῦτο και εἰς τί ἐκεῖνο. Ὅλα ἔγιναν διά τὴν ἐξυπηρέτησιν αὐτοῦ».²² **Σ** Πῦρ, χάλαιζα, χιών, κρύσταλλος, ὀρητικὸς ἀνεμος καταγιγδός, ὄλα αὐτὰ ἐκτελοῦν τὴν ἐντολήν τὴν ὅποιαν τοὺς ἔδωκεν ὁ Θεός. Ἐδῶ μαζί με αὐτὰ ποῦ ἐλέγθησαν προσθέτει ὁ ψαλμοδός και κάτι ἄλλο. Εἰς μὲν τὸν προηοῦμενον ψαλμόν²³ τοῦτο ἐθαύμαζεν, ὅτι εἰς πολὺ μικρὸν χρονικὸν διάστημα ἡ χιών καλύπτει τὴν γῆν, ὅτι ὁ κρύσταλλος πηγνυται, ὅτι μεταβάλλεται και μετατρέπεται εἰς ἀντίθετον κατάστασιν. Ἐδῶ δὲ ὅτι παρήχθησεν ἐκ τοῦ μηδενός, και μετὰ τὴν δημιουργίαν των παραμένουν και διατηροῦνται, και ὅτι, καθὼς διατηροῦνται, ἐκτελοῦν ἐξυπηρετικούς σκοπούς, ἂν και εἶναι ἀνευ λογικῆς, και τὸ πρόσταγμα και τὴν ἐντολήν τοῦ Θεοῦ φέρουν εἰς πέρας μετὰ πολλὴν πειθαρχίαν και τάξιν. Μᾶλλον δὲ κάποτε και ἐν τῶν στοιχείων τούτων ἐξετέλεσε τὴν θεῖαν προσταγὴν ἀντιθέτως και πρὸς αὐτὴν τὴν φύσιν του, ὅπως συνέβη τότε μετὰ τὸ κάμνον τῆς Βαβυλωνός, **Δ** ποῦ τὸ πῦρ ἔκαε και συγχρόνως ἐδρόαιζε και ἐξετέλει δύο ἀναλόγους προσταγὰς. Θά ἐρωτήσετε ἴσως. Τοῦτο εἶναι ἄξιον εὐχαριστίας λοιπόν; Ἀπαντῶ: Καὶ πολλῆς εὐχαριστίας μάλιστα. Διότι τὸν Θεὸν πρέπει να ἀνυμνῶμεν ὁμοίως και ὅταν τιμωρῇ και ὅταν σώζῃ ἡμᾶς ἀπὸ τὴν τιμωρίαν. Διότι και αἱ δύο περιπτώσεις εἶναι δειγμάτια θελας πρὸς ἡμᾶς φροντίδος και καλωσύνης. Συνήθως ὁμοίως οἱ ἄνθρωποι διά

21. Μετὰ τὸ κεφάλαιον: ἰχθυῶν.
22. Ψαλμ. 147, 5-6.

μὲν τὴν ἐκδηλουμένην πρὸς αὐτοὺς καλωσίην εὐχαριστοῦν τὸν Θεόν, διὰ δὲ τὴν τυχόν τιμωρίαν ἐκδηλώνουν θυμὸν καὶ κακίαν. Ἄλλ' ὁ Θεὸς καὶ εἰς τὰς δύο περιπτώσεις, τῆς ἀγαθωσύνης δηλαδὴ ἢ τῆς τιμωρίας, ἐκδηλώνει τὴν φιλανθρωπίαν Του. Ὁμοίως λοιπὸν πρέπει νὰ ἀνυμνήται ὁ Θεὸς καὶ διότι ἔθεσε τὸν Ἀδὰμ εἰς τὸν παράδεισον καὶ διότι ὑπερὸν τὸν ἐξεδίωξε· **Β** καὶ πρέπει νὰ τὸν εὐγνωμονοῦμεν ὅχι μόνον διὰ τὴν βασιλείαν ποὺ θὰ κληρονομήσουσιν οἱ ἅγιοι, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν γέννησιν τοῦ πυρός εἰς τὴν ὁρίαν θὰ ριφθοῦν οἱ ἁμαρτωλοὶ. Διότι καὶ τὴν γέννησιν ἐδημιούργησε καὶ μετ' αὐτὴν ἠπειλήσε ἡμᾶς, ὥστε νὰ ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὴν κακίαν. Ὅπως λοιπὸν θαυμάζομεν τὸν Ἰατρον, ὅχι μόνον διότι συνιστᾷ τὴν καλοφαγάκιαν, ἀλλὰ καὶ διότι ἐπιβάλλει καὶ τὴν διαίταν, τὴν ἀποχὴν ἀπὸ τὰς τροφὰς ἀναλόγως τοῦ νοσηματός, ὅχι μόνον διότι ἐπιτρέπει τὴν ἐξοδὸν τοῦ ἀναρρωνούτος εἰς τὴν ἀγοράν, ἀλλὰ καὶ διότι κάποτε ἐπιβάλλει καὶ τὸν περιορισμὸν ἐντὸς τῶν κατοικίδιων, ὅχι μόνον διότι ἀλείφει τὰς πληγὰς μετ' ἐπιθετικὰς ἀλοιφὰς, ἀλλὰ καὶ διότι καίει καὶ κόπτει τὰ σάπια μέλη. Δι' ὅλα αὐτὰ τὸν θαυμάζομεν. Διότι ἂν καὶ εἶναι ἀντίθετα τῶν ἐπιθυμιῶν μας κάποτε ὅσα ἐπιβάλλει, ὅλα ὅμως ἐπιβάλλονται πρὸς ἓνα σκοπὸν, τὴν ὑγίαν. 494 **Α** Ἔτσι καὶ τὸν Θεὸν πρέπει νὰ τὸν ἀνυμνοῦμεν δι' ὅλα, καὶ πολὺ περισσότερον αὐτὸν διότι ὡς Θεὸς εἶναι ἀνώτερος τοῦ ἀνθρώπου — Ἰατροῦ καὶ δι' ἓνα ἀκόμη λόγον, διότι τὰ ὑπὸ τοῦ Ἰατροῦ λαμβανόμενα πρὸς θεραπείαν τοῦ ἀσθενούς μέτρα πολλάκις ἔφερον τὰ ἀντίθετα ἀποτελέσματα, ἐνῶ ὁ Θεὸς λαμβάνει μέτρα ποὺ ὑπαγορεύονται ἀπὸ τὴν πανσοφίαν του καὶ τὴν ἀγάπην του δι' ἡμᾶς. Δὲν ἐπέφερε συνεπῶς μόνον ζῆμιος ἢ χάλαρα καὶ τὸ πῦρ, ἀλλὰ κάποτε ἐγλύτωσεν ἀνθρώπους ἀπὸ καταστροφῆς, καὶ πολέμους ἐσταμάτησε, καὶ ἀπέκρουσεν ἐπιτιθεμένων ἐχθρῶν προεκάλεσε. Ἡ δὲν γνωρίζεις ὅσα θαύματα εἰς τὴν Αἴγυπτον διὰ τῶν τοιοῦτων στοιχείων ἔλαβον χώραν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν Ἰουδαίων ἢ ἀκόμη ὅσα ἔγιναν κατὰ τὴν γενεάν τὴν ἰδικὴν μας; Καὶ τὸσον μεγάλη εἶναι ἡ δύναμις τοῦ διατάσσοντος Θεοῦ, ποῦ πράγματα τὰ ὅποια ἔκαμνεν μετ' ἐν τῇ μεσολάθεισιν τῶν ἀγγέλων, τῶν νοερῶν ἐκείνων καὶ μεγάλων πνευματικῶν δυνάμεων, τὰ ἴδια ἔργα πολλάκις ἔκαμνεν θεομητορικῶς διὰ τῶν στοιχείων τούτων τῆς φύσεως. **Β** Ἔτσι ὅταν καὶ ἀγγελὸς ταῦτα τὰ ἀξιοθαύ-

μαστα ἔργα κάμη, κανεῖς, ἀκόμη καὶ ἀπὸ τοὺς πλέον ἀνοήτους, νὰ μὴ τὰ ἀποδώσῃ εἰς ἐκείνον (τὸν ἀγγέλον), ἀλλὰ εἰς τὸν Θεὸν ποῦ τὰ διέταξε. Ἔσταμάτησε λοιπὸν κάποιον πόλεμον ὁ ἀγγέλος; Τὸ ἴδιον ἔκαμε κάποτε καὶ ἡ χάλαρα. Ἐπροκάλεσε τὸν θάνατον τῶν πρωτόκων τῶν Αἰγυπτίων ὁ ἀγγέλος; Ἐπίειε τοὺς ἀνθρώπους δλοκλήρου δήμου καὶ ἡ θαλάσσια τρικυμία. Εὐχαρίστει λοιπὸν τὸν φιλανθρωπὸν Θεὸν δι' ὅλα τὰ συμ-
βάται.

«Τὰ ὄρη καὶ οἱ παντὸς εἰδους λόφοι, παντὸς εἰδους καρποφόρα δένδρα καὶ ὄλοι οἱ κέδροι. Τὰ ἀγρία θηρία καὶ ὄλα τὰ κατοικίδια ζῶα, τὰ ἐρπετά, καὶ τὰ πτηνὰ ποῦ πετοῦν». Κύτταξε πῶς ἐνδιατριβεὶ περισσότερον μετ' ὅλα πλέον ἀχρηστα εἰς τὸν ἄνθρωπον, μετ' ὅλα, καὶ τὰς φάρμακας, καὶ τὰ βουνά, καὶ τὰ θηρία, καὶ τὰ ἐρπετά, καὶ τὰ μὴ καρποφόρα δένδρα. **Γ** Διότι τὰ μὲν καρποφόρα δένδρα ἐκ μόνης τῆς καρποφορίας τῶν κἀμινου φανεράν τὴν χρησιμότητά των, καθὼς καὶ αἱ ὄμαλαι πεδιάδες καὶ τὰ κατοικίδια ζῶα. Τὰ δὲ ἀγρία θηρία, καὶ τὰ ἐρπετά, καὶ τὰ ὄρη, καὶ τὰ ἀκαρπα δένδρα ποῖον χρησιμότητα ἔχουν; Λέγει ἄλλος. Μεγάλῃ ἀσφαλῶς, εἶναι ἡ χρησιμότης των καὶ ἡ σημασία των διὰ τὰ συγκρατοῦν καὶ διατηροῦν τὴν ἰδικὴν μας ζαῖν. Διότι καὶ διὰ τὰς οἰκοδομὰς εἶναι ἀναγκαῖοτάτα καὶ τὰ ὄρη καὶ τὰ ἀκαρπα δένδρα, καὶ ἔσθ' ἂν εἶχομεν τὰ ὄλικα ταῦτα τίποτε δὲν θὰ ἠμπόδιζε τὴν καταστροφὴν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ὅπως ἀκριβῶς ἔχομεν ἀνάγκη τὰ ἡμερὰ χωράφια διὰ νὰ τρεφώμεθα, ἔτσι χρειαζόμεθα καὶ τὰ ἀκαρπα δένδρα καὶ τοὺς λίθους διὰ τὸ κτίσθαι τῶν οἰκιῶν καὶ τῶσων ἄλλων οἰκοδομημάτων ποῦ κατασκευάζονται μετ' αὐτά.

Δ Ἀλλὰ οἱ ὄφεις, λέγει καὶ οἱ σκορπιοὶ, καὶ οἱ δράκοντες (μεγάλα θαλάσσια κῆτη), καὶ οἱ ἰόντες τί κρησμον εἰσφέρουν εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον; Ποῖον τὸ κέρδος τὸ προερχόμενον ἐξ αὐτῶν; Πολύ, λέγω, καὶ ἀναντίλεκτον καὶ ὅχι μικρότερον ἀπὸ τὰ ἡμερὰ. Διότι ἐκεῖνα, τὰ ἡμερὰ, εἶναι κατὰλληλα διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ σώματος. Αὐτὰ δὲ καὶ μετ' ὅσον φόβον σὲ περιφρουροῦν, καὶ σὲ παρακινοῦν νὰ σωφρονῆς, καὶ σὲ κρατοῦν σὲ ἀγωνίαν, καὶ σοῦ ὑπενθυμίζου τὴν ἁμαρτίαν τοῦ προπάτορος Ἀδὰμ ἐν τῷ παραδείσῳ, καὶ δεικνύουσιν πόσον κακῶν αἰτία εἶναι ἡ παρακοῆ καὶ ἡ ἁμαρτία. Διότι δὲν ἦσαν τέτοια καὶ τὸσον ἀγρία τὰ θηρία πρὸ τῆς παρακοῆς, ποῦ νὰ

προκαλοῦν τὸν πρόπον καὶ τὴν ἀπομάκρυνσιν εἰς τὸν ἀνθρώπων, ἀλλὰ τιθεασεμένα καὶ ἐκόλας χειραγωγούμενα ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου. Ἐ Διότι ὠδήγησε ταῦτα πρὸς τὸν Ἀδάμ ὁ Θεός, καὶ ὁ Ἀδάμ ἔδωκεν εἰς αὐτὰ νόματα. ²³ Α Ὁ ὄφις ὁμίλει μὲ τὴν Ἐδαν, καὶ αὐτὴ δὲν τρομοκρατεῖται. Ἐπειδὴ δὲ οἱ πρωτόπλαστοι παρέβησαν τὴν ἐντολὴν καὶ παρήκουσαν τὸν Θεόν, καὶ ἔτσι ἡ ἡμερῆς ἀπωλέσθη καὶ ἀπὸ τὰ θηρία. Ὅταν λοιπὸν ἴδῃς λέγοντα, ὅταν ἴδῃς ὄφιν, ἐνθυμήσου τὴν διήγησιν τῆς Δημιουργίας καὶ τῶν πρωτοπλαστών, καὶ θά σοῦ παρασχούσιν ὅλα αὐτὰ ὄχι μικρὰν ἀφορμὴν φιλοσοφίας. Ἐνθυμήσου δὲ καὶ τὸν Δανιὴλ, πῶς περιεφρόνει τὰ ἀγρία θηρία, ἐπειδὴ πρὸς τὴν προπρωτικὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἐπληρώσας διὰ τῆς πίστεως. Ὅπως ἀκριβῶς καὶ εἰς τὸν Παῦλον ἡ ἔχιδνα κατέστη ἀκίνδυνος. ²⁴ Δὲν θὰ εἶναι μικρὰ ἡ διδασκαλία καὶ ἡ ὠφέλεια τῆς ψυχῆς ἀπὸ αὐτῆς ἀφορμῆς. Ἐκτός ἀπὸ αὐτῆς καὶ δι' ἕν ἄλλο πρέπει νὰ θαυμάσῃς τὴν θέσιν οἰκονομίαν καὶ τὴν φροντίδα Του δι' αὐτά. Β Ποῖον εἶναι αὐτό; Διότι καὶ δι' αὐτὰ ὁ Θεός καθώρισε ὀρισμένως τοποθεσίας νὰ διαμένουν, μακριὰ ἀπὸ τὰς πόλεις, τὰς ἐρήμους. Καὶ ἐνῶ αὐτὰ, τὰ ἀγρία ζῶα, εἶναι φοβερὰ, δὲν εἰσέρχονται εἰς τὰς πόλεις, οὔτε καταδιώκουν τοὺς ἀνθρώπους ποὺ κατοικοῦν εἰς αὐτάς, ἀλλὰ μένουν καὶ ἀγαποῦν τὴν ἐρημίαν, διότι ὁ Θεός ἀνωθεν καθώρισε δι' αὐτὰ καὶ τόπον κατάλληλον πρὸς διαμονὴν νὰ ἔχουν τὴν ἐρημίαν, καὶ ὀρισμένον πρόπον διατροφῆς τῶν. Διότι ὅταν αὐ κοιμῶσαι, τότε ἐκείναι εἰς τὴν ἐρημίαν ἐμφανίζονται. Τοῦτο καὶ ὁ προφήτης εἰς ἄλλο μέρος ἀναφέρει καὶ λέγει: «Ἐθεσες τὸ σκότος καὶ τότε ἐγένε νύκτα καὶ κατ' αὐτὴν ἐξέρχονται ὅλα τὰ θηρία τοῦ δάσους διὰ νὰ ἀναζητήσουν τροφήν». ²⁵ Ἐλέγεις πῶς καὶ τώρα ἀκόμη μένουν χάριν σοῦ ἴγνη τῆς προπρωτικῆς ἐποχῆς, ἔτσι καὶ ἀλλοιωμένα, πού διωξ φέρουν ἀκόμη σημεῖα τῆς παλαιᾶς δόξης; C Καὶ καθὼς τὰ ἀγρία θηρία ὑποτάσσονται εἰς τὸν θεῖον νόμον, πεθαροῦν καὶ ὡς πρὸς τὴν τοποθεσίαν διαβιώσεώς τῶν καὶ ὡς πρὸς τὸν χρόνον κυκλοφορίας τῶν. Καὶ ἐάν σὺ δὲν ἔλθῃς πρὸς αὐτά, οὔτε καὶ ἐκείναι σὲ ἀκολουθοῦν, ἀλλὰ διαμένουν εἰς τὰς ἐρήμους. Ἐάν λοιπὸν λυπήσῃ καὶ στενοχωρήσῃ,

23. Πρῆξ. 28.

24. Ψαλμ. 108, 20.

διότι δὲν γνωρίζεις τὸν σκοπὸν ἕνεκα τοῦ ὁποῖου ἔχουν γίνε τὰ θηρία, τότε καθίστασαι ὑπερβολικὰ ἀνόητος. Ἐάν δὲ σὺ κυβερνήσῃς καλῶς τὰ σχετικὰ μὲ τὸν ἑαυτὸν σου, εἰς τίποτε δὲν θὰ σὲ θλάσῃ αὐτά. Ἐάν ἐπίσης δέχεσαι θλάσας ἀπὸ τὰ θηρία, σκέψου ὅτι καὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους πολλὰκις ἐβλόθης περισσότερον. Διότι συμβαίνει κάποτε ὁ ἀνθρώπος νὰ ἀποδεικνύεται χειρότερος καὶ ἀπὸ τὸ θηρίον. Καὶ τὸ μὲν θηρίον ἔχει φανεράν τὴν θηριώδειαν, ὁ δὲ θηριώδης ἀνθρώπος κρύπτει τὴν πονηρίαν του μὲ τὸ ἐξωτερικὸν ἀπαιτῶν προσώπειον. D διὰ τοῦτο καὶ πολλὰκις δυσκόλως ἀντιμετωπίζεται. Ἀλλὰ ἐάν προσέχῃς, οὔτε θηρίον, οὔτε ἀνθρώπος δύναται νὰ σοῦ κἀνῃ κακόν, καὶ ἀπεναντίας ὑπερβολικὰ θὰ ὠφεληθῇς. Καὶ τί λέγω περὶ θηρίου καὶ ἀνθρώπου, ἀφοῦ καὶ ὁ ἴδιος ὁ διάβολος ὄχι μόνον δὲν ἔβλαψε τὸν Ἰωῦ, ἀλλὰ ἐγένε ἀφορμὴ νὰ κερδίῃ (ὁ ἀβλήτης ἐκείνος τῆς ὑπομονῆς) μύριους νικητηρίους στεφάνους; Τί ἀναφέρωμαι εἰς τὸ θηρίον καὶ τὸν ἀνθρώπον, ὅταν καὶ ἀπὸ τὰ ἐντός σου εὐρισκόμενα ἐνστικτα καὶ κακὰ στοιχεῖα, ἐάν ἀμελήσῃς, θὰ πάθῃς πολὺ χειρότερα, ὅπως ἀκριβῶς ἡμπορεῖς νὰ καταστραφῇς ἀπὸ τὴν γολὴν ἢ τὸν σίελον, λόγω ὑπερλειτουργίας τῶν ἀδένων τῶν, ἐάν ἀδιαφορήσῃς διὰ τὴν ὑπερβολικὴν καὶ ἐπικίνδυνον ποσότητά τῶν; E Ἐτσι λοιπὸν ἔχεις ἀνάγκην ἀγρύπνου προσοχῆς πρὸς ὅλας τὰς κατευθύνσεις. Ἀλλὰ ὅπως ἀκριβῶς ἀπὸ τὴν πνευματικὴν ἀκνηρίαν καὶ ἀπροσεξίαν μεγίστην θλάσῃν δύνασαι νὰ ὑποστῇς, ἔτσι καὶ ὅταν ἀγρυπνῇς καὶ προσέχῃς, θὰ καρποθῇς ὄχι μικρὰν ὠφέλειαν. Διότι τὸ πᾶν ἐξαρτάται ἀπὸ τὴν ἰδικὴν σου ἀπόφασιν. Αὐτὸ τὸ κακόν τὸ ὁποῖον δύναται νὰ συμβῇ ποντοῦ μὲ τὴν χιόνα, καὶ τὸ πῦρ καὶ τὸν ἀνεμὸν, τοῦτο δύναται καὶ μὲ τὸν σίελον καὶ τὴν γολὴν καὶ τὸ αἶμα εἰς τὸ σῶμα νὰ συμβῇ ἐπίσης. Καὶ πρέπει μὲ μεγάλην σκέψιν ὅλα αὐτὰ νὰ τὰ φροντίζωμεν, ὥστε νὰ ἀποκτώμεν ἀπὸ αὐτὰ κάποιο ὄφελος καὶ νὰ μὴ θλαπώμεθα. ²⁶ A Καὶ τί λέγω περὶ τοῦ σώματος, ὅταν καὶ αὐτὴ ἡ ψυχὴ ἔχῃ μέσα τῆς μερικὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα ἐάν ἀφήσῃς νὰ ἐξέλθουν χωρὶς μέτρον, γίνονται νοσήματα, καὶ ἐάν περιορισθοῦν γίνονται μέσα καὶ σοηθήματα πρὸς ἀρετήν; Διότι καὶ ὁ θυμὸς, ἐάν περιορισθῇ εἰς τὰ ἐπιτρεπτά ὄρια, δύναται νὰ γῆν διὰ σὲ φάρμακον σωτηρίας, ἐάν δὲ ἀφεθῇ ἀπεριόριστος καθίσταται ἀφορμὴ καταστροφῆς. Καὶ ἡ ἐπιθυμία, ἐάν κυβερνᾶται μὲ μέτρον,

σέ καθιστᾷ πατέρα καὶ γίνεται χρήσιμος διὰ τὴν γέννησιν παιδιῶν. Ἐάν ἀφεθῆ ἀπεριόριστος, σέ οδηγεῖ πολλὰ εἰς τὴν πορνείαν καὶ τὴν μοιχείαν. Μὴ αἰτιάσῃς ἑμὲ τὰ πράγματα αὐτὰ καὶ τὰς ψυχικὰς ροπὰς, ἀλλὰ πάντοτε τὴν ἰδικὴν σου γνώμην νὰ φοβάσῃς. Διότι ἐάν ἀδιαφορῆς διὰ τὰς σκέψεις καὶ τὰς αποφάσεις σου καὶ ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν σου θὰ θλασθῆς καὶ ἀπὸ τὸ ἴδιον σῶμα σου θὰ καταστραφῆς. **Β** Ἐάν δὲ φροντίσῃς διὰ τὴν γνώμην σου, οὔτε ἀπὸ τοῦ δαιμονίου, οὔτε ἀπὸ τὸν διάβολον, οὔτε θεακίως ἀπὸ τὰ θηρία, θὰ πάθῃς κάτι φοβερόν καὶ ἀσχημὸν.

«Αἰνεῖτε τὸν Κύριον οἱ Βασιλεῖς τῆς γῆς καὶ ὄλοι οἱ λαοὶ τῆς γῆς, ἢ ὄλοι αἱ φυλαὶ κατ' ἄλλον ἑρμηνευτήν, οἱ ἄρχοντες τῶν λαῶν καὶ ὄλοι οἱ δικασταὶ τῆς γῆς. Αἰνεῖτε Αὐτὸν οἱ νέοι καὶ αἱ νεοραὶ παρθένοι, (κατὰ ἕνα ἑρμηνευτὴν οἱ ἐκλεκτοί), οἱ γέροντες μετὰ τῶν νεωτέρων (μετὰ τῶν νέων, ὅπως λέγει ἄλλος). Ἄς ὑμῆσουν ὄλοι τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου» (στῆχ. 11, 12, 13).

Πάλιν ἄλλο εἶδος προνοίας ἀνοπέρει ὁ ψαλμωδὸς ἐδῶ τὸ τῶν ἀρχόντων. Αὐτὸ τὸ ὅποιον καὶ ὁ Παῦλος εἰς τὴν πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολὴν γράφει, καὶ μὲ πολλὴν σύμφωνον ὑποδεικνύει. **С** ὅτι εἶναι ἔργον τῆς θείας σοφίας τὸ νὰ κατατάσσονται οἱ ἄνθρωποι εἰς ἄρχοντας καὶ ἀγομένους, «Θεοῦ δίκαιος εἶναι ἡ ἀνθρωπίνῃ ἐξουσία, λέγει, πού σέ οδηγεῖ εἰς τὴν διάπραξιν τοῦ ἀγαθοῦ».⁹⁵ Ἐάν τὰς ἀνθρωπίνους ἐξουσίας καταργήσῃς, τὸ πᾶν καταλύεται. Διότι ἐάν τῶρα πού ὑπάρχουν οἱ ἄρχοντες, ἔστω καὶ ἂν συγκαταλέγονται μετὰ τῶν καὶ πολλοὶ διεφθαρμένοι ἄνθρωποι, εἶναι τὸσον ἀναγκαῖα ἢ δι' ἀρχόντων διακυβέρνησις, ὥστε καὶ μὲ κακοὺς ἄρχοντας πολλὴ νὰ ἐπέρχεται ὠφέλεια, σκέψου· ὅταν καλῶς θὰ χειρίζοντο τὴν ἐξουσίαν οὗτοι, πόσο μεγάλην εὐημερίαν θὰ ἀπελάτθουσαν τὸ ἀνθρώπινον γένος. Ἀλλὰ τὸ νὰ καθορισθῶν μὲν αἱ ἀνθρώπινοι ἐξουσίας, ὑπῆρξεν ἔργον τοῦ Θεοῦ, τὸ ὅτι ὅμως πονηροὶ ἄνθρωποι καταλαμβάνουν τὰς ἐξουσίας αὐτὰς καὶ οἱ ὅποιοι δὲν χρησιμοποιοῦν καταλλήλως αὐτάς, **Д** εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἀνθρωπίνης κακίας.

Λέγει λοιπὸν ὁ ψαλμωδὸς ὅτι πρέπει νὰ ἀνοπέμψωμεν εὐχαριστίας εἰς τὸν Θεὸν καὶ διὰ τὴν ὑπαρξίν τῶν βασιλέων καὶ τὸν διορισμὸν τῶν δικαστῶν. Διότι, ἐπειδὴ

95. Ρωμ. 13, 4.

ἀκριβῶς ὁ Θεὸς ἐφρόντισε διὰ τὴν εὐταξίαν τῶν ἀνθρώπων, ὥστε οἱ πολλοὶ νὰ μὴ καταστήσῃ χειρότεροι ἀπὸ τὰ ἄλογα θηρία, τρόπον τινὰ ὡσάν Ἱππευτικὴν καὶ κυβερνητικὴν τέχνην μοναδικὴν ἐχάρισεν εἰς τούτους τὰς ἐξουσίας καὶ τὰς βασιλείας. Καὶ ἂν λοιπὸν εἶσαι ἄρχων, εὐχαρίστει τὸν φιλάθροπον Θεόν, **Ε** διότι εἶχες τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀναλάβῃς τέτοιαν μεγάλην φροντίδα. Καὶ ἂν εἶσαι ἀρχόμενος καὶ κυβερνώμενος, πάλιν εὐχαρίστει τὸν Θεόν, διότι ἔχεις αὐτὸν, τὸν ἄρχοντα, πού φροντίζει διὰ σέ καὶ δὲν ἀφήνει τοὺς πονηροὺς νὰ σέ ἐπιβουλεύωνται καὶ νὰ σχεδιάζουσιν τὴν καταστροφὴν σου. Καὶ ἂν ἐβθασεῖς εἰς τὴν ἡλικίαν τοῦ γῆρατος, καὶ ἂν εἶσαι νέος, καὶ τότε εὐχαρίστησε τὸν Θεόν. Τοῦτο πρὸ πάντων ὁ ψαλμὸς αὐτὸς διδάσκει, ὅτι πρέπει δι' ὄλα νὰ ὑμῆς τὸν Θεόν, καὶ ἂν ἄρχων εἶσαι, καὶ ἂν συγκαταλέγεσαι μετὰ τῶν λαοῦ. Διὰ τοῦτο εἶπε· «καὶ ὄλοι οἱ λαοὶ τῆς γῆς».⁹⁷ **Α** Καὶ ἂν νέος, λέγει, εἶσαι, καὶ ἂν γέρον, καὶ ἂν γυνή, καὶ ἂν ἀνήρ, δοξολογεί τὸν Κύριον. Διότι «μόνον τὸ ὄνομά Του ἐξυμώθη διὰ τῶν θαυμασίων ἔργων Του, διότι ὑπερέχει τῶν πάντων κατὰ ἕνα ἑρμηνευτήν. Ἡ δοξολογία του ἀνοπέμπεται εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ εἰς τὴν γῆν ὁ ὕμνος Του, ὅπως λέγει ἄλλος. Ὁ Κύριος θὰ ἀναδείξῃ καὶ θὰ ὑψώσῃ τὴν δύναμιν τοῦ λαοῦ του. Ὑμνος καὶ δοξολογία θὰ ἀποδοθῆ εἰς ἄλους τοὺς ἀφωσιωμένους εἰς Αὐτόν, εἰς τοὺς υἱοὺς τοῦ Ἰσραὴλ καὶ εἰς τὸν λαόν πού Τὸν πληροῖ καὶ τὸν ἐγγίζει μὲ τὴν ἀγιότητά του.

Αὐτὸ δὲ τὸ ὅποιον λέγει ὁ ψαλμὸς, ἔχει ὡς ἐξῆς περίπου· Σὰς εἰδεῖα μὲν τὴν κηδεμονίαν, καὶ τὴν δόξαν καὶ τὴν μεγαλωσύνην τοῦ Θεοῦ εἰς ὄλα τὰ ὄρατα. Πρέπει ἑμὲς νὰ ὑμῶμεν Αὐτὸν ὄχι μόνον δι' αὐτά, ἀλλὰ καὶ χωρὶς νὰ σκεπτόμεθα ταῦτα. Διότι καὶ πρὶν νὰ γίνουσι αὐτά, καὶ χωρὶς αὐτὰ, ἔχει συγκληρωθῆ εἰς τὸν Θεόν ἡ δόξα καὶ τὸ ὕψος καὶ ἡ ἐκ μέρους τῶν πάντων εὐχαριστία πρὸς Αὐτόν. **В** Τὸ δὲ «Αὐτοῦ μόνου» τὸ εἶπεν ὁ ψαλμωδὸς πρὸς ἀντιδιαστολήν κατὰ τῶν ψευδῶν καὶ ἀσπάρκτων εἰδωλοατρικῶν θεῶν. Ἐπειτα ἀνυψῶν τὸν ἀκρασθῆν εἰς ὑψηλότερας ἐννοίας, πάλιν ἀπὸ τὴν γῆν εἰς τὸν οὐρανὸν αὐτὸν μεταφέρει. Ὅπως ἀκριβῶς ἤρχισεν ἀπὸ τὸν οὐρανὸν καὶ κατέβη εἰς τὴν γῆν ἐν συνεχείᾳ, ἔτσι καὶ ἀπὸ ὄλα τὰ ὄρατα οδηγεῖ πάλιν τὸν ἀκρασθῆν ὑψηλὰ εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ λέγει· «ἡ δοξολογία Του ἀνοπέμπεται εἰς τὴν γῆν καὶ εἰς τὸν οὐρανόν. Τούτῃστιν, ἂν καὶ

αί νοεραὶ καὶ ἀόρατοι καὶ οὐράνια δυνάμεις (οἱ ἄγγελοι) δὲν σταματοῦν ἀπὸ τοῦ νὰ εὐχαριστοῦν καὶ νὰ ἀνυμνοῦν τὸν Θεόν, ἀλλ' ἡμῶς ὁ τόσον μέγας καὶ παντοδύναμος Θεὸς κατεδέχθη νὰ ὀνομάσῃ καὶ ἡμᾶς λαὸν Του, καὶ ὄχι μόνον νὰ ὀνομάσῃ, **Β** ἀλλὰ καὶ νὰ ἀνεβάσῃ καὶ ἐξυμῶσῃ πρὸς τὰ θεῖα. Διὰ τοῦτο καὶ συνέχισε: «Καὶ θὰ ἀνυμῶσῃ τὴν ἰσχύϊν τοῦ λαοῦ Του». Ἐδῶ πάλιν προτρέπει τοὺς ἀνθρώπους πρὸς μεγαλύτεραν ἀφοσίωσιν πρὸς Αὐτόν, καὶ δεικνύει ὅτι δὲν ἔχει ἀνάγκη λατρείας ἐκ μέρους αὐτῶν (διότι πῶς Αὐτός ποῦ ἔχει φυσικὸν καὶ ἀναπόσπαστον στοιχεῖον τὴν δόξαν καὶ μίαν τόσον μεγάλην κτίσιν ὑπὸ τὴν ἑξουσίαν του θὰ ἔχρηάζετο τὴν ἀνθρωπίνην λατρείαν;), ἀλλὰ ἐξ ὑπερβολικῆς ἀγάπης καὶ ἀγαθότητος προσήλκυσεν αὐτοὺς πρὸς τὸν ἑαυτόν του, καὶ τοὺς ἔκαμε περιφανεῖς καὶ λαμπροὺς εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης. Αὐτὸ ἀκριβῶς ἐν συνεχείᾳ ἐξέφρασε καὶ ἔλεγε: «Ὕμνος καὶ δοξολογία εἰς ὅλους τοὺς ἀφωσιωμένους εἰς αὐτὸν θὰ ἀποδοθῇ, εἰς τοὺς υἱοὺς τοῦ Ἰσραὴλ καὶ εἰς τὸν συγγενικὸν λαὸν του». **Δ** Ἐδῶ πάλιν διὰ νὰ μὴ κόμῃ αὐτοὺς ὀκνηροτέρους καὶ ἀμελεστέτους μετὰ τὴν φράσιν «καὶ λαὸς αὐτοῦ», καὶ ἀρκεσθῶν εἰς αὐτὸ μόνον καὶ «ξεθαρρέψουν» καὶ ἀμελήσουν διὰ τὰς ψυχικὰς ἀρετὰς των, διὰ τοῦτο εἶπεν «Ὕμνος εἰς ὅλους, ὄχι ἀπλῶς τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ τοὺς ὁλοὺς Του». Καὶ ἐν συνεχείᾳ εἶπεν «Εἰς τοὺς υἱοὺς τοῦ Ἰσραὴλ» μετὰ τὴν προσηκτικὴν «τοὺς ἀποτελοῦντας λαὸν τοῦ Ἰσραὴλ» διὰ τῆς πίστεως καὶ τοῦ θίου των. Ἄλλος ἐρμηνηυτής θέτει, ἀντὶ τῆς λέξεως Ὕμνος, τὴν λέξιν ἔπαινος. Τὸ δὲ νόημα τοῦ ψαλμικοῦ τούτου χωρίου εἶναι τὸ ἀκόλουθον: Ἐάν εἰσθε ὄσιοι καὶ ἀφωσιωμένοι εἰς τὸν Θεόν, ἐάν πλησιάσῃτε Αὐτὸν διὰ τῆς εὐσεβείας, πολλὴν θὰ ἀπολαύσητε δόξαν. Διότι τὰ μὲν ἀνήκοντα εἰς Αὐτὸν ἀγαθὰ πάντα εἶναι διαρκῆ καὶ ἀνεξάντλητα. Τοιοῦτοτρόπως εἶναι καὶ πᾶσιπλουτος καὶ μεγίστην δόξαν ἔχει ὁ Θεός. **Ε** Πρέπει δὲ καὶ τὰ ἰδικὰ μας πνευματικὰ ἀγαθὰ νὰ αὐξηθοῦν ἀναλόγως καὶ πολλὴν τότε θὰ ἀπολαύσωμεν λαμπρὰν δόξαν ἕνεκα τῆς Χάριτος καὶ φιλανθρωπίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὅποιον ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΡΜΘ' (149) ΨΑΛΜΟΝ

498 **A** «Ψάλατε εἰς τὸν Κύριον νέον ἄσμα».

Κατὰ ἀναγωγὴν τὸ Εὐαγγέλιον ὀνομάζεται καινούριος ὕμνος, νέον ἄσμα. Διότι κατὰ τὴν περίοδον τῆς Καινῆς Διαθήκης ὅλα ἔγιναν νέα. Ἡ Διαθήκη «θὰ συνάψω μαζί σας καινούρια Διαθήκην, καὶ νέαν συμφωνίαν». ¹ Ἡ κτίσις «Ὅποιος εἶναι ἀναγεννημένος καὶ ἐνωμένος μετὰ τὸν Χριστὸν εἶναι νέα δημιουργία». ² Ὁ ἄνθρωπος: «Ἄς ἀποβάλωμεν τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, καὶ ὡς ἐνδυθῶμεν τὸν νέον ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος συνεχῶς ἀνανεώνεται, ὥστε νὰ προχωρῇ εἰς θαυτέραν γνώσιν τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ γίνεται συνεχῶς τελειωτέρα εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος τὸν ἔκτισεν». ³ **Β** Διὰ τὴν καινούρια λοιπὸν ζωὴν, καὶ δι' ὅλα τὰ ἄλλα λέγεται Καινὴ Διαθήκη καὶ ὡς καινούριον ἄσμα νὰ ψάλλωμεν τὴν ἀγγελίαν τῆς μᾶς προτρέπει τώρα ὁ Προφήτης. Κατὰ δὲ τὴν ἱστορίαν, νέον ἄσμα ἦτο τὸ λαμπρὸν καὶ τὸ ἐπίσημον, ποῦ ἐφέλλετο κατὰ τὰς νίκας, καὶ τὰ μεγάλα κατορθώματα, καὶ κατὰ τὰς τροπαιοφόρους καὶ νικηφόρους μάχας.

«Ὁ αἶνος αὐτός ὡς ἀπηχήθη εἰς τὴν συναξίν τῶν ἀφωσιωμένων εἰς τὸν Θεόν». Βλέπει πῶς πρὶν ἀπὸ τὰ λόγια ἐπιζητεῖ ὁ Θεός τὴν διὰ τοῦ θίου καὶ τῶν ἔργων εὐχαριστίαν, καὶ τοὺς ἀφωσιωμένους τούτους ὀδηγεῖ εἰς χορὸν ὕμνητῶν τοῦ Θεοῦ: Διότι δὲν ἀρκεῖ μὲ λόγια εἰδὼν νὰ εὐχαριστοῦμε τὸν Θεόν ἐάν δὲν συμβαδίζῃ καὶ ἡ διὰ πράξεων ἐκδηλουμένη ἀρετὴ. **Γ** «Ὁ αἶνος τοῦ ὡς ἀπηχήθη εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν ὁσίων». Καὶ ἐν ἄλλο διδάσκει ἐδῶ. Δεικνύει ὅτι ὄλοι μαζί καὶ ἀπὸ συμφώνου πρέπει νὰ δοξολογῶμεν τὸν Θεόν. Διότι ἡ λέξις Ἐκκλησία εἶναι ὄνομα συνάξεως καὶ συνεκτικοῦ συνδέσμου.

«Ἄς εὐφρανθῇ ὁ λαὸς τοῦ Ἰσραὴλ διὰ τὸν Κύριον ποῦ τὸν ἐξέλεξεν». Ἐδῶ πρὶν ἀπὸ τὰς ἰδιαιτέρας εὐεργε-

1. Ἰερ. 31, 31.
2. Ἰ' Κορ. 5, 17.
3. Κόλλοσ. 3, 9.

σίας, θέτει την γενικὴν τριακτὴν, καὶ ὄχι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ δι' ἅσαν συνετέρασε συνεχίζει νὰ προτρέπῃ καὶ νὰ λέγῃ· Εὐχαρίστει τὸν Θεόν, διότι σὲ ἐδημιούργησεν ἐκ τοῦ μηδενός καὶ ἐνεφύσησεν εἰς σὲ ψυχὴν ἄθανατον. Δὲν εἶναι καὶ τοῦτο μικρὰ εὐεργεσία. Ἐδῶ δὲ δεικνύει καὶ κάτι περισσότερον. Διότι δὲν ἀναφέρει ἀπλῶς τὴν δημιουργίαν τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ, τρόπον τινά, **Δ** δεικνύει καὶ τὴν συγγένειαν καὶ προτρέπει νὰ εὐχαριστῇ ὁ λαὸς τὸν Θεόν, ὄχι μόνον διότι τὸν ἐδημιούργησεν, ἀλλὰ καὶ διότι τὸν κατέστησεν ἐκλεκτὸν τοῦ λαοῦ. Βλέπει πῶς μετὰ τὴν σύνδεσιν τοῦ λαοῦ μετὰ τὸν Θεόν καὶ τὴν στενὴν σύνεσιν δὲν ἐπιδιώκει ἀπλῶς νὰ ἀποσπᾷ εὐχαριστίαν πρὸς τὸν Θεόν, ἀλλὰ μετὰ πολλὴν ψυχικὴν διάθεσιν, μετ' εὐχαρίστησιν, καὶ μετὰ φλογερὸν τὸν νοῦν καὶ τὴν θέλησιν νὰ εὐχαριστοῦμεν; Διότι ὅλα αὐτὰ τὰ ὑπαινίσσεται διὰ τοῦ «εὐφρανθήτω». Τὴν διάθεσιν λοιπὸν τοῦ εὐγνωμονοῦντος ζητεῖ, ἢ ὅποια πρέπει νὰ φλέγεται ἀπὸ τὸν πόθον, νὰ διεγείρεται ἀπὸ τὸν πολλὸν ψυχικὸν σύνδεσμον, καὶ νὰ πυρπολῆται ὅλος ἀπὸ τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν ἐξυμνοῦμενον Θεόν. Καθὼς ἀκριβῶς καὶ εἰς ἄλλο σημεῖον δηλώνει καὶ λέγει· **Ε** «Καθὼς ἡ ἔλαφος ποθεῖ ἐντόκως νὰ τρέξῃ εἰς τὰς πηγὰς τοῦ ὕδατος, ἔτσι καὶ ἡ ψυχὴ μου αἰσθάνεται τὴν ἐπιθυμίαν νὰ τρέξῃ κοντὰ σου Θεέ μου»⁴ καὶ ἐν ἀνεχείρᾳ «πνευματικὴν δίψαν αἰσθάνεται ἡ ψυχὴ μου διὰ νὰ τρέξῃ πλησίον εἰς τὸν παντοδύναμον καὶ ζωντανὸν Θεόν»⁵ καὶ ἄλλου· «Σὲ ποθεῖ ἡ ψυχὴ μου, Θεέ μου! Πόσας φορές καὶ αὐταὶ αἱ αἰσθήσεις τοῦ σώματός μου εἰς τὴν ἔρημον αὐτὴν χώραν, τὴν δύσβατον καὶ ἀνυδρον ἐπόθησαν νὰ Σὲ ἴδω»⁶. Παραμοιάζει τὴν ψυχὴν μετὰ τὴν δίψασμένην καὶ κατάρτην. Διότι θέλων νὰ παραστήσῃ τὴν διάθεσιν τῆς ψυχῆς του καὶ τὸν πόθον του, κάμνει τὴν σύγκρισιν μετὰ τὴν κατάρτην ἐκ τῆς ἀνυδρίας γῆν καὶ τὴν δίψασμένην ἔλαφον.⁴⁹⁹ **Α** Καὶ μετὰ λόγια ἄλλα πάλιν τὸν ἴδιον πόθον δεικνύει καὶ λέγει· «πότε θὰ φθάσω καὶ θὰ ἴδω τὸ πρόσωπόν σου καὶ τὸν ναόν σου Θεοῦ»; Παρόμοια λοιπὸν εἶναι οἱ ψυχαὶ τῶν ἁγίων καθὼς καὶ ἡ τοῦ Παύλου ποῦ διήρχετο μετὰ στενογμούς τὴν καθυστέρησιν τῆς ἀπὸ τοῦ κόσμου τούτου ἀποδημίας του.

4. Ψαλμ. 41, 9.
5. Ψαλμ. 41, 3.
6. Ψαλμ. 82, 2.

«Καὶ οἱ κάτοικοι τῆς Σιών ὡς σκιρτήσουν ἀπὸ ἀγαλλίαςιν διότι ἔγουν βασιλέα τῶν τῶν Θεόν»⁷ (στίχ. 2). Βλέπει δὲ τὸ τοῦτο τὸ ὅποιον ἐπρόλαβα νὰ εἶπω προηγουμένως, τοῦτο ἐδῶ ὑπαινίσσεται, δηλαδὴ τὴν συγγένειαν καὶ τὴν ἰδιαιτέραν πρὸς τὸν λαόν του φροντίδα; Διὰ τοῦτο λοιπὸν καὶ συνέχισε διὰ νὰ δηλώσῃ τοῦτο μετὰ τὴν φράσιν «...διότι ὁ λαὸς σου ἔχει τὸν Θεόν ὡς βασιλέα». Διότι ὁ Θεὸς δὲν εἶναι βασιλεὺς μόνον διότι ἐδημιούργησε τὸν λαόν του, ἀλλὰ καὶ διότι ἐξεδήλωσε πρὸς αὐτὸν τὴν ἰδιαιτέραν προτίμησιν του. «Ὅς ὑμνήσαν τὸ ὄνομα Αὐτοῦ μετὰ τὴν συνοδείαν χορῶν». Κύτταξε πάλιν καὶ ἐδῶ νὰ διαπιστώσῃς τὴν λαμπρότητα καὶ τὴν χάριν τῆς συμφωνίας. **Β** Διότι διὰ τοῦτο συνιστῶνται οἱ χοροὶ, διὰ νὰ ἀναπέμψουν ὁμοθυμαδὸν καὶ ὅλοι ἀπὸ κοινοῦ δοξολογίας πρὸς τὸν Θεόν. Τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος δηλώνει καὶ λέγει· «Μὴ παραμελήτε τὴν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸ συγκέντρωσίν σας»⁸. Καὶ αὐτὴ ἡ Κυριακὴ προσευχὴ τοῦτο ὑπαινίσσεται, νὰ ἀναπέμψεται ἐκ μέρους ὧλων καὶ ἀπὸ κοινοῦ πρὸς τὸν Πατέρα. «Πατέρα ὧλων μας ποῦ κατοικεῖς εἰς τοὺς οὐρανοὺς»⁹ καὶ συγχώρεσε τὰ παραπτώματα ὧλων μας. Καὶ μὴ ἐπιτρέψῃς νὰ εἰσελθῶμεν εἰς πειρασμόν καὶ γλύτωσέ μας ἀπὸ τῶν πονηρῶν»¹⁰. Παντοῦ χρησιμοποιεῖ τὸν πληθυντικὸν ἀριθμὸν. Ἔτσι καὶ κατὰ τὴν παλαιὰν ἐποχὴν ἐξεπαιδεύοντο νὰ ψάλλουν καὶ νὰ ὑμνοῦν τὸν Θεόν ἐκ συμφώνου καὶ ἀπὸ κοινοῦ, διὰ νὰ ἐξασκοῦνται εἰς τὴν ἀγάπην καὶ εἰς τὴν ἁμόνοιαν.

«Ὑπὸ τῶν ἤχων τυμπάνων καὶ μετὰ μουσικὴν λύραν ὡς ψάλλουν τὴν θεὸν δόξαν» (στίχ. 3).

Μερικοὶ λοιπὸν καὶ τὰ ἀναφερόμενα ἐδῶ ὄργανα τὰ ἐξηγοῦν ἀναγκαστικῶς καὶ λέγουσιν, **Ο** δὲ τὸ μὲν τυμπανὸν ἀπαιτεῖ τὴν νεκρῶσιν τῆς σαρκὸς καὶ τῶν πονηρῶν ἐπιθυμιῶν μας, τὸ δὲ ψαλτήριον (λύρα) προτρέπει νὰ θλιπέμεν πρὸς τὰ ἄνω, πρὸς τὸν οὐρανόν. Διότι τὸ ὄργανον τοῦτο, τὸ ψαλτήριον ἀπὸ ἐπάνω δέχεται τὰς κινήσεις καὶ ὄχι ἀπὸ κάτω, ὅπως ἡ κιθάρα. Ἐγὼ δὲ θὰ ἔλεγον τοῦτο, ὅτι τὴν παλαιὰν ἐποχὴν, παρεκτινοῦντο μετὰ τὰ ὄργανα αὐτὰ, διότι ἡ δεινότης τῶν ἡτο ἀκόμῃ παχυλὴ καὶ θαυραῖα καὶ διότι μόλις προσφάτως εἶχον ἀποσπασθῆ

7. Πλ. καὶ Π' Κορ. 5, 4.
8. Ἐβρ. 10, 25.
9. Ματθ. 6, 9-13.
10. Δουκ. 11, 4.

ἀπὸ τὴν εἰδωλολατρείαν. Καὶ ὅπως ὁ Θεὸς τοὺς συνεχώρησε νὰ κάμνουν θυσιάς ὡς ἐκδήλωσιν εὐσεβείας, ἔτσι καὶ ἐδῶ ἐπέτρεψε τὰ ὄργανα αὐτὰ συγκαταβαίνων πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην ἀδυναμίαν καὶ ἀσθενείαν των. Ἄπαιτεῖ λοιπὸν ἐδῶ τὸ νὰ ψάλλουν μὲ ψυχικὴν εὐχαριστήσιν. Διότι τοῦτο σημαίνει τὸ «Ἄς ψάλλουν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ συγκεντρωμένοι εἰς χορὸν», νὰ ψάλλουν μὲ μίαν φωνὴν ἑνωμένοι καὶ μὲ θῆλον καθαρὸν. **D**

Ἐπειτα πάλιν παρακινῶν αὐτοὺς εἰς μεγαλύτεραν προθυμίαν, ἀναφέρει καὶ τὴν εὐνοίαν καὶ τὴν καλὴν διάθεσιν ποῦ ἔχει ὁ ὁμιλούμενος Κύριος πρὸς αὐτοὺς. Διότι συνεχίζει: «Διότι ὁ Κύριος ἔδειξε καὶ πάλιν τὴν εὐνοίαν του πρὸς τὸν λαόν του» (στῆχ. 4). Τί ἄλλο εἶναι δυνατόν νὰ συγκριθῆ μὲ τὴν εὐτυχεῖαν ποῦ προέρχεται ἀπὸ τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ Θεοῦ; «Καὶ θὰ ἀνυψώσῃ τοὺς ταπεινοὺς καὶ ἡρέμους χαρίζων εἰς αὐτοὺς τὴν σωτηρίαν των. Κύτταξε πῶς καὶ ἐδῶ θέτει καὶ τὰ καθήκοντα τῶν ἀνθρώπων καὶ τὰς ἐδεργείας τοῦ Θεοῦ ἀντιστοιχῶς. Ὅπως λοιπὸν ζητεῖ νὰ ἀναπέμψεται ἡ εὐχαριστία αὐτῶν πρὸς τὸν Θεόν, θέτει συγχρόνως καὶ τὰς εὐλογίας τοῦ Θεοῦ πρὸς αὐτοὺς καὶ λέγει: «Ὅτι ὁ Κύριος ἔδειξε τὴν εὐνοίαν του πρὸς τὸν λαόν του». **E** ἔτσι καὶ ἐδῶ πάλιν μὲ τὸ νὰ ἐπαγγέλλεται καὶ νὰ ὑπόσχεται τὰ τοῦ Θεοῦ ζῆτεῖ συγχρόνως καὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀνθρωπίνων καθηκόντων καὶ λέγει: «Ὁ Κύριος θὰ ἐξυψώσῃ τοὺς ταπεινοὺς διὰ τῆς σωτηρίας των». Διότι ἡ μὲν σωτηρία εἶναι ἔργον τοῦ Θεοῦ, ἡ δὲ ταπεινώσις καὶ πραότης εἶναι καθήκον τῶν ἀνθρώπων. Διότι δὲν ἐκτελοῦνται αἱ ὑποσχέσεις τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ἐὰν προηγουμένως δὲν προηγηθῆ ἡ ἐκτέλεσις τῶν ὑποχρεώσεων ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων. Παρατήρησε δὲ ἀκόμη καὶ τὸ μέγεθος τῆς θείας δωρεᾶς. Δὲν εἶπε, θὰ σώσῃ, ἀπλῶς, ἀλλὰ θὰ ἀνυψώσῃ διὰ τῆς σωτηρίας. Τουτέστιν δὲν θὰ ἀπαλλάξῃ μόνον ἀπὸ τὰ δεινὰ τοὺς ταπεινοὺς, ἀλλὰ θὰ τοὺς καταστήσῃ ἐπισημοὺς καὶ περιφανεῖς ⁵⁰⁰ **A** καὶ θὰ τοὺς παράσῃ τὴν σωτηρίαν καὶ τὴν δόξαν. Τοῦτο ἀκριβῶς θέλων νὰ διασαφήσῃ, συνέχισεν ὁ ψαλμῳδὸς καὶ λέγει: «Θὰ κουηθοῦν οἱ ἀφωσιωμένοι εἰς τὸν Θεόν διὰ τὴν δόξαν των» (στῆχ. 5). Ὅπως προηγουμένως ἀναφέρει τοὺς πράκτας ἔτσι καὶ ἐδῶ τοὺς ἀφωσιωμένους ἐπιζητεῖ. Διότι πανταχοῦ ὁ Θεὸς συνοδεύει τὰς προσταγὰς μὲ δωρεάς. Ἔτσι καὶ πρὸς τοὺς Ἰσραηλίτας ἔκοιμεν, τοὺς ἔ-

σωσεν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον, τοὺς ἐπανέφερον ἀπὸ τὴν ἐξορίαν τῆς Βαβυλώνας καὶ δὲν τοὺς ἔσωσεν μόνον ἀπὸ τὰ δεινὰ, ἀλλὰ μὲ τὴν θαυματουργικὴν σωτηρίαν των τοὺς κατέστησε συγχρόνως καὶ λαμπροτέρους καὶ ἐνδοξωτέρους. «Καὶ θὰ ἐξαπλώσων εἰς τὰς κλίνας των μὲ χαρὰν καὶ ἀγαλλίασιν». Πολλὴν δεικνύει ἐδῶ τὴν εὐχέρειαν, ἐξ ὧν ταιουτοτρόπως λέγει ὁ ψαλμῳδός, πολλὴν τὴν ἀνεσιν, **B** πολλὴν τὴν πνευματικὴν εὐφροσύνην, πολλὴν τὴν γλυκύτητα. Αὐτὰ δὲ ὅλα λέγει, ὥστε νὰ γνωρίζων οἱ τοῖ, ὅτι οὐ μὲ τὰ ἰδικὰ των ὄπλα, οὔτε μὲ τὴν ἰδικὴν των δύναμιν, ἀλλὰ τὸ πᾶν ἐπετεύχθη μὲ τὴν ἀρωγὴν τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι πρέπει νὰ προσελεύεται αὐτῇ διὰ τῆς ταπεινοφροσύνης καὶ τῆς πραότητος. Αἱ ἐξιμνήσεις τοῦ Θεοῦ εὐρίσκονται εἰς τὸν λάφυγγά των, καὶ αἱ δίκαιοι ρομφαίαι εἰς τὰ χεῖρα των, μὲ τὸν σκοπὸν νὰ κάμουν ἐκδίκησιν εἰς τὰ ἔθνη, καὶ δικαιοκρισίαν μεταξὺ τῶν λαῶν. Ἐδῶ δηλοῖ τὸν ἐν χορῶ γιγνόμενον πόλεμον καὶ φανερώνει ὅτι μὲ ὕμνους καὶ ἄσματά, ἔτσι θὰ καταστῶν νικηταί. Διότι ὑψώσεις θεωρεῖ τὰς ὕμνων ὡς καὶ τὰς ψαλμῳδίας καὶ τὰς πρὸς τὸν Θεόν εὐχαριστίας. Διὰ τοῦτο καὶ ἕτερος ἐρμηνευτὴς τὴν λέξιν «ὑψώσεις» **C** τὴν ἀπέδωκεν μὲ τὴν λέξιν ὕμνων.

«Διὰ νὰ κάμουν ἐκδίκησιν εἰς τὰ εἰδωλολατρικὰ ἔθνη καὶ νὰ δικάσων τοὺς λαοὺς». Ποῖον εἶναι τὸ νόημά του; Ἐπειδὴ καθ' ὅλον τὸ μακρὸν χρονικὸν διάστημα τὰ γύρω ἔθνη ἦσαν ἰσχυρὰ καὶ ἐνέπαιζον τοὺς Ἰσραηλίτας, τῶρα προεξαγγέλλεται ὑπὸ τοῦ ψαλμῳδοῦ, ὅτι διὰ τῶν θαυματουργικῶν ἔργων θὰ τὰ τιμωρήσων οἱ υἱοὶ τοῦ Ἰσραὴλ καὶ ὅτι θὰ ἀποδείξων ἐμπράκτως ὅτι οὐκ ἔστιν ἡ εὐλαϊστικὴ δύναμις ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ αἱ ἀμαρτίαι των ἔδωκαν εἰς αὐτοὺς τὴν ἰσχύν μέχρι τοῦδε. Κατόπιν δμως, ὅταν ἀρκετὰς τιμωρίας ὑπέστησαν οἱ υἱοὶ τοῦ Ἰσραὴλ ὑπὸ τῶν ἔθνικῶν, δι' ἐνὸς ἀπλοῦ νεύματος τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ καὶ μόνον, καὶ τὰ πράγματα ἠλλάξαν θαυματουργικῶς. Κύτταξε τῶρα καὶ θαύμασε τὴν μεγίστην νίκην τοῦ Ἰσραὴλ. Διότι συνεχίζει καὶ λέγει ὁ ψαλμῳδός: «Διὰ νὰ δέσων μὲ σιδηρὰς ἀλύσεις τοὺς θαλαίλους καὶ μὲ σιδηρὰ θεσῶν τὰς χεῖρας τῶν ἐνδόξων ἀρχόντων των» (στῆχ. 8). Ἐἶδες τὴν μεγίστην δύναμιν τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ; Ὅχι μόνον ἀπεδίωξαν τοὺς ἐχθρούς, οὔτε ἀπλῶς τοὺς ἀπέθισαν μακρὰν, **D** ἀλλὰ ἐπέστρεψαν ἀφ' οὗ ἔλαθον καὶ αἰχμαλωτούς καὶ ἔδειξαν εἰς ὄλους τὴν

δύναμιν τοῦ Θεοῦ, πού τοὺς ἐνδυναμῶνει.

«Ὅτε νὰ ἐφαρμοσθῆ εἰς αὐτοὺς ἡ γραπτὴ εἰς τοὺς προφήτας ρητὴ ἀπόφασις τοῦ Θεοῦ» (στίχ. 9). Τί σημαίνει «κρίμα ἐγγραπτον»; Φανερόν, παθημολογούμενον, πού δὲν δύναται νὰ παραδοθῆ εἰς τὴν λησμονιά. Διότι τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ ἔχουν αὐτὴν τὴν ἰδιότητα, νὰ ἀντέχουν εἰς κάθε ἐποχὴν καὶ ὡς πρὸς τὸ μέγεθος τῶν κατορθωμάτων καὶ ὡς πρὸς μεγίστην θαυματουργικὴν ἐπέμβασιν. Τέτοια λέγει θὰ εἶναι ἡ νίκη καὶ τέτοιο τὸ θριαμβευτικὸν τρόπον τῶν ἀνθρώπων τοῦ Θεοῦ, ὥστε εἰς ὅλους νὰ καθίσταται φανερόν καὶ τόσο σαφές, ὥσάν νὰ εἶναι γραμμένον καθαρὰ εἰς ἀναμνηστικὴν στήλην, καὶ μὴ δυνάμενον νὰ ἐξολειφθῆ ποτέ.

«Ἡ ἐκτέλεσις τῆς ἀποφάσεως τοῦ Θεοῦ θὰ εἶναι δόξα μεγάλη εἰς τοὺς ἀφωσιωμένους του, πού θὰ γίνον ὄργανά Του». Ποία δὲ εἶναι ἡ δόξα αὕτη; Ἐ Αὕτη πού προέρχεται ἀπὸ τὴν νίκην. Καὶ δὲν θὰ νικήσουν ἀπλῶς, ἀλλὰ ἡ νίκη των θὰ προέλθῃ διὰ τῆς μετὰ τοῦ Θεοῦ συμμαχίας, διὰ τῆς ἀνωθεν ἐπεμβάσεως. Κίτταξε δὲ πῶς ἐνθymεῖται τοὺς ὁσίους καὶ πᾶς παρακινεῖ αὐτοὺς εἰς ἐπιμελῆ καὶ ἐνάρετον διαβίωσιν. Κατὰ τὴν γνώμην μου, ὄχι μόνον τὴν νίκην λέγει δόξαν, ἀλλὰ καὶ τὸν αἶνον, καὶ τὰς μελοδίας, καὶ τοὺς ὕμνους, καὶ δι' ὅλων τούτων διδάσκει πάντας, ὅτι μὲ τὸ νὰ θυμωθῶν τὸν Θεόν, μεγάλην δόξαν κερδίζουν διὰ τοὺς ἑαυτοὺς των, καὶ καθίστανται λαμπρότεροι μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, 501 Α εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ ἰσχύς εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΡΝ' (150) ΨΑΛΜΟΝ

«Αἰνεῖτε τὸν Θεὸν ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ». Κατ' ἄλλον ἐρμηνευτὴν, «ἐν τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ». Κατ' ἄλλον, «ἐν τῷ ἡγιασμένῳ αὐτοῦ».

Ἡ περὶ τοῦ περιουσίου λαοῦ τοῦτο ἐδῶ λέγει ἡ περὶ τοῦ ἁγίου θείου καὶ τῶν ἁγίων ἀνδρῶν. Ἴδε λοιπὸν πῶς κατακλείει τὸ θεῖον τῶν ψαλμῶν διὰ εὐχαριστίας πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πάλιν, διδάσκει ἡμᾶς ὁ ψαλμωδὸς ὅτι ἡ εὐχαριστία πρέπει νὰ εἶναι καὶ ἀρχὴ καὶ τέλος καὶ τῶν πράξεων καὶ τῶν λόγων μας. Β Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος λέγει: «Κάθε τι τὸ ὁποῖον πράττετε μὲ τὰ λόγια σας ἢ μὲ τὰ ἔργα σας, τὰ πάντα νὰ κάμνετε ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου καὶ πρὸς δόξαν αὐτοῦ, εὐχαριστοῦντες δι' αὐτοῦ τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα».¹ Τοιοῦτρόπως καὶ τὸ προέμιον τῆς Κυριακῆς προσευχῆς μας μὲ εὐχαριστίαν ἀρχίζει. Διότι τὸ νὰ λέγωμεν Πάτερ ἡμῶν, τοῦτο εἶναι δείγμα εὐχαριστίας διὰ τὰς δωρεὰς πού ἔγινον καὶ τὰς ὁποίας δεικνύομεν μὲ τὸ νὰ ὀνομάζωμεν τὸν Θεὸν Πατέρα. Διότι ἐκεῖνος πού ὀνομάζει τὸν Θεὸν Πατέρα, ὁμολογεῖ συγχρόνως τὴν υἰοθεσίαν ἐκεῖνος δὲ πού ὁμολογεῖ τὴν υἰοθεσίαν, διακηρύσσει τὴν δικαιοσύνην, τὸν ἁγιασμόν, τὴν ἀπολύτρωσιν, τὴν συγχώρησιν τῶν ἁμαρτημάτων, τὴν χορηγίαν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Γ Διότι πρέπει ὅλα αὐτὰ νὰ προηγήθουν, ὥστε νὰ ἀπολαύσωμεν ὑστερον τὴν υἰοθεσίαν καὶ νὰ ἀξιωθῶμεν νὰ καλέσωμεν πατέρα τὸν Θεόν. Ἐγὼ δὲ νομίζω ὅτι κάτι ἄλλο ὑπαινίσσεται μὲ τὰ λόγια του ὁ ψαλμωδός. Διότι τὸ ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ, σημαίνει: διὰ τοὺς ἁγίους του. Εὐχαριστεῖτε λοιπὸν τὸν Θεόν, διότι εἰσήγαγεν εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον μίαν τριακτὴν πολιτείαν ἁγίων ἢ διότι ἔκαμε τοὺς ἀνθρώπους ἀγγέλους. Διὰ τοῦτο προηγουμένως, δ-

1. Κολ. 3, 17.

τον εἶπεν «ἐν τοῖς ἁγίοις» συνέχισεν «αἰνεῖτε τὸν Θεόν, ὅσοι εἰσθε εἰς τὸ οὐράνιον στερέωμα πού ἐγινε διὰ τῆς παντοδυναμίας Του», καὶ ἀποδεικνύει αὐτὸ τὸ ὅποιον προηγουμένως εἶπον. Διότι τοῦτο εἶναι μᾶλλον περιπόθητον εἰς τὸν Θεόν ἢ ἐκεῖνο. Διότι καὶ ὁ οὐρανὸς ἐγινε διὰ τὸν ἄνθρωπον, παρὰ ὃ ἄνθρωπος διὰ τὸν οὐρανόν. **Δ** Ἄλλος δὲ ἐρμηνευτὴς ἀπὸ τοῦ «ἐν στερεώματι» ἐχρησιμοποίει «τῷ ἀκαθαιρέτῳ», δηλαδὴ εἰς τὸ μὴ δυναμεινὸν καὶ κρημνισθῆ στερέωμα. Καὶ ἄλλος μετέφραζεν «εἰς τὸ στερέωμα τῆς παντοδυναμίας Του». Καὶ ἄλλο ἐδῶ νομίζω ὅτι ὑπανίσταται πάλιν, καθὼς καὶ εἰς τὸν προηγούμενον ψαλμὸν. Διότι ὅπως ἐκεῖ εἶπεν «Αἰνεῖτε αὐτὸν ὅλοι οἱ ἄγγελοι του»³ ἔτσι καὶ ἐδῶ «Αἰνεῖται Αὐτὸν εἰς τὸ οὐράνιον στερέωμά Του». Διότι δὲν σταματᾷ νὰ ἐπικαλεῖται συνεχῶς τὰς οὐρανίους Δυνάμεις ὡς συμμετόχους τῆς πρὸς Θεὸν δοξολογίας.

Στίχ. 2: «Αἰνεῖτε Αὐτὸν διὰ τὰ μεγάλα καὶ θαυμαστά ἔργα τῆς παντοδυναμίας Του». Ἄλλος ἐρμηνευτὴς ἀποδίδει «διὰ τὰ κατορθώματά Του». Καὶ ἐθραϊστὶ λέγεται «Βεγεθουροθάν». **Ε** Τὸ νόημα τοῦ στίχου τούτου εἶναι τὸ ἑξῆς: Αἰνεῖτε τὸν Θεὸν διὰ τὰ κατορθώματά του, διὰ τὴν δύναμίν του, διὰ τὰ θαύματά του, διὰ τὴν ἰσχὺν ἢ ὅποια ἀποδεικνύεται διὰ μέσου πάντων, τῶν ἀνω, τῶν κάτω, τῶν γενικῶν, τῶν ἰδιαίτερων, τοῦ καθενὸς χωριστά, τῶν συνεχιζομένων ἀνευ διακοπῆς εὐλογιῶν.

«Αἰνεῖτε Αὐτὸν διὰ τὸ μέγα πλῆθος τῶν μεγαλοπρεπεστάτων ἔργων του». Καὶ πῶς τοῦτο εἶναι δυνατόν, νὰ ἀναπεμφθῆ δηλαδὴ δοξολογία ἰσοδύναμος πρὸς τὸ πλῆθος τῶν μεγαλοπρεπεστάτων ἔργων; **στ** Δὲν θέλει φυσικὰ νὰ εἰπῆ ὅτι πρέπει νὰ ἀναπέμπεται ἰσοδύναμος τῶν θεῶν ἔργων δοξολογία, ἀλλ' ὅσον εἶναι δυνατόν, λέγει, ἀποδίδων τὸ θάρος εἰς «τὸ πλῆθος τῆς μεγαλοσύνης τοῦ Θεοῦ». Δοξολόγει, λέγει, τὸν Θεὸν κατὰ τὸ δυνατόν εἰς σὲ καὶ ἀνάπιπτε δοξολογίαν ἀνταξίαν εἰς ἕνα τόσον μεγάλον Θεόν, ἕνα Θεὸν ὑπερβολικῶς μεγάλον διὰ τὰ τοῦ προσφερθῆ δοξολογία ἀπὸ τὴν πτώχην ἀνθρωπίνην ὑπαρξίν. Διότι οὐδεὶς εἶναι ἄξιος καὶ ἰκανὸς νὰ προσφέρῃ δοξολογίαν ἀνταξίαν εἰς τὸν Θεόν. Εἶδες πόθον ψυχῆς; Εἶδες διάνοιαν, ὅπως τοῦ ψολμψοῦ, νὰ

2. Ψαλμ. 148, 2.

φλογίζεται, νὰ θιάζεται, νὰ ἔχη φιλοδοξίαν διὰ νὰ υπερικήσῃ τὴν ἀνθρωπίνην ἀδυναμίαν, καὶ νὰ πετάξῃ ψηλά εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανόν, νὰ ἔχη συνδεθῆ μετὰ τὸν Θεόν, νὰ ἀφοσιώνεται εἰς Αὐτὸν διὰ τοῦ μεγάλου πόθου;

Στίχοι 3, 4, 5, 6. «Αἰνεῖτε Αὐτὸν μετὰ τὸν ἦχον τῆς σάλπιγγος, μετὰ τὸν ἦχον κέρατος κατὰ ἕνα ἐρμηνευτὴν, Αἰνεῖτε Αὐτὸν μετὰ λύραν καὶ κιθάραν, **Β** μετὰ ὄργανον καὶ λύραν κατ' ἄλλον. Αἰνεῖτε Αὐτὸν μετὰ τύμπανα καὶ χοροῦς. Αἰνεῖτε Αὐτὸν δι' ἐγγάρθων καὶ δι' ἄλλου παντὸς εἶδους μουσικοῦ ὄργανου. Αἰνεῖτε Αὐτὸν. Αἰνεῖτε Αὐτὸν διὰ κίμβων πού ἐκπέμπουν δυνατοὺς καὶ ὠραίους ἦχους. Αἰνεῖτε Αὐτὸν μετὰ κίμβουλα κροτοῦντα παταγωδῶς, μετὰ κίμβουλα συνθηματικῶν ἦχων, ὡς λέγει ἄλλος. Κάθε ζωντανὴ καὶ ἀναπνεύουσα ὑπαρξὶς ὡς ὑμῆ τὸν Κύριον, κάθε ἀναπνοή». Ὅλα τὰ μουσικὰ ὄργανα κροεῖ, καὶ προτρέπει δι' ὄργαν αὐτῶν νὰ ἀναπέμπουν μελωδίαν, καὶ φλογίζει καὶ τὸν νοῦν τῶν Ἰουδαίων καὶ τοὺς ἐνθαρρύνει πρὸς τοῦτο. Ὅπως ἀκριβῶς προτρέπει τοὺς Ἰουδαίους νὰ ὑμνοῦν τὸν Θεὸν δι' ὄργαν τῶν ὄργανων, ἔτσι παρακινεῖ καὶ ἡμᾶς δι' ὄργαν τῶν μελῶν τοῦ σώματός μας νὰ ἀνυμνοῦμε τὸν Θεὸν διὰ τοῦ ὀφθαλμοῦ, διὰ τῆς γλώσσης, διὰ τῆς ἀκοῆς, καὶ διὰ τῆς χειρὸς. **Γ** Αὐτὸ λοιπὸν τὸ ὅποιον καὶ ὁ Παῦλος δηλώνει καὶ λέγει «Καταστήσατε τὰ σώματά σας θυσίαν ζωντανήν, ἁγίαν, εὐάρεστον εἰς τὸν Θεόν, τὴν πραγματικὴν ἀξίαν τοῦ λογικοῦ λατρείαν σας»⁴. Ὑμνολογεῖ θεοβαίως καὶ ὁ ὀφθαλμὸς, ὅταν δὲν βλέπει ἀκόλαστα καὶ ἡ γλῶσσα, ὅταν ψάλλῃ καὶ ἡ ἀκοή, ὅταν δὲν δέχεται ἁμαρτωλὰ τραγουδία, ὅτε συκοφαντίας κατὰ τοῦ πλησίον καὶ ἡ διάνοια, ὅταν δὲν μηχανορραφῇ, ἀλλὰ νὰ ἀνορθῇ ἀγάπην. Καὶ οἱ πόδες, ὅταν δὲν πρέχουν εἰς ποιηρίαν, ἀλλὰ δι' ἐκτέλεσιν ἀγαθῶν ἔργων. Καὶ αἱ χεῖρες, ὅταν δὲν ἐκτείνονται δι' ἀρπαγὰς καὶ πλεονεξίαν καὶ διὰ ραπίσματα, ἀλλὰ δι' ἐλεημοσύνην καὶ προστασίαν τῶν ἀδικουμένων. **Δ** Τότε ὁ ἄνθρωπος γίνεται κιθάρα μελωδικὴ πού ἐκπέμπει ἀρμονικωτάτην καὶ πνευματικὴν μελωδίαν πρὸς τὸν Θεόν. Καὶ τὰ ὄργανα ἐκεῖνα τῶν Ἰουδαίων διὰ τοῦτο ἐπετρέποντο τότε, διὰ τὴν ἀσθένειαν καὶ ἀδυναμίαν αὐτῶν, καὶ διὰ τὰ ἀναμείζον ὅσοι μετὰ αὐτὰ τὴν ἀγάπην καὶ τὴν

3. Πρωτόψαλμον μουσικῶν ὄργανων.

4. Ρωμ. 12, 1.

συμφωνίαν, καὶ νὰ διεγείρεται ἡ διάνοιά των νὰ πράτ-
τουν μετ' εὐχαριστήσεως τὰ ἔργα ποῦ παρέχουν πνευ-
ματικὴν ὠφέλειαν, καὶ διὰ τῆς ψυχαγωγίας αὐτῆς νὰ
παρακινήται ἡ βούλησίς των πρὸς πνευματικὴν δραστη-
ριότητα. Διότι ὁ Θεὸς γνωρίζων τὸ πρωτόγονον καὶ ὁ-
κνηρὸν καὶ ὑποχωρητικὸν τῆς ψυχῆς των, μεθώδευσε μὲ
τὰ σοφὰ του αὐτὰ μέσα νὰ τοὺς ἀφυπνίσῃ, Ἐ καὶ ἀνέμει-
ξε μὲ τὸν κόπον τῆς ἐπιμονῆς τὴν γλυκύτητα τῆς μελω-
δίας. Πι δε σημαίνει ἡ φράσις «ἐν κυμβάλῳ σημασίας»;
Τοὺς ψαλμοὺς ἔτσι λέγει. Διότι δὲν ἐκυμβάλιζον ἀπλῶς,
οὔτε ἐκιθάριζον μόνον, ἀλλ' ὅσον ἦτο δυνατόν καὶ διὰ
τῶν κυμβάλων, καὶ διὰ τῶν σαλπικῶν καὶ διὰ τῶν ἤ-
χων τῆς κιθάρας, ⁵⁰³ Ἄ τὰς σημασίας τῶν ψαλμῶν ἐσυμ-
βόλιζον. Καὶ ἐχρειάζετο διὰ τὸ παίξιμον τῶν ὄργάνων
τούτων μεγάλη προσοχὴ καὶ κόπος ποῦ ἔφερον ὅμως με-
γάλο κέρδος. «Κάθε πνοὴ ζωῆς ἄς ὕμνῃ τὸν Κύριον».
Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐκάλεσε τοὺς ἐξ οὐρανοῦ ἀγγέλους, ἐ-
πειδὴ παρεκίνησε ὅλον τὸν λαόν, ἐπειδὴ ὅλα τὰ μουσικὰ
ὄργανα ἐκίνησεν, εἰς τὴν φύσιν δόκιμον ἐξέρχεται καὶ
καλεῖ εἰς ὕμνολογίαν κάθε ἡλικίαν: τοὺς πρεσβύτας,
τοὺς ἀνδρας, τοὺς νέους, τοὺς ἐφήβους, τὰς γυναῖκας,
ὄλους τοὺς κατοίκους τῆς οἰκουμένης καὶ ἔτσι πλέον ἐκ
τῶν προτέρων ρίπτει τὰ σπέρματα τῆς Καινῆς Διαθήκης
εἰς τοὺς ποταχοὺ τῆς γῆς ἐγκατεσπαρμένους.
Ἄς ψάλλωμεν λοιπὸν διαρκῶς τὸν Θεόν, χωρὶς νὰ
παραλείπωμεν νὰ εὐχαριστοῦμεν Αὐτὸν δι' ὅλα μὲ τὰ λό-
για καὶ μὲ τὰ ἔργα μας. **Β** Διότι αὕτη εἶναι θυσία καὶ
προσφορά ἰδική μας, αὕτη εἶναι λειτουργία ἀρίστη ποῦ
ὁμοιάζει μὲ τὰς τῶν ἀγγελικῶν πολιτειῶν. Καὶ ἐὰν ἐπι-
μένωμεν ἔτσι νὰ ἀνυμνοῦμεν τὸν Θεόν, καὶ τὸν παρόντα
ὅλον χωρὶς δυσκολίας θὰ διέλθωμεν καὶ τὰ μέλλοντα ἀ-
γαθὰ θὰ ἀπολαύσωμεν. Εἴθε ὅλοι ἡμεῖς νὰ ἐπιτύγωμεν
πάντα τὰ ἀγαθὰ αὐτὰ μὲ τὴν χάριν καὶ φιλονθρωπίαν
τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ τοῦ ὁποιοῦ εἰς τὸν
Πατέρα μαζί καὶ εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα πρέπει δόξα καὶ
κράτος καὶ τιμὴ, πᾶρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας
τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟΝ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Τὸ ὑπόμνημα τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου εἰς τὸν
Ψαλμὸν εἶναι ἐν ἐκ τῶν ὁμοιωτέρων ἔργων του ἐξ ἐπιφύσεως ὕψους,
μορφῆς καὶ περιεχομένου.

Δυσκόλως δύναται κανεὶς νὰ ἀπορνήσῃ ἐὰν πρόκειται περὶ ὁ-
μιλιῶν, αἱ ὁποῖαι ἐλέχθησαν εἰς συναξεῖς πιστῶν ἢ ἐὰν πρόκειται
περὶ αὐστηρῶς ὑπερηφανιστικοῦ ἔργου. Μᾶλλον ὅμως πρέπει νὰ
θεωρηθῇ ὅτι εἶναι ὑπόμνημα, διότι αἱ διάφοροι ἐνόητες δὲν ἔχουν
οὔτε προλόγους, οὔτε ἠθικὰ παραγγέλματα, οὔτε κατακλείονται μὲ
δοξολογίαν τῆς Ἁγίας Τριάδος, ὡς παρατηρεῖται εἰς τὰς ὁμιλίαις
τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου.

Ὁ χρόνος συντάξεως τοῦ ἔργου μᾶς εἶναι ἄγνωστος. Τινὲς ὑπέ-
θεσαν ὅτι ἐγράφη ἐν Ἀντιοχείᾳ, τινὲς δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ
ἄλλοι κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐξορίας τοῦ ἱεροῦ ἀνδρός.

Μέχρις ἡμῶν διεσώθησαν ἑλληνιστὶ μὲν τὰ κεφάλαια Α' - Η'
τοῦ ὑπομνήματος τούτου, τὰ ὁποῖα ἐνδίδονται εἰς τὸν παρόντα καὶ
τὸ ἐπόμενον τόμον, πλήρως δὲ τὸ ὑπόμνημα τοῦ Χρυσοστόμου εἰς
τὴν προφήτην Ἠσαΐαν διεσώθη μόνον ἀρμενιστῶν.*

Αἱ ἐνόητες εἰς τὰς ὁποίας εἶναι διηρημένα τὰ ἀνωτὰ πρῶτα
κεφάλαια δὲν ἀντιστοιχοῦν εἰς τὴν εἰς κεφάλαια διαίρεσιν τοῦ πρω-
τοτύπου καίμενου τοῦ Ἠσαίου. Τοῦτο ἀρκεῖται εἰς ἕνα ἐκ τῶν δύο
λόγων: ἢ ὅτι, ἢ ἐπικρατοῦσα τότε διαίρεσις εἰς κεφάλαια δὲν ἀν-
τιστοιχοῦσε εἰς τὴν σήμερον καθιερωμένην, ἢ πρέπει νὰ γίνῃ δε-
κτὴ ἡ ἐκλογὴ ὅτι τὸ σωζόμενον καίμενον ἀποτελεῖ συνεταμιχμένην
ἐκδοσιν τοῦ ἔργου τοῦ ἁγίου Ἰωάννου, εἰς τὴν ὁποίαν ὅμως διετη-
ρήθη ἡ κατ' ἐνόητας διαίρεσις του.

* Παρὰ τὰς ἐνστάτους δυσχερείας, ἐπιβίβωμεν ὅτι καὶ τὸ καίμενον τού-
το θὰ προσφέρωμεν εἰς ἑλληνικὴν μετάφρασιν, ἀξιοθαλίσιμον τῶν αἰδι-
κῶν πρὸς τούτο κρηπίδοθετων.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ
ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΗΣΑΪ'ΑΝ

¹ Α Την αξίαν αὐτοῦ τοῦ προφήτου ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ ἴδῃ, ἰδιαίτερα, εἰς τὸ ἔργον του, δεικνύει ὁμοίως αὐτὴν κατὰ τελειότερον τρόπον ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἐγνώριζε πῶς καλὰ ἀπὸ ὅλους τὰς ἀρετὰς του, ὁ Παῦλος, ἀφοῦ πηγὴ τῆς ὁμιλίας του ἦτο ἡ πλουσία χάρις τοῦ Πνεύματος. Δεικνύων οὗτος τὴν ἐλευθέραν καὶ εὐθαρσῆ ὁμιλίαν του, καὶ τὴν ἀδούλωτον ψυχὴν του, καὶ τὴν ἀνωτέραν σκέψιν καὶ τὴν μεγάλην σαφήνειαν εἰς τὴν προφητείαν περὶ τοῦ Χριστοῦ, ἐξέφρασε ὅλα αὐτὰ μὲ ἓνα λόγον· Β «Ὁ Ἡσαΐας ἀποτολμᾷ καὶ λέγει·¹ Εὐρέθην ἀπὸ ἐκείνους, οἱ ὅποιοι δὲν με ἀνεζητοῦσαν, ἔγινον φανεροὶ εἰς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι δὲν ἐρωτοῦσαν δι' ἐμέ». ² Μεγάλη ἦτο καὶ ἡ συμπάθειά του πρὸς τοὺς συναθρώπους του. Διότι δὲν ἐξεγείρετο μόνον κατὰ τῆς παραφροσύνης τοῦ λαοῦ καὶ με ἐλευθέραν γλῶσσαν καὶ ἀνωτέραν σκέψιν καὶ με πολλὴν παρησίαν ἀνήγγειλε τὰ λυπηρὰ γεγονότα, τὰ ὁποῖα ἐπρόκειτο νὰ τοὺς εὗρου, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν γεγονότων δὲν πονᾷ καὶ δὲν μικραίνεται ὀλιγώτερον ἀπὸ ἐκείνους, οἱ ὅποιοι πίπτουν εἰς τὰς συμφορὰς, καὶ κλαίει πῶς πολὺ ἀπὸ ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ὠδηγήθησαν εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν. Καὶ ὅλοι, δύνανται κανεὶς νὰ εἴπῃ, οἱ προφῆται καὶ οἱ ἅγιοι εἶχον τοιοῦτου εἴδους συνήθειαν· με τὴν στάσιν τῶν ἐναντι τοῦ λαοῦ τῶν ἀπέκρυψαν τὴν πατρικὴν ἀγάπην καὶ ἔγινον πολὺ πῶς τυραννικοὶ ἀπὸ τοὺς φυσικοὺς τυράννους. ² Α "Ὅμως οὐδεὶς, οὐδεὶς φιλόστοργος πατὴρ ἐφλογίζετο ποτὲ κατὰ τοιοῦτον τρόπον διὰ τοὺς ἀπογόνους του, ὅπως οὗτοι ἀπέβησκον πρὸς χάριν ἐκείνων, οἱ ὅποιοι εὐρίσκοντο ὑπὸ τὴν πνευματικὴν τῶν ἐξουσίαν, με τὸ νὰ κλαίουσιν, νὰ θρηνοῦσιν, νὰ παρακαλοῦσιν τὸν Θεόν, ὅταν ὑπέφερον αὐτοί, νὰ δηγοῦνται εἰς τὴν ἐξορίαν μετὰ τοῦ ποιμνίου τῶν νὰ συμμέτεχον εἰς τὰς συμφορὰς, νὰ πράττουν καὶ νὰ ὑποφέρουν τὰ πάντα, διὰ νὰ λυτρώσων αὐτοὺς καὶ ἀπὸ τῆν

1. Ρωμ. 10, 20.
2. Ἠε. 66, 1.

οὐράνιον ὄργην καὶ ἀπὸ τὰς ξαφνικὰς ἐπιδρομὰς. Καὶ πράγματι τίποτε δὲν εἶναι τόσο κατάλληλον διὰ τὴν ἀνάληψιν τῆς ἐξουσίας, ὅσον ἡ ψυχὴ, ἢ ὅποια ἀγαπᾷ τὴν γνώσιν καὶ γνωρίζει νὰ συνοπφέρει. Διὰ τοῦτο ἀνεθίθασεν ὁ Θεὸς καὶ τὸν μέγαν Μωυσῆα εἰς τὸν βρόνον τῆς ἀρχηγίας τοῦ λαοῦ, ἐπειδὴ πρότερον μὲν ἀπέδειξε διὰ τῶν ἔργων του τὴν ἀγάπην του πρὸς τὸν λαόν, **Β** μετὰ ταῦτα δὲ ἔλεγεν· «Ἐάν θέλῃς νὰ συγχωρήσῃς αὐτούς, συγχωρήσέ τους· ἐν ἐναντία περιπτώσει ἐξέλειψε μαζί με αὐτούς καὶ ἐμὲ ἀπὸ τοῦ βιβλίου τῆς ζωῆς, ὅπου με ἔχεις γραμμένον». ³ Καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ Ἰσάϊας, ὅταν ἔβλεπε αὐτούς νὰ ὀδηγοῦνται εἰς τὴν ἀπώλειαν, ἔλεγεν· «Ἀφήσατέ με, διὰ νὰ κλαύσω πικρῶς. Μὴ προσπαθῆτε νὰ με παρηγορήσετε διὰ τὴν καταστροφὴν τῆς θυγατρὸς τοῦ γένους μου». ⁴ Ὁ Ἰερεμίας συνέταξε ἀκόμη καὶ ἔκτενεῖς θρήνοις, ὅταν ἔπαιον ἡ πόλις. Ὁ Ἰεζεκιὴλ μάστιγα τοὺς ἠκολούθησεν εἰς τὴν ἔξαρσιν καὶ ἐπίστευεν, ὅτι ἡ ξένη χώρα ἦτο ἀνωτέρα ἀπὸ τὴν πατρίδα του, ἐπειδὴ εἶχεν ὡς καταλληλότερον μέσον παρηγορίας διὰ τὴν συμφορὰν τὸ νὰ εὐρίσκεται πλησίον τῶν πασχόντων καὶ νὰ ρυθμίζῃ καὶ ὑπηρετῇ τὰς ὑποθέσεις τῶν ἄλλων. **Γ** Καὶ ὁ Δανιὴλ πρὸς χάριν τῆς ἐπιστροφῆς τῶν παρέμεινεν ἀνευ τροφῆς εἰκοσι καὶ περισσοτέρας ἡμέρας καὶ μεγάλῃν προθυμίαν ἐπέδειξε, παραικάλων τὸν Θεὸν νὰ ἀπαλλαγθοῦν αὐτοὶ ἀπὸ τὴν πικρὰν δουλείαν. Καὶ ὁ κάθε ἅγιος παρουσιάζει ἀκτινοβολίαν εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον. Ἔτσι καὶ ὁ Δαυὶδ, ὅταν ἔβλεπε τὴν ὄργην ἐκείνην, ἢ ὅποια εἶχεν ἀποσταλῆ ἀπὸ τὸν Θεόν, νὰ στρέφεται ἐναντίον τοῦ λαοῦ, ἐζητοῦσε νὰ στραφῇ ἐναντίον του καὶ ἔλεγε· «Ἐγὼ ὁ θεσκός ἡμάρτησα καὶ ἐγὼ ὁ θεσκός διέπραξα τὸ κακόν· καὶ οὗτοι, δηλ., τὸ ποίμνιον, τί ἔπραξαν; Ἄς πέσῃ ἡ τιμωρὸς χεὶρ σου ἐπάνω μου καὶ ἐπάνω εἰς τὸν οἶκον τοῦ πατρὸς μου». ⁵ Καὶ ὁ πατριάρχης Ἀβραάμ, ὅν καὶ εὐρίσκετο μακρὰν τῶν κακῶν καὶ οὐδεμίαν σχέσιν εἶχε μετὰ τὰς συμφορὰς, αἱ ὅποια θὰ ἐπληττον τοὺς κατοίκους τῶν Σοδωμῶν, **Δ** τὸσον πολὺ παρακαλοῦσε καὶ ἰκέτευε τὸν Θεόν, ὥσῃν νὰ εἶχεν ἐισέλθει ὁ ἴδιος εἰς τὸ μέσον αὐτῶν τῶν συμφορῶν. Καὶ δὲν θὰ διέκοπτε τὰς προσπα-

3. Ἐβ. 32, 32.

4. Ἐβ. 32, 4.

5. Β' Βασ. 24, 17.

θείας τῶν με ἔργα καὶ με λόγους, ὥστε νὰ ἀποτρέψῃ τὸν φοβερόν ἐκείνον ἐμπρησμόν, ἐάν δὲν τὸν ἐγκατέλειπεν ὁ Θεὸς καὶ ἀπεμακρύνετο. Οἱ ἅγιοι τῆς Καινῆς Διαθήκης ἔδειξαν, ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο, μεγαλυτέραν ἀρετὴν, ἐπειδὴ εἶχον λάθει περισσοτέραν χάριν καὶ ἐκλήθησαν εἰς μεγαλυτέρους ἀγῶνας. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Πέτρος, ὅταν ἤκουσε τὸν Χριστὸν νὰ λέγῃ, ὅτι διὰ τοὺς πλουσίους εἶναι πάρα πολὺ δύσκολος ἡ εἴσοδος εἰς τὸν οὐρανόν, ἀγωνιοῦσε καὶ ἔτρεμε καὶ, ὅν καὶ ἦτο ἀσπύδοτος ὡς πρὸς τὴν σωτηρίαν του, ὑπέβαλε τὸ ἐρώτημα· «Καὶ ποῖος λοιπὸν δύναται νὰ σωθῇ;». ⁶ Καὶ ὑπεβλήθη τὸ ἐρώτημα, διότι δὲν ἐφρόντιζον οἱ ἀπόστολοι διὰ τὸν ἑαυτῶν των, ἀλλὰ δι' ὀλόκληρον τὴν οἰκουμένην. **Ε** Καὶ ὁ Παῦλος εἰς ἄλλας τὰς ἐπιστολάς τὸ ἴδιο μᾶς δεικνύει. Ὁσὸς χάριν τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων ἐπροτιμοῦσε νὰ παραμείνῃ εἰς τὴν ζωὴν καὶ νὰ μὴ ἴδῃ τὸν Χριστόν. Ἐκφράζει τοῦτο μετὰ τὰ ἑξῆς· «Τὸ νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν ζωὴν αὐτὴν καὶ νὰ εἶμαι μαζί με τὸν Χριστόν εἶναι καλύτερον, τὸ νὰ παραμείνῃ ὅμως μετὰ τὸ σῶμα εἰς τὴν παρούσαν ζωὴν εἶναι ἀναγκαϊότερον διὰ τὴν πνευματικὴν σὰς ὠφέλειαν». ⁷ Τέτοιον χαρακτῆρα διατηρεῖ πρὸς χάριν μας καὶ οὗτος ὁ προφήτης. Καὶ διότι ἀνακαινώνει μετὰ μεγάλην παρησίαν τὰς ἀποφάσεις τοῦ Θεοῦ, καὶ διότι ἔλεγει τοὺς ἀμαρτωλοὺς, ⁸ **Α** καὶ διότι παρακαλεῖ αὐτὸν ἀδιάκοπα καὶ με ἔκτενεῖς λόγους, ὅταν ὀργίζεται κατ' αὐτῶν. Τοῦτο δυνάμεθα ἰδιαίτερα νὰ ἴδωμεν πρὸς τὸ τέλος τῆς προφητείας. Προηγουμένως ὅμως εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀρχίσωμεν ἀπὸ τὸ προοίμιον τῆς προφητείας.

6. Λουκ. 18, 26.

7. Φιλιπ. 1, 23-24.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

«Ὁρασις τὴν ὁποίαν εἶδεν
ὁ Ἡσαίας».⁸

Διὰ δύο λόγους ὀνομάζει **δρασιν** τὴν προφητείαν. Ἡ ἐπειδὴ βλέπει ἐνώπιόν του πολλὰ ἀπὸ τὰ μέλλοντα νὰ συμβῶσι — **B** ὅπως ὁ Μιχαίας εἶδε τὸν λαὸν ἐσκορπισμένον⁹ καὶ ὁ Ἰεζεκιὴλ τὴν αἰχμαλωσίαν κατὰ τὴν παρανομίαν ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἐλάτρευον τὸν ἥλιον καὶ τὸν Θαμουζὴν¹⁰ — ἢ ἐπειδὴ αὐτό, τὸ ὁποῖον ἀκούσονται ἀπὸ τὸν Θεὸν οἱ προφῆται, δὲν εἶναι καθόλου κατώτερον ἀπὸ τὸ πραγματικὸν θέσμι, ἀλλὰ δίδει πληροφορίας μὲ ὁμοίον τρόπον, πράγμα τὸ ὁποῖον δὲν ἀμφιβάλει εἰς τὰ ἀνθρώπινα. Ἐπειδὴ θεσβαίως ἤκουον οἱ προφῆται κατὰ διαφορετικὸν ἀπὸ τοὺς ὑπολοίπους τρόπον, λέγει: «Μοῦ προσέθεσε οὗς διὰ νὰ ἀκούω».¹¹ Ὅταν χρησιμοποιοῖ τὴν λέξιν **δρασις**, κάμνει καὶ τὸν λόγον ἀξιόπιστον, καὶ ἀφυπνίζει τὸν ἀκροατὴν, καὶ παραπέμπει εἰς ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος ἐφενέρωσε τὰ πράγματα. **C** Διότι ὑπάρχει συνήθεια εἰς ἄλλους ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι μεταδιδάσκουν εἰς τοὺς ἄλλους τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, πρὶν ἀπ' ὅλα τ' ἄλλα νὰ προὑποθέτουν τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ τίποτε δὲν λέγουν ἰδικῶς των, ἀλλὰ ὅτι τὰ λεγόμενα εἶναι ὠριαμένα θεϊκὰ μαντεύματα καὶ πραγματεῖαι, αἱ ὁποῖαι ἐστάλησαν ἀπὸ τὸν οὐρανόν. Τὸ ἴδιον τονίζει καὶ ὁ Δαυὶδ: «Ἡ γλῶσσά μου εἶναι πέννα ταχυγράφου γραμματεῖος».¹² Μὴ νομίζης, λοιπόν, ὅτι τὰ γράμματα εἶναι τῆς γραφίδος, ἀλλὰ τῆς δεξιᾶς χειρός, ἡ ὁποία τὴν κρατεῖ. Μὲ ἄλλους λόγους, δὲν εἶναι τῆς γλώσσης τοῦ Δαυὶδ, ἀλλὰ τῆς χάριτος, ἡ ὁποία τὸν κινεῖ. Καὶ ἄλλος προφήτης, διὰ νὰ μὴ θεωρῆσθαι καιεὶς ἀγνωστῆς τὰ λεγόμενά του ὡς

8. Ἡσ. 1, 1.
9. Γ' Βασ. 22, 17.
10. Ἰεζ. 8, 14.
11. Ἡσ. 50, 4.
12. Ψαλμ. 44, 2.

ἀνθρωπίνην σοφίαν, εἶδειε αὐτὸ τὸ ἴδιον καὶ εἶπε, ὅτι «ἐγὼ ἤμην γιβοσοκὸς καὶ ἐχάρασσον κορμούς σκυκομερῶν».¹³ **D** Καὶ δὲν περιορίσθη μόνον εἰς αὐτό, ἀλλὰ προσέθεσε καὶ κάτι ἄλλο καὶ εἶπε: Ἄλλ' ἐγὼ ἐπληρώθην ἐν Πνεύματι Κυρίου μὲ δύναμιν καὶ δικαιοσύνην καὶ ἰσχύον.¹⁴ Διότι δὲν τοὺς κατέστησε μόνον σοφοὺς ἢ χάρις, ἀλλὰ καὶ ἰσχυροὺς, δὲν τοὺς κατέστησεν ἰσχυροὺς εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ σώματος, ἀλλὰ εἰς τὸ φρόνημα. Ἐπειδὴ εἶχον νὰ ἀντιμετωπίσουν λαὸν ἀναιδῆ καὶ ἀνόθετον, ποῦ εἰδοῦσε δι' αἵματος προφητῶν καὶ ἐμελετοῦσε σφαγὰς ἀγίων, εὐλόγως εἶχον ἀνάγκην μεγάλης δυνάμεως, ὥστε νὰ μὴ καταπιτοῖσθῃ ἢ ἀπερίγραπτος ὀρμητικὸς των. Διὰ τοῦτο εἰς μὲν τὸν Ἱερεμίαν λέγει «Σὲ ἐτοποθέτησα ὡσάν σιδηρένιον στόλον καὶ ὡσάν χάλκινον τείχος».¹⁵ **E** εἰς δὲ τὸν Ἰεζεκιὴλ «Σὺ κατοικεῖς μεταξὺ σκορπιῶν, μὴ φοβηθῆς ἀπ' αὐτοὺς καὶ μὴ δειλιάσης».¹⁶ Καὶ ὁ Μωϋσῆς, ὅταν ἀντιτίθετο εἰς αὐτὸν ἡ ἀπιστολή, μοῦ φαίνεται ὅτι ὀπισθοχώρησε¹⁷ ὅχι μόνον ἐπειδὴ ἐφοβείτο τὸν Φαραῶν, ἀλλὰ κυρίως ἐπειδὴ ἐφοβείτο τὸν Ἰουδαϊκὸν λαόν, Ἐνῶ λοιπὸν σιωποῦσε μὲ τὸν Θεόν **A** καὶ εἶχεν ἀφήσει κατὰ μέρος τὸν θάρβαρον βασιλέα, μὲ πολλὴν φροντίδα ἐζητοῦσε νὰ μάθῃ, τί πρέπει νὰ εἴπῃ πρὸς αὐτοὺς, ὅταν δὲν ἐπίστευον, ὅτι ἔργεται ὡς ἀπεσταλμένος ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ.¹⁸ Καὶ τὴν δύναμιν νὰ τελεῖ θαύματα ἔλαθε τότε ἀπὸ τὸν Θεόν ἐξ αἰτίας τοῦ τρόπου σκέψεως ἐκείνων. Καὶ πολὺ ὀρθά. Διότι, ἂν ἓνας ἀπὸ τοὺς δημοφίλους του τὸν ἐφοβήσε τόσοσ πολλύ, ἂν καὶ εὐηργετήθῃ,¹⁹ τί ἦτο φυσικὸν νὰ πάθῃ αὐτός, ὅταν ἐσκέπτετο ἐκεῖνον τὸν ἀτακτὸν ὄχλον; Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἐλάμβανεν ὄχι μόνον πνεῦμα σοφίας, ἀλλὰ καὶ δυνάμεως, καὶ ἔλεγεν: Ἄλλ' ἐγὼ ἐπληρώθην ἐν Πνεύματι Κυρίου μὲ δύναμιν καὶ δικαιοσύνην καὶ ἰ-

13. Ἀμ. 7, 14.
14. Πρβλ. Μιχ. 8, 8.
15. Ἱερ. 1, 18.
16. Ἰεζ. 2, 6.
17. Ἔξ. 4, 10.
18. Ἔξ. 4, 14.

19. Ὁ Μωϋσῆς ἐρόντευεν Ἐθ. Αἰγύπτιον, ἐπειδὴ ὁ τελευταῖος: ἔβλεπεν ἐντὸς Ἐβραίων. Τὴν ἐπιτομήν, ὅταν παρετήρησε δύο Ἐβραῖους πρὸς ἀπαικίζοντο, ἰδὼς αὐτῶν ἀπάντησιν: «Ποῖος εἰ ἐτίθειεν ἔχθραν καὶ δικαστὴν εἰς τὴμῆ; μήπως θέλω νὰ μὲ τολήσῃ, μὲ τὸν τρόπον μὲ τὸν ἵστων ἐρόντευσε χεῖς τὸν Αἰγύπτιον» (Ἔξ. 2, 11-16).

σχύν.²⁰ Καὶ ἄλλος προφήτης πάλιν ἔλεγε: «Ρῆμα τοῦ Θεοῦ, τὸ ὁποῖον ἔγινε πρὸς τὸν Ἰερεμίαν τὸν υἱὸν τοῦ Χελκίου». ²¹ Καὶ ἄλλος προφήτης πάλιν ἔλεγε: «Λήμμα περὶ Νινευί. Β Βιβλίον ὁράσεως τοῦ Ναοῦ τοῦ Ἑλκεσάου». ²² Καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος με διαφορετικὴν λέξιν τὸ ἴδιο με τοὺς προηγουμένους δεικνύει, ἀφοῦ ὠνόμασε λῆμμα τὴν κατοχὴν τοῦ Πνεύματος. Ἐπειδὴ λοιπὸν, ὅταν καταλαμθάνοντο ἀπὸ τοῦ Πνεύματος, ἔτσι ὠμιλοῦσαν, ἐκάλεσε με αὐτὸ τὸ ὄνομα τὴν ἐνέργειαν τῆς χάριτος. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος θέτει εἰς τὴν ἀρχὴν ὄλων τῶν ἐπιστολῶν τὴν λέξιν ἀπὸστολοῦς ²³ καὶ ἐκφράζει με τὸ ὄνομα τῆς ἀποστολῆς ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἐξέφραζον οἱ προφῆται με τὰς λέξεις δρασίς, λόγος, λῆμμα καὶ ρῆμα. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος χρησιμοποιοῖ τοὺς ὄρους δρασίς καὶ ρῆμα Θεοῦ, δὲν διδάσκει κάτι ἰδικόν του, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος καλεῖ τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἀπὸστολοῦ, δὲν διδάσκει κάτι ἰδικόν του, ἀλλ' ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα διέταξε ὁ ἀποστολεὺς. **Γ** Πράγματι τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀποστόλου δὲν παρουσιάζει ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν τοῦ κάτι νέον. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγε: Μὴ ὀνομάσετε κάποιον διδάσκαλον εἰς τὴν γῆν· διότι ἕνας εἶναι ὁ διδάσκαλός σας, ὁ ὁποῖος εὐρίσκεται εἰς τοὺς οὐρανοὺς. ²⁴ Με τοὺς λόγους τούτους δεικνύει ὅτι ὅλα τὰ δόγματα μας ἔχουν λάθει τὴν ρίζαν τῶν ἀπὸ ἐπάνω, ἀπὸ τὸν οὐρανὸν δεσπότην, ἂν καὶ εἶναι ἀνθρώποι οἱ ὑπῆρέτα τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ. «Τὴν ὁποίαν εἶδεν ὁ Ἡσαΐας»: ²⁵ Με ποῖον τρόπον βλέπουν τὰς ὁράσεις οἱ προφῆται, δὲν εἶναι ἔργον ἰδικόν μας νὰ εἰπώμεν. Διότι εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐρμηνευθῆ με λόγους ὁ τρόπος, με τὸν ὁποῖον βλέπουν. Γνωρίζει τοῦτον σαφῶς μόνον ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἔλαθε πείραν τοῦ πράγματος. Διότι, ἂν πολλακίς ἀδυνατῆ κανεὶς νὰ παραστήσῃ με τὸν λόγον ἔργα **Δ** καὶ πάθη φυσικά, κατὰ μεζῶνα λόγον εἶναι δύσκολον νὰ παρουσιάσῃ τὸν τρόπον τῆς ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος. Πρέπει νὰ ριψοκιν-

20. Πρὸλ. Μιχ. 3, 8.

21. Ἰερ. 1, 1.

22. Ναοῦμ 1, 1.

23. Τὸ ὄνομα ἀπὸστολοῦς ἀπονέμει εἰς τοὺς προλόγους ἐνέκα ἐπιστολῶν τοῦ Παύλου.

24. Πρὸλ. Ματθ. 23, 7 ἔξ.

25. Ἠσ. 1, 1.

δυνεύσῃ κανεὶς νὰ χρησιμοποίησῃ σκοτεινὰς εἰκόνας, ὄχι διὰ νὰ παρουσιάσῃ τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ διὰ νὰ τὴν παραστήσῃ με αἰνιγματικὸν τρόπον. Ἐμένα μού φαίνεται, ὅτι τὸ ἴδιο συμβαίνει εἰς τοὺς προφῆτας με ἐκεῖνο, κατὰ κάποιον ἀκαλόγητον, τὸ ὁποῖον λαμβάνει χώραν εἰς τὰ διαυγῆ νερά τοῦ καταυγάζονται, ὅταν δεχθῶν τὰς ἀκτίνας τοῦ ἡλίου. Ἔτσι καὶ αἱ ψυχαὶ τῶν προφητῶν, ἀφοῦ καθαρῶσθαι κατ' ἀρχὰς με τὴν ἰδικὴν τῶν ἀρετῶν, ὑποδέχονται τὴν δωρεάν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ ἀφοῦ ἀποκτήσῃ ἐκεῖνη τὴν ὑπερκόσμιον λάμπην, οὕτω καὶ μόνον οὕτω δεχονται τὴν ἰκανότητα νὰ γνωρίζουν τὰ μέλλοντα νὰ συμβῶν. «Υἱὸς τοῦ Ἀμώς». ²⁶ Διὰ τί ἀναφέρει τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς; **Ε** Ἐπειδὴ φέρουν καὶ ἄλλοι τὸ ἴδιο ὄνομα ἢ διὰ νὰ μάθουν οἱ ἀνθρώποι, ὅτι δὲν ἐπισκιάζει τὴν ἀρετὴν τοῦ παιδὸς τὸ ταπεινὸν γένος τοῦ πατρὸς καὶ ὅτι δὲν εἶναι εὐγένεια τοῦτο, τὸ νὰ γεννηθῆ κανεὶς ἀπὸ ἐνδόξους προγόνους, ἀλλὰ τὸ νὰ γίνον αὐτοὶ μεγάλοι. Καὶ αὐτὸς, ἂν καὶ ἐγεννήθῃ ἀπὸ ἀσημον πατέρα, ἔγινε πῶς λαμπρὸς ἀπὸ ὄλων καὶ διέπρεψε με τὴν ὑπεροχὴν τῆς ἰδικῆς του ἀρετῆς. «Τὴν ὁποίαν εἶδεν ἐναντίον τῆς Ἰουδαίας καὶ ἐναντίον τῆς Ἱερουσαλήμ». ²⁷

Διὰ τί ἀπέφερε χάριστά τὸν ἕνα καὶ τὸν ἄλλον τόπον; Ἐπειδὴ καὶ αἱ τιμωρίαι ἔγινον χωριστά καὶ εἰς διαφορετικοὺς χρόνους. **Σ** Ὁ Θεὸς ἐρρόθμισε καὶ τοῦτο με σοφὸν τρόπον, νὰ μὴ καταστρέφῃ δηλαδὴ διὰ μιᾶς ὄλους τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ ἀργὰ καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον, ὥστε με τὴν τιμωρίαν ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἀδηγήθησαν εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν, νὰ σωφρονισθῶν οἱ ὑπόλοιποι. Ἄν δὲν ἐχρησιμοποίησαν τὸ φάρμακον ὅπως ἔπρεπε, τὸ σφάλμα δὲν εἶναι τοῦ Ἰσραὴλ, ἀλλὰ τῶν ἀσθενῶν. Πράττει τοῦτο πάντοτε καὶ εἰς κάθε γενεάν, δὲν τιμωρεῖ δηλαδὴ συγχρόνως ὄλους ἐκεῖνους, οἱ ὁποῖοι πίπτουν κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον εἰς τὸ ἴδιο ἀμάρτημα. Διότι, ἂν ἔπραττε τὸ ἀντίθετον, θὰ εἶχεν ἐξαφανισθῆ ἀπὸ πολὺν χρόνον ὀλοκλήρον τὸ ἀνθρώπινον γένος. Ἀλλὰ ἀπὸ ὄλων ἀπαιτεῖ τιμωρίαν εἰς τὴν παρούσαν ζωὴν. Ἔτσι ἀπ' ἑνὸς μὲν **Β** μετριάζει τὴν τιμωρίαν αὐτῶν τῶν ἰδίων εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν, ἀπ' ἑτέρου δὲ παρέχει εἰς τοὺς συγχρόνους τῶν ἀξιόλογον εὐκαιρίαν μεταβολῆς πρὸς τὸ καλῶ-

26. Ἠσ. 1, 1.

27. Ἠσ. 1, 1.

τερον. Ἐκείνους ἄλλως, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐπιθυμοῦν νὰ κερδίσουν κάτι οὔτε μὲ ἰδικήν των πρακτοβολίαν οὔτε ἀπὸ τὴν τοιαύτην οἰκονομίαν, τοὺς προορίζει διὰ τὴν ἀναπόφευκτον καὶ φοβεράν ἡμέραν τῆς κρίσεως. «Κατὰ τὴν βασιλείαν Ὁζίου καὶ Ἰαώθαν καὶ Ἄγαζ καὶ Ἐζεκιῶν, οἱ ὁποῖοι ἐβασίλευσαν εἰς τὴν Ἰουδαίαν».²⁸ Καὶ τὸν χρόνον κατ' ἀνάγκην παραθέτει καὶ παραπέμπει τὸν φιλόπαινον ἀκροατὴν εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν γεγονότων. Διότι μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ πῶς καταληπτὴ καὶ πῶς σαφὴς θὰ γίνῃ ἡ προφητεία, ἐὰν γνωρίσωμεν ποία ἦτο ἡ πολιτικὴ κατάστασις, ποία ἦσαν τὰ τραύματα τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ καὶ πῶς οὗτοι κατασκεύασαν τὰ φάρμακα διὰ τὴν θεραπείαν, C «Ἄκουε, οὐρανέ, καὶ ἀκροάσου, γῆ, διότι ὁ Κύριος ἐλάλησεν».²⁹ Τὸ προσόμιον εἶναι πλήρες θυμοῦ. Διότι, ἐὰν δὲν ἦτο παράφορος καὶ ἀνέκφραστος ἡ ὀργή, δὲν θὰ ἔφηγε κατὰ μέρος τοὺς ἀνθρώπους καὶ θὰ ἔστρεφε τὸν λόγον πρὸς τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως. Πράττει δὲ τοῦτο οὐκ ἰσχυρὸν διὰ νὰ γίνῃ φανερά ἡ ὀργή, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ ἐλέγξῃ μὲ υπερβολικὸν τρόπον τοὺς μέλλοντας ἀκροατάς του. Δεικνύει ἔτσι, ὅτι ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἐτιμῆθησαν μὲ τὸ χάρισμα τοῦ λόγου, συμπεριφέρονται χειρότερα ἀπὸ τὰ ἀνοήσιμα ἐκ φύσεως στοιχεῖα. Αὐτὸς ὁ τρόπος ἐκφράσεως ἦτο συνήθης καὶ εἰς ἄλλους προφήτας. D Διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης, ὁ ὁποῖος ἀπεστάλη πρὸς τὸν Ἱεροβοάμ, ἀφου ἔφησε κατὰ μέρος τὸν βασιλέα, πρὸς τὸν ὁποῖον ἀπεστέλλετο, ὠμιλοῦσε μὲ τὸ θουσιαστήριον.³⁰ Καὶ ὁ Ἱερεμίας ἐκαλοῦσε τὴν γῆν καὶ ἔλεγε· «Γῆ, γῆ, γῆ γράψε αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον, ἄνθρωπον ἀποκεκηρυγμένον».³¹ Καὶ ἄλλος προφήτης πάλιν ἔλεγεν· «Ἀκούσατε, φάραγγες, θεμέλια τῆς γῆς».³² «Υἱοὺς ἐγέννησα».³³ Δὲν ἀναφέρει εἰς αὐτοὺς τὴν κοινήν πρὸς ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος εὐεργεσίαν, τὴν εἰσοδὸν εἰς τὴν ζωὴν, ἀλλὰ τὴν ἐξαιρετικὴν εὐεργεσίαν, τὴν υἰοθεσίαν τοῦ Ἰσραηλικοῦ λαοῦ. Πάντοτε ὁ Θεὸς ἀρχίζει τὰς εὐεργεσίας. Ὅπως ἀκριβῶς ἐπραξεν εἰς τὴν δη-

28. Ἡσ. 1, 1.
29. Ἡσ. 1, 2.
30. Γ' Βασ. 13, 1 ἔξ.
31. Ἱερ. 22, 28, 30.
32. Μιχ. 6, 2.
33. Ἡσ. 1, 2.

μιουργίαν τοῦ ἀνθρώπου. Ἐνῶ ἀκόμη δὲν εἶχε δημιουργηθῆ ὁ ἄνθρωπος, ὁ Θεὸς τὸν ἐτίμησε μὲ τὴν ἐξουσίαν ἐπὶ τῆς γῆς καὶ εἶπε· «Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν».³⁴ Εἰς τὴν Καινὴν ἡμῶν Διαθήκην τοὺς ἐχάρισε μεγαλύτερα δῶρα. Διότι τοὺς ἐτίμησε μὲ τὸ λατρὸν τῆς ἀναγεννήσεως, ἂν καὶ δὲν εἶχον πρόξει κάτι ἀξιόλογον καὶ μάλιστα εἶχον διαπράξει ἀναρίθμητα κακά. Ἔτσι εἶναι δυνατόν καὶ εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον νὰ ἀντιληφθῇ κανεὶς, ὅτι τοὺς ἐτίμησε μὲ τὴν υἰοθεσίαν, ἂν καὶ δὲν εἶχον καταρθῶσαι κάτι καὶ μάλιστα εἶχον ὑποπέσει εἰς σφάλματα. Ὅμως ἐπειδὴ τιμᾶ πρὸ τῶν πόνων, δὲν ἀφαίρει τὴν τιμὴν μετὰ ἀπὸ τοὺς πόνους, ἀλλὰ τότε δίδει μεγαλύτερα θραύειά. «Καὶ ὑμῶσα».³⁵ Ὅσα συνέθησαν εἰς τὴν Αἴγυπτον, τὴν ἔρημον καὶ τὴν Παλαιστίνην τὰ ξεπέρασσε μὲ ἕνα λόγον. ὁ Α' εἶναι τοῦτο συνῆεια εἰς τὸν Θεόν, νὰ μὴ ἐπιμένῃ εἰς τὰς λεπτομερείας τῶν γεγονότων ἐξ ἀπίας τοῦ πλούτου τῶν εὐεργεσιῶν. «Αὐτοὶ μὲ ἠθέτησαν».³⁶ Παρέβησαν, λέγει, τὸν νόμον μου, ἐγκατέλειψαν τὰ προστάγματά μου. «Ἐγνωρίσεν ὁ Θεὸς τὸν κήτιρά του καὶ ὁ βῆος τὴν φάτιν του κυρίου του».³⁷ Αἱ συγκρίσεις μεγαλύνουν τὴν κατηγορίαν, καὶ ἰδιαίτερα, ὅταν τὰ μέλη τῶν συγκρίσεων εἶναι ἄνια. Καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς λέγει· «Ἄδρες Νινευῖται θὰ ἀναστηθῶν κατὰ τὴν μέλλουσαν κρίσιν μαζί με αὐτὴν τὴν γενεάν καὶ θὰ τὴν καταδικάσουν».³⁸ Καὶ εἰς ἄλλο σημεῖον πάλιν λέγει· «Βασίλισσα τοῦ νότου θὰ ἀναστηθῆ κατὰ τὴν ἐσχάτην κρίσιν καὶ θὰ καταδικάσῃ αὐτὴν τὴν γενεάν, διότι ἦλθεν ἀπὸ τὴν ἀκρὴν τοῦ κόσμου, διὰ νὰ ἀκούσῃ τὴν σοφίαν τοῦ Σολομώντος».³⁹ B Καὶ ὁ Ἱερεμίας πάλιν λέγει· «Ἐπάγετε εἰς τὰς νῆσους Χετιμ καὶ ἴδετε εἰς Κεδάρ. Ἀποστελίστε καὶ μάθετε, ἐὰν θὰ ἀλλάξουν οἱ εἰδωλόγατροι τοὺς Θεοὺς των ὁ λαὸς μου ἄλλως ἢ ἠλάσθη τὴν δόξαν του μὲ ἄλλους Θεοὺς, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους δὲν θὰ ὠφεληθῆ».⁴⁰ Μὲ τὸ ἀνακρέω χωρίον δεικνύει τὸ μὴ δυσθᾶστακτον τοῦ νόμου καὶ πόση προσπάθεια ἀπαιτεῖται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, τὴν ὁ-

34. Γεν. 1, 26.
35. Ἡσ. 1, 2.
36. Ἡσ. 1, 2.
37. Ἡσ. 1, 3.
38. Λουκ. 11, 32.
39. Λουκ. 11, 31.
40. Ἱερ. 2, 10-11.

ποιναν είναι εύκολον να διαθέσουν και τὰ ἄλογα ζῶα, ἀκόμη και τὰ πιά ἀνόητα. Ἀλλά θά εἴπη κάποιος ὅτι ἐκεῖνα ἔχουν ἐκ φύσεως τὴν γνῶσιν. Ἀλλά εἶναι δυνατόν ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἐπιτυγχάνονται ἀπὸ ἐκεῖνα κατὰ φυσικὸν τρόπον, νὰ ἐκτελεθοῦν ἀπὸ ἡμᾶς μετὰ τὴν βοήθειαν τῆς ἐλευθέρως βουλήσεως. «Ἐγνώρισεν ὁ θεὸς τὸν κητόρα του».⁴¹ Δὲν ἀναφέρει αὐτοὺς διὰ τὸ ἐξαίρετον τῆς δωρεᾶς. **C** ἄλλα ἀξάνει τὴν κατηγορίαν μετὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς κακίας των. Διότι, ὅπως διὰ τὰ τοὺς ντροπίαση καλεῖ τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως, ἔτσι πάλιν δὲν συγκρίνει αὐτοὺς μετὰ ἀνθρώπων, ἀλλὰ μετὰ ἄλογα ζῶα, καὶ μάλιστα μετὰ τὰ πιά ἀνόητα, καὶ ἀποδεικνύει ὅτι εἶναι χειρότεροι ἀπὸ ἐκεῖνα. Τὸ ἴδιο κάμνει καὶ ὁ Ἱερεμίας καὶ φέρει ὡς παράδειγμα τὴν πρυγῶνα καὶ τὴν χελιδόνα.⁴² Καὶ ὁ Σολομῶν ἐπίσης παραπέμπει τὸν ὄκηρον ἄλλοτε εἰς τὸν μύρμηγκα⁴³ καὶ ἄλλοτε εἰς τὴν μέλισσαν.⁴⁴ «Ὁ Ἰσραὴλ ὁμῶς δὲν μετὰ ἀναγνωρίζει».⁴⁵ Εἶναι ἐπίτασις τῆς κακίας, ἀπὸ ἀκόμη καὶ οἱ στενοὶ φίλοι, καὶ μετὰ ἀπὸ τῶσας τιμᾶς, καὶ ὅλοι διὰ μιᾶς ἠτομόλησαν πρὸς τὴν κακίαν. **D** Δὲν εἶπεν Ἰακώβ, ἀλλ' Ἰ σ ρ α ἡ λ, ὥστε μετὰ τὴν ἀρετὴν τοῦ προγόνου των νὰ φανερώσῃ μεγαλυτέραν τὴν ἀγνωμοσύνην τῶν ἀπογόνων. Διότι αὐτὸς μετὰ τὴν ἀρετὴν τῆς ψυχῆς ἀπέσπασε τὴν εὐλογίαν τῆς ὀνομασίας, ἐνῶ αὐτοὶ μετὰ τὴν παρανομίαν τὴν ἐπρόδωσαν. «Καὶ ὁ λαὸς μου δὲν μετὰ ἀντιλαμβάνεται».⁴⁶ Ἐ μ ε, λέγει, ὁ ὁποῖός εἰμαι πιά φανερός καὶ ἀπὸ τὸν ἥλιον. Ἐλλοίμονον εἰς σέ, ἔθνος ἀμαρτανλόν».⁴⁷ Καὶ τοῦτο εἶναι σύνθετος εἰς τοὺς προφήτας, νὰ θρηνοῦν δηλαδὴ αὐτοὺς, οἱ ὁποῖοι πάσχουν ἀπὸ ἀθεράπευτον νόσον. Ἔτσι καὶ ὁ Ἱερεμίας μεταχειρίζεται τοῦτο εἰς πολλὰ σημεία. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ ὁ Χριστὸς καὶ λέγει: «Ἄλλοιμονον εἰς σέ Χωραζίν, ἀλλοιμονον εἰς σέ Βηθσαϊδά».⁴⁸ Ἐπειδὴ καὶ τοῦτο εἶναι εἶδος διδασκαλίας, διότι ἐκεῖνον, τὸν ὁποῖον δὲν ἐπιάνεφερον ὁ λόγος, τὸν διώρθωσε πολλαίκις

41. Ἦσ. 1, 3.
42. Πρβλ. Ἱερ. 8, 7.
43. Πρ. 6, 6.
44. Πρβλ. Παρ. 6, 6.
45. Ἦσ. 1, 8.
46. Ἦσ. 1, 3.
47. Ἦσ. 1, 4.
48. Ματθ. 11, 21.

ὁ θρήνος. **E** «Λαε, ὁ ὁποῖός εἶσαι πλήρης ἀμαρτιῶν».⁴⁹ Ἄλλη προσθήκη κατηγορίας καὶ μάλιστα μετὰ ἐπίτασεως, διότι φέρονται ὅλοι ὡς ἀμαρτανλοι. «Σπέρμα ποιηρῶν».⁵⁰ Δὲν κατηγορεῖ τὴν γέννησίν των, ἀλλὰ δεικνύει ὅτι ἦσαν κακοὶ ἀπὸ τὴν πρώτῃν ἡλικίαν των. Πράγματι, ὅπως ὁ Ἰωάννης, ὅταν λέγῃ «φῶς, ἀπόγονοι τῶν ὀχίων».⁵¹ **F** Ἄ δὲν κατηγορεῖ τὴν φύσιν, διότι δὲν θά ἐλεγε «Κάμειτε καρποὺς ἀίσιος τῆς μετανοίας».⁵² ἔδν ἐκ φύσεως καὶ ἀπὸ τὴν γέννησίν των ἦσαν τέτοιοι: ἔτσι καὶ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, ὅταν λέγῃ «Σπέρμα ποιηρῶν» δὲν κατηγορεῖ τὴν γέννησίν των. Ἔτσι ἄνομοι».⁵³ Δὲν εἶπε παρανομοὶ, ἀλλὰ ἄνομοι, οἱ ὁποῖοι δὲν ἀμιπεριφέρονται καλύτερον ἀπὸ ἐκεῖνους, οἱ ὁποῖοι δὲν ἔχουν λάθει τὸν νόμον. Ἀλλὰ τοῦτο φανερώνει τὴν διαφορὰν τῆς προθέσεως. «Ἐγκαταλείψατε τὸν Κύριον καὶ ἔτσι παραργισατε».⁵⁴ Χάριν ἐμφάσεως τὸ εἶπε. Διότι ἦτο ἀρκετὸν διὰ κατηγορίαν τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ. Ἀπὸ τὴν στάσιν κατηγορεῖ ὁ Ἱερεμίας καὶ λέγει: Ὅτι ἀπειμακρύνθησαν ἀπὸ αὐτὸν καὶ προσηλώθησαν εἰς τοὺς δαίμονας.⁵⁵ Ἔδν ἄγιον τοῦ Ἰσραὴλ».⁵⁶ **B** Καὶ τοῦτο εἶναι ἐπίτασις τῆς κατηγορίας, διότι, ἂν καὶ ἦτο κοινὸς Δεσπότης ὅλων, τότε ἦτο γνωστὸς μόνον εἰς αὐτοὺς. «Ἐστράφησαν εἰς τὰ ὀπίσω».⁵⁷ Ποῦ ἔμεινεν ὀγιές μέρος, διὰ τὰ τὸ πληγώσατε, μετὰ τὸ νὰ ἐξακολουθήτε νὰ προσθέτετε ἀμαρτίας;».⁵⁸ Πάρα πολὺ μεγάλη εἶναι ἡ καταδίκη, ὅταν δὲν θελτιώνονται οὐτε μετὰ τὰς τιμωρίας. Καὶ τοῦτο εἶναι εἶδος εὐεργεσίας, ἡ τιμωρία. Διότι δὲν ἠδύναντο νὰ λέγουν, ὅτι ὁ θεὸς μόνον τοὺς ἐτίμησε καὶ εὐεργέτησεν, ὅταν ὁμῶς ἠμάρτησαν, τοὺς ἐγκατέλειψε, ἀλλὰ καὶ τιμᾶς ἐκλήροδότησε καὶ μετὰ τὸν φόβον τῶν τιμωριῶν τοὺς ἐσαφρόνισε. Ὅμως καὶ εἰς τὴν πρώτῃν καὶ εἰς τὴν δευτέραν περιπτώσιν συνέχισαν νὰ ζοῦν μέσα εἰς μίαν ἀνάστον κατὰστασιν.

49. Ἦσ. 1, 4.
50. Ἦσ. 1, 4.
51. Ματθ. 3, 7 καὶ 23, 33.
52. Ματθ. 3, 8.
53. Ἦσ. 1, 4.
54. Ἦσ. 1, 4.
55. Πρβλ. Παρ. 4, 7, 8.
56. Ἦσ. 1, 4.
57. Ἦσ. 1, 4. Ἡ φράσις ὑπάρχει μόνον εἰς τὸ ἀβραϊκὸν κείμενον.
58. Ἦσ. 1, 6.

Ὁ Θεός ἐχρησιμοποίησε κάθε εἶδος θεραπείας. Ἄλλοτε μὲν ἀπέκοιπε τὰ σάπια μέλη, ἄλλοτε δὲ μὲ τὴν φωτὶν ἀπελάμβανε τὰς πληγὰς. Ὅμως ἡ κατάστασις τῆς νόσου δὲν ἠκολούθησεν ἀνάλογον πρὸς τὴν θεραπείαν πορείαν. Ἰδιαίτερα τοῦτο ἦτο **Γ** σημεῖον τῆς ἀνάταυ νόσου τῶν, τὸ ὅτι ἦσαν ἀνεπίδεκτοι κάθε εἶδους θεραπείας. «Ὀλόκληρος ἡ κεφαλὴ σας πονεῖ καὶ ὀλόκληρος ἡ καρδία πάσχει. Ἀπὸ τὰ πόδια μέχρι τὴν κεφαλὴν δὲν ὑπάρχει κάποιο ὑγιὲς μέρος. Δὲν ὑπάρχει οὔτε μῶλωψ, οὔτε τραῦμα, οὔτε αἱματηρὰ πληγὴ».⁵⁹ Μετὰ τὰ ἀνωτέρω ἀναφέρει τὰς κοιλιάσεις καὶ τὰς τιμωρίας. Διότι τοῦτο δὲν εἶναι μικρότερον εἶδος εὐσεργείας, ἀκόμη καὶ τῆς τιμῆς, ἢ ὅποια ἐγένε ἐἰς αὐτούς. Διότι ἔλας, λέγει, τοὺς ἐκακοποίησα καὶ τοὺς ἔρριψα μέσα εἰς τὴν λύπην. Ἐάν ποτὴ ὀλόκληρος ἡ κεφαλὴ, διατὶ δὲν ὑπάρχει οὔτε τραῦμα οὔτε μῶλωψ; Τὸ τραῦμα τότε φαίνεται ὅτι εἶναι τραῦμα, ὅταν τὸ ὑπόλοιπον σῶμα εἶναι ὑγιὲς. **Δ** Ἐάν ὁμοίως συμπερῆ νὰ εἶναι ὀλόκληρον τὸ σῶμα πληγωμένον, ποτὲ δὲν θὰ φανῆ ἡ πληγὴ. Τοῦτο λοιπὸν ἐπιθυμῶ νὰ δείξω, ὅτι ὀλόκληρον τὸ σῶμα ἦτο μία πληγὴ. Δὲν ἦτο ἄλλο μὲν μέρος ὑγιὲς, ἄλλο δὲ προσημένον, ἀλλὰ ὀλόκληρον ἦτο μία φλεγμονή, ὀλόκληρον ἦτο ἓνας μῶλωψ. «Δὲν ὑπάρχει καταπραῦντικὸν ἐμπλαστρον διὰ νὰ τοποθετηθῆ ἐπάνω εἰς τὴν πληγὴν».⁶⁰ Ἡ κατάστασις αὕτη εἶναι θαυράτερα ἀπὸ τὴν προηγουμένην. Διότι δὲν εἶναι τῶσον φοβερόν τὸ νὰ εἶναι κάποιος ἀσθενής, ὅσον τὸ νὰ μὴ ὑπάρχῃ δυνατότης νὰ θεραπευθῆ ὁ ἀσθενής, καὶ ἰδιαίτερα, ὅταν ὁ ἰατρός εἶναι τῶσης μεγάλης ἀξίας. «Οὔτε ἔλασον, οὔτε ἐπίδεσμος».⁶¹ Ἐπιμένει εἰς τὴν μεταφορὰν, διὰ νὰ κίνη ἐκφραστικὸν τὸν λόγον διότι εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον εὐρίσκειται τὸ ἐξαιρετικὸν τῆς μεταφορᾶς. «Ἡ γῆ σας ἐρημος».⁶² Αὐτὰ τὰ ἀναγγέλλει ὄχι ὡς γεγονότα τοῦ παρελθόντος, ἀλλὰ τὰ προλέγει διὰ τὸ μέλλον. **Ε** Μὲ τὴν χρῆσιν αὐτῆς τῆς μεθόδου ἐπιτυγχάνουν οἱ προφῆται ταυτόχρονα νὰ ἐκφοβίσουν τὸν ἀκρατὴν καὶ νὰ δεικνύουν τὴν δύναμιν τῆς ἀληθείας τῶν. Διότι, ὅπως δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μὴ πραγματοποιηθοῦν τὰ περασμένα, **Β** Ἄ ἔτσι καὶ ἐκεῖνα, τὰ ὅποια πρόκειται νὰ λεχθοῦν ἀπὸ τοὺς

59. Ἦε. 1, 5-6.

60. Ἦε. 1, 6.

61. Ἦε. 1, 6.

62. Ἦε. 1, 7.

προφήτας δὲν εἶναι δυνατόν νὰ μὴ συμβοῦν, ἐκτός ἐάν κάποτε ἤθελον μετανοήσῃ ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι ἐμελλον νὰ τιμωρηθοῦν. «Αἱ πόλεις σας εἶναι καμμένα ἀπὸ τὴν φωτιάν».⁶³ Διότι δὲν τὰς ἐξήφαισε τελείως, ἀλλ' ἐπέτρεψε νὰ ἴστανται ὄρθια τὰ λείψανα τοῦ θαρραρικοῦ ἐμπρησμοῦ, τὰ ὅποια δύνανται νὰ μασιγώσουν καλύτερα τὰ πρόσωπα τῶν θεατῶν. «Τὴν χώραν σας κατατρόγουν ἐνώπιόν σας ξένοι καὶ κεῖτα εἰς ἐρείπια κατεστραμμένη ἀπὸ ξένους λαοὺς».⁶⁴ Τοῦτο εἶναι ἐπίτασις τῆς συμφορᾶς, ἀφοῦ ἀκόμη καὶ θεαταί γίνονται τῶν συμφορῶν τῶν καὶ δὲν μανθάνουν αὐτὰ μόνον ἐξ ἀκοῆς. «Θὰ ἐγκαταληφθῆ ἡ θυγάτηρ Σιών, ὅπως ἐγκαταλείπεται ἡ σκηνὴ εἰς τρυγημένον ἀμπελῶνα καὶ ἡ ἀποθήκη ὄπωρῶν εἰς ἓνα ἴμποςτάνι».⁶⁵

Β Αἱ εἰκόνες, καὶ ἰδιαίτερα ἐκεῖνα, αἱ ὅποια ἀναφέρονται εἰς τὴν Γραφήν, περιέχουν μεγάλην δύναμιν πρὸς παράτασιν τῶν λεγομένων. Ὀνομάζει τὴν Ἱερουσαλήμ θυγάτηρα Σιών, ἐπειδὴ εὐρίσκειται κάτω ἀπὸ τὸ ὄρος. «Ὅπως ἐγκαταλείπεται ἡ σκηνὴ εἰς τρυγημένον ἀμπελῶνα καὶ ἡ ἀποθήκη ὄπωρῶν εἰς ἓνα ἴμποςτάνι».⁶⁶ Ἀφοῦ ἔχει σηκωθῆ ὁ καρπὸς καὶ ἔξουιν μεταφερθῆ μακρὰν οἱ γεωργοί, εἶναι περιττὴ ἡ οἰκοδομὴ τῆς πόλεως. «Ὡς πόλις, ἢ ὅποια πολιορκεῖται».⁶⁷ Τοῦτο εἶναι τὸ σκοτεινὸν σημεῖον τῆς ἀσθενείας καὶ τῆς ἐγκαταλείψεώς ταν. Διότι, ὅταν δὲν ὑπάρχῃ κάποιος, ὁ ὅποιος θὰ σπεύσῃ νὰ τοὺς βοηθήσῃ, τότε εἶναι ἀνάγκη νὰ κλεισθοῦν ἐντὸς τῶν τειχῶν καὶ νὰ ἀναμένουν τὴν ἀσφάλειαν μόνον ἀπὸ αὐτὰ. «Ἐάν δὲ ὁ Κύριος τῶν Δυνάμεων ὁ παντοκράτωρ δὲν ἀφῆεν ὑπόλοιπον τι μεταξὺ μᾶς, (ἡ καταστροφὴ μᾶς θὰ ἦτο πλήρης καὶ παντοτεινὴ), ὅπως ἦτο ἡ καταστροφὴ τῶν Σοδόμων, καὶ θὰ ἔρχομεν κατὰ πάντα τὴν τύχην τῶν Γαμόρρων».⁶⁸ **Γ** Εἶναι πάντοτε σύνθετος εἰς τοὺς προφήτας νὰ προλέγουν ὄχι μόνον τὰ δεινὰ ἐκεῖνα, τὰ ὅποια πρόκειται νὰ ὑποστοῦν οἱ παραβάται τοῦ νόμου, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνα, τὰ ὅποια ἦσαν ἀξίαι νὰ πάθουν, διὰ νὰ ἀναγνωρίσουν οὗτοι, ἀκόμη καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν

63. Ἦε. 1, 7.

64. Ἦε. 1, 7.

65. Ἦε. 1, 8.

66. Ἦε. 1, 8.

67. Ἦε. 1, 8.

68. Ἦε. 1, 9.

τῆς τιμωρίας, πολλές χάριτας εἰς τὸν Θεόν, ἀφοῦ δὲν ἔλαθον τιμωρίαν ἀνάλογον πρὸς τὴν ἀξίαν τῶν παραπτωμάτων των, ἀλλὰ πολὺ ἐλαστικώτεραν. Τοῦτο τονίζει καὶ ἐδῶ. Ὅτι δηλαδὴ τὰ ἀμαρτήματά των δὲν ἀπατούσαν ὡς τιμωρίαν μόνον ἐκείνας, τὰ ὅποια ἀνεφέρθησαν, ἀλλὰ πανωλεθρίαν καὶ τελείαν ἐξαφάνισιν δλοκλήρου τοῦ γένους, πράγματα τὰ ὅποια συνέβησαν θεβαίως εἰς τὰ Σόδομα. Ἡ φιλανθρωπία ὁμως τοῦ Θεοῦ δὲν ἐπέτρεψε νὰ γίνῃ τοῦτο **Δ** καὶ ἐπέφερε τιμωρίαν πολὺ μικρότεραν ἀπὸ τὸ μέγεθος τῆς ἀμαρτίας. Ἐπειδὴ ὑπάρχει στενὴ συγγένεια μεταξύ τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης, εὐλόγα καὶ ὁ Παῦλος ἐχρησιμοποίησεν αὐτὴν τὴν συνηθειαν καὶ ὁμιλήσῃ μετὰ καταλληλότερον ἀπὸ τὸν προφήτην τρόπον.⁶⁹ Ὅπως κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν, ἐάν δὲν ἦτο μέγα τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, ἔλοι θὰ ἀπήγοντο διὰ τῆς θίας εἰς τὴν ἐξορίαν, ἔτσι καὶ κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Χριστοῦ, ἐάν δὲν ἐνεφανίζοντο τὰ δῶρα τῆς χάριτος, θὰ ὑφίσταντο ἔλοι πολὺ χειρότερα ἀπὸ αὐτούς. «Ἐγκατέλειψε ὑπόλοιπὸν τι μεταξύ μας».⁷⁰ Ἔνωσεν ἐκεῖνους, οἱ ὅποιοι διεσώθησαν ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσίαν. «Ἀκούσατε τὸν λόγον τοῦ Κυρίου, ἄρχοντες τῶν Σοδόμων, δώσατε προσοχὴν εἰς τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ, καὶ τῆς Γομόρρας».⁷¹ Ἐπειδὴ εἶπεν ὅτι ἦσαν ἀξιοὶ νὰ πάθουν ὅ,τι ὑπέστησαν οἱ Σοδομίται, δεικνύει, ὅτι ἀπετόλμησαν νὰ πράξουν ὅ,τι ἔπραξαν οἱ Σοδομίται. **Β** Διὰ τοῦτο καὶ τοὺς προσφωνεῖ μετὰ τὴν κοινὴν ὀνομασίαν. Ἐν ἐναντία περιπτώσει, ὁ λόγος δὲν θὰ ἦτο ἐπίκαιρος. Διότι, ὅτι δὲν ἀπευθύνεται τῶρα πρὸς τοὺς κατοίκους τῶν Σοδόμων, ἀλλὰ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, τοὺς ὁποίους προσφωνεῖ μετὰ τὸ κοινὸν ὄνομα, τὸ ἀποδεικνύει ὁ λόγος κατωτέρω. Πράγματι ἀναφέρει θυσίας καὶ προσφοράς καὶ τὴν ὑπόλοιπον νομικὴν λατρείαν, τῆς ὁποίας οὔτε ἴχνος δὲν ὑπῆρχεν εἰς τοὺς Σοδομίτας. **Γ** **Α** «Δώσατε προσοχὴν εἰς τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ μας», λέγει, εἰς τὸν ἔλεγχον.⁷² «Τί μοῦ χρειάζεται», λέγει, «τὸ πλῆθος τῶν θυσιῶν σας, λέγει ὁ Κύριος. Εἶμαι γεμάτος ἀπὸ δλοκαυτώματα κριῶν καὶ δὲν ἐπιθυμῶ τὸ λίπος τῶν ἀρνίων καὶ τὸ αἷμα τῶν ταύ-

69. Ρωμ. 9, 29.
70. Ἦε. 1, 8.
71. Ἦε. 1, 10.
72. Ἦε. 1, 10.

ρων καὶ τῶν τράγων».⁷³ Ὁλόκληρος ὁ τεσσαρακοτὸς ἔνατος ψαλμὸς ὁμοιάζει μετὰ αὐτὸ τὸ χωρίον. Ἡ δαμὴ τοῦ θεοσείως ἔχει διαφορετικὰς λέξεις, ἀλλὰ τὰ ἴδια νοήματα. Διότι τὸ χωρίον τοῦ ψαλμοῦ «Θὰ προσκαλέσῃ τοῦ οὐρανὸν ἄνω καὶ τὴν γῆν διὰ νὰ δικάσῃ τὸν λαὸν σου»⁷⁴ εἶναι ὅμοιον νοηματικὰ μετὰ τὸ «Ἄκουε, οὐρανέ, καὶ ἀκροάσου, γῆ, διότι Κύριος ἐλάλησεν».⁷⁵ Καὶ τὰ ὑπόλοιπα χωρία ἔχουν ἀντίστοιχον ὁμοιότητα. Διότι, ὅπως λέγει ὁ Δαυὶδ «δὲν θὰ σὲ ἐλέγξω διὰ τὰς θυσίας σου, **Β** τὰ δλοκαυτώματά σου εἶναι πάντοτε ἐνώπιόν μου»,⁷⁶ κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ ὁ Ἠσαίας λέγει «Τί μοῦ χρειάζεται τὸ πλῆθος τῶν θυσιῶν σας; λέγει ὁ Κύριος».⁷⁷ Καὶ εἰς ἄλλο σημεῖον ὁ μὲν Δαυὶδ λέγει «Δὲν θὰ δεχθῶ ἀπὸ τὸν οἶκόν σου μύσους καὶ ἀπὸ τὰ ποίμνια σου τράγους»,⁷⁸ ὁ δὲ Ἠσαίας «Δὲν θέλω δλοκαυτώματα κριῶν καὶ λίπος ἀρνίων καὶ αἷμα ταύρων καὶ τράγων».⁷⁹ Ἐπειδὴ, ὅταν συνεχῶς κατηγοροῦντο δι' ἄλλοις πάσης ἄλλης ἀρετῆς, ὡς μεγίστην ἀπολογία ἐνεφανίζον τὰς θυσίας, ὅτι δὴθεν τὰς ἐκτελοῦσαν ἀδιάκοπα, πολὺ ὀρθὰ καὶ ὁ ἕνας καὶ ὁ ἄλλος προφήτης, μᾶλλον δὲ καὶ ἔλοι οἱ ὑπόλοιποι, τοὺς στεροῦν ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀπολογία. Ἀπὸ αὐτὸ τὸ σημεῖον γίνεται φανερόν, ὅτι δὲν ἐδόθησαν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν αἱ θυσίαι, **Γ** ἀλλ' ἀργότερον, διὰ νὰ γίνων μετὰ ταῦτα εἰς αὐτοὺς διδάσκαλος τῆς ἄλλης πραγματικῆς πνευματικῆς ζωῆς. Ἐπειδὴ ὁμως ἐδεικνυον ἀδιαφορίαν διὰ τὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα καὶ ἠχολοῦντο μετὰ αὐτὰ, λέγει ὁ Θεός, ὅτι καὶ αὐτὰς δὲν ἐπιτρέπεται νὰ προσφέρουν. «Οὔτε θέλω νὰ ἔρχεσθε νὰ ἐμφανίζεσθε ἐνώπιόν μου».⁸⁰ Ἐάν ἔρχεσθε, λέγει, εἰς τὸν ναόν. «Διότι ποῖος ἐζήτησεν αὐτὰ ἀπὸ τὰ χέρια σας»;⁸¹ Καὶ παρὰ ταῦτα ὑπάρχει δλοκλήρον βιβλίον, τὸ λεγόμενον Λευιτικόν, τὸ ὁποῖον νομοθετεῖ διὰ τὴν λεπτομερῆ ἐκτέλεσιν τῶν θυσιῶν. Καὶ εἰς τὸ Δευτερονόμιον καὶ εἰς ἄλλα πλείστα βιβλία εἶναι διεσπαρμένοι πολλοὶ νόμοι σχετικοὶ πρὸς

73. Ἦε. 1, 11.
74. Ψαλμ. 49, 4.
75. Ἦε. 1, 2.
76. Ψαλμ. 48, 8.
77. Ἦε. 1, 11.
78. Ψαλμ. 49, 9.
79. Ἦε. 1, 11.
80. Ἦε. 1, 12.
81. Ἦε. 1, 12.

αυτάς. Διατί λοιπόν λέγει «Ποίος ἐξήτησεν αὐτά ἀπὸ τὰ χέρια σας;»⁸² Διὰ τὴν γνωρίσῃς, ὅτι δὲν ἦτο προηγουμένως θέλημα Θεοῦ **D** τὸ νὰ νομοθετῆ τοιαύτης φύσεως διατάξεις, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς ἀδυναμίας των ἔλαθεν ἀρχὴν ἢ νομοθεσία δι' αὐτάς. Διότι, ὅπως δὲν ἤθελε νὰ ἐκδιώκεται ἡ γυνὴ, ἢ ὅποια ἀνήψεν ἀπαξ μετ' ἀνδρὸς γάμον, ἀποφεύγων ὁμοῦ μεγαλύτερα κακά, τὸ νὰ ἀναγκάζονται δηλαδὴ νὰ σφάζουν τὰς ἐντὸς τῆς οἰκίας κλεισμένας καὶ μισουμένας γυναίκας, συνεχώρησε τὸ μικρότερον, τὸ νὰ μὴ ἐμποδίζονται δηλαδὴ νὰ τὰς ἐκδιώκουν, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον, λοιπόν, καὶ ἐδῶ, μὲ τὸ νὰ ἐμποδίσῃ τὰς θυσίας εἰς τοὺς ψευθεῖς θεοὺς, ἐδέχθη ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον δὲν ἤθελε, διὰ τὴν ἐπιτύχη ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον ἐπιθυμοῦσε. Τὸ ἴδιο ἀκριβῶς δεῖκνυται ἐπίσης ὁ προφήτης Ἀμώς καὶ λέγει· «Μήπως μοῦ προσεφέρατε σφάγια καὶ θυσίας ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη; λέγει Κύριος».⁸³ Καὶ ὁ Ἱερεμίας ἐπίσης λέγει· **E** Δὲν εἶναι αὐτὰ ἐκεῖνα, «τὰ ὅποια διατάξα εἰς τοὺς πατέρας σας».⁸⁴

Ἐπειδὴ καὶ ψεύτικοι θεοὶ καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος ἐλατρεύθησαν μὲ τὸν αὐτὸν τρόπον, διὰ τὴν μὴ γίνῃ αὐτὸ εἰς τοὺς πῶ ἀδυνατούς αἰτία ἀπωλείας, δι' ὅλων τῶν προφητῶν πάντοτε ἐπαναλαμβάνει αὐτὰ τὰ λόγια. Διότι ἐκεῖνοι ἠγανάκτων, ὅταν δὲν ἐδίδοτο ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ ὅσα ἐζήτησαν, καὶ συνεχῶς εὐρίσκοντο κοντὰ εἰς τὴν «τοῖκνον» καὶ τὸν καπνὸν, προσβαλλόν ἀξιώσεις καὶ ἔλεγον· **10 A** «Διότι ἡμεῖς ἐλάβομεν αὐτὸ τὸ θραβεῖον διὰ κλήρου».⁸⁵ Αὐτὸς ὁμοῦ δὲν ἀπήτησε θυσίας κατ' ἀρχὰς καὶ, ὅταν διατάξῃ τὴν τέλειον θυσιῶν, ἔδειξεν, ὅτι δὲν ἐπέτρεψε τοῦτο εὐχαρίστας, Ὅχι μόνον δὲν ἠνέχθη αὐτάς ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας, ἀλλὰ ἐπέτρεψεν καὶ τὴν ταχεῖαν κατάργησίν των καὶ, ὅταν ἐτελοῦντο, τὴν μὴ προσέλευσιν. Καὶ μὲ ὅλας τὰς ἐνεργείας, γενικὰ ἐφανερώνα, ὅτι ὁ τρόπος αὐτὸς τῆς λατρείας εἶναι πολὺ ἀνάξιος ἐνώπιον τῆς μεγαλωσύνης του. Αὐτὸ λοιπόν τονίζει τώρα, ὅτι δηλαδὴ πρὸς χάριν σας ἠνειχθῆναι τοῦτο, δὲν εἶχα ἀνάγκη ὁ ἴδιος ἀπὸ αὐτά. «Δὲν θὰ ἐπέτρεψω νὰ πα-

82. Ἦε. 1, 12.

83. Ἀμώς 5, 25.

84. Ἱερ. 7, 22.

85. Ὁμήρου Ἰλιάς Δ, 49.

τῆσετε τοῦ λοιποῦ τὰς ἱεράς αὐλάς τοῦ καοῦ μου».⁸⁶ Ἡ προλέγει τὴν ἀίχμαλώσιον **B** ἢ ἀπαγορεύει τοῦτο εἰς αὐτούς, ἐπειδὴ δὲν εἰσῆρχοντο μὲ καθαρὰν καρδίαν. «Ἐάν μοῦ φέρετε σμίδαλιν, εἶναι μάταιον».⁸⁷ Διότι ἀπὸ τὰς ἐντολάς παρηγγέλλετο νὰ ἐκτελοῦνται ἄλλα μὲν δι' αὐτάς τὰς ἰδίας, ἀλλὰ δὲ δι' ἐπίτελιν ἐτέρου σκοποῦ. Παραδείγματος χάριν τὸ νὰ γνωρίζῃ κανεὶς τὸν Θεόν, τὸ νὰ μὴ φονεύῃ, τὸ νὰ μὴ μοιχεύῃ, καὶ ὅσα τοιούτου εἶδους ὑπάρχουν, ἐνομοθετοῦντο χάριν τῆς ἀφελείας, ἢ ὅποια προκύπτει ἀπὸ αὐτάς. Ὅμως ἡ θυσία, καὶ ἡ προσφορά θημιάματος, καὶ ἡ τήρησις τοῦ Σαββάτου, καὶ ὅσα πάλιν τέτοια ὑπάρχουν, δὲν ἐνομοθετοῦντο, διὰ τὴν ἐκτελοῦνται ἀπλῶς αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀπομακρύνονται μὲ τὴν ἐξάσκησιν αὐτῶν οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τὴν λατρείαν τῶν ψευδῶν θεῶν. Ἐπειδὴ λοιπόν τὰ ἐκτελοῦσαν μὲν αὐτοὶ, δὲν ἐκαρποῦντο ὁμοῦ τὸ κέρδος ἀπὸ αὐτά, ἀλλ' ἐπὶ πλέον ἦσαν προσηλωμένοι εἰς τοὺς ψευθεῖς θεοὺς, **C** πολὺ ὄρθα ἀπορρίπτονται καὶ αὐτά. Ἐπειδὴ εἶναι φυσικὸν νὰ κόπηται κανεὶς ἀκόμη καὶ δένδρον, ὅταν ἔχη μὲν φύλλα καὶ κλάδους, δὲν ἔχη ὁμοῦ καρπούς, διότι καὶ ὁ γεωργὸς περιποιεῖται τὸ φυτὸν ὄχι διὰ τὸν φλοιὸν καὶ τὸν κορμὸν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀπολαμβάνῃ τοὺς καρπούς, «Τὸ θυμίαμα μοῦ εἶναι σιχαμερόν».⁸⁸ Βλέπεσι ὅτι δὲν ἔχαίρετο μὲ τὴν φύσιν τῶν προσφερομένων, ἀλλ' ἐξήταξε τὴν διάθεσιν ἐκεῖνων, οἱ ὅποιοι τὰ προσέφερον. Διὰ τοῦτο θεοθάως τὸν μὲν καπνὸν καὶ τὴν τοῖκνον ἀπὸ τὴν θυσίαν τοῦ Νῶε ὠνόμασε «ὄσμην εὐωδίας».⁸⁹ τὸ δὲ θυμίαμα σιχαμερόν. Διότι, καθὼς εἶπον, δὲν διδὲι σημασίαν εἰς τὴν φύσιν τῶν δώρων, ἀλλὰ εἰς τὴν διάθεσιν ἐκεῖνων, οἱ ὅποιοι τὰ προσφέρουν. **D** «Τὰς νεομηνίας σας καὶ τὰ σάββατα».⁹⁰ Πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι δὲν ἀπορρίπτει τίποτε ἀπὸ τὰ ἀναγκαῖα, ἀλλὰ αὐτὰ τὰ ὅποια κατήργησε καὶ ὁ Χριστὸς, ὅταν ἦλθεν εἰς τὴν γῆν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος, ὅταν ἐμάχετο κατὰ τῶν Ἰουδαίων, ἀφοῦ προσέκομισε ὄχι μόνον αὐτά, ἀλλὰ καὶ ἄλλα περισσότερα, εἰς ἐντονώτερον τόνον εἶπεν ὅτι δὲν κερδίζουν τίποτε ἀπὸ τὴν τυτικὴν λατρείαν ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι δὲν ἐπιδεικνύουν

86. Ἦε. 1, 12-13.

87. Ἦε. 1, 13.

88. Ἦε. 1, 13.

89. Ἦε. 8, 2^ο ἐξ.

90. Ἦε. 1, 13.

κάτι από τὸν ἑαυτὸν τῶν. Διετύπωσε τοῦτο ὡς ἑξῆς: «Ἐάν σὺ φέρῃς μὲ ὑπερηφάνειαν τὸ ἔθνος Ἰουδαίος καὶ ἐκαναπαύῃσαι ἑπάκω εἰς τὸν νόμον καὶ καυχᾶσαι διὰ τὸν Θεὸν καὶ γνωρίζῃς τὸ θέλημα τοῦ καὶ διακρίνης τὴν διαφορὰν μεταξὺ καλοῦ καὶ κακοῦ, διότι διδάσκεισαι ἀπὸ τὸν νόμον.»⁹¹ Ἐ Καὶ πάλιν: «Διότι ἡ περιτομὴ ὠφέλει, ἔάν τηρῆς τὸν νόμον ἔάν θυμῶς εἰσαι παραβάτης τοῦ νόμου, ἡ περιτομὴ σου ἔγινεν ἀκροθυσία.»⁹² Καὶ οὕτε εἶπεν, ὅτι θὰ ἀποκομίσουν αὐτοὶ κάποιον καρπὸν, ἐπειδὴ ἐνεπιστεύθη εἰς αὐτοὺς ὁ νόμος, ἀφοῦ δὲν ἐπίστευσαν. Τοῦτο, λοιπὸν, ὑπεδήλωσε μὲ ἄλλον τρόπον καὶ ὁ Δαυὶδ καὶ ἔλεγε: «Ἐἶπεν ὁ Θεὸς εἰς τὸν ἁμαρτωλὸν διὰ τί τολμᾷς νὰ ἀναφέρῃς τὰς ἐντολάς μου;»⁹³ Ἡ Ἄ Ἐπειδὴ ὑπερηφανεύοντο καθ' ὑπερβολικὸν τρόπον διὰ τὴν ἀκοφάσιν τοῦ νόμου, ἐνῶ εἰς τὴν πράξιν δὲν εἶχον νὰ ἐπιδείξουν κάτι, καὶ ὁ Παῦλος τοὺς ἀπήλλαξεν ἀπὸ τοῦ καύχημα μὲ τὸ νὰ εἴπῃ: «Σὺ, λοιπὸν, ποῦ διδάσκεις τὸν ἄλλον, δὲν διδάσκεις τὸν ἑαυτὸν σου; Σὺ ποῦ κηρύττεις νὰ μὴ κλέπτουν, κλέπτεις;»⁹⁴ Τὸ ἴδιο ἔπραξε καὶ ὁ Δαυὶδ μὲ τὸ νὰ εἴπῃ: «Ἐάν ἔθλεπες κλέπτῃν, τὸν ἔθροισθαι, καὶ μὲ τοὺς μοιχοὺς ἦσουν συμμετοχός.»⁹⁵ «Καὶ δὲν ἀνέχομαι ἐπίσημον ἡμέραν.»⁹⁶ Ἐγινεὶ τὴν Πεντηκοστήν, τὴν Σκηνοπηγίαν, τὸ Πάσχα καὶ τὰς ὀπολοίους ἑορτάς. «Τὴν νηστείαν, τὰς ἀργίας τῶν ἑορτῶν σας καὶ τὰς ἑορτάς σας μισεῖ ἡ ψυχὴ μου.»⁹⁷ Ἡ συνομιλία τοῦ μὲ αὐτοὺς γίνεται μὲ ἀνθρώπινωτερον τρόπον. «Σὰς ἐχόρτασα»⁹⁸ μέχρι κορεσμοῦ καὶ μίσους: Τοῦτο δεικνύει τὴν ἀνέκφραστον μακροθυμίαν τοῦ. Καὶ διότι τοὺς ὑπέφερον, Ἐ ἂν καὶ πολυλάκις ἡμάρτησαν, καὶ διότι δὲν ἐστράφη προσηγουμένως ἐναντίον τῶν, μέχρις οὗ τὸν προσεκάλεσαν αὐτοὶ οἱ ἴδιοι οἱ πλῆθῆ μὲ τὸ μέγεθος τῆς πονηρίας τῶν. «Δὲν θὰ ὑπομείνω πλέον τὰς ἁμαρτίας σας.»⁹⁹ Δὲν θὰ μακροθυμῶ πλέον. Εἶναι ταυτοσημον μὲ ἐκεῖνο ποῦ εἶπεν ὁ

91. Ρωμ. 2, 17-18.
92. Ρωμ. 2, 26.
93. Ψαλμ. 49, 16.
94. Ρωμ. 2, 21.
95. Ψαλμ. 49, 18.
96. Ἦσ. 1, 18.
97. Ἦσ. 1, 13-14.
98. Ἦσ. 1, 14.
99. Ἦσ. 1, 14.

Δαυὶδ: «Αὐτὰ ἔπραξες καὶ ἐμακροθύμησα»¹⁰⁰ «Ὅταν ἀπλώνετε πρὸς ἐμὲ παρακλητικὰ τὰ χέρια σας, θὰ ἀπομακρῶνω ἀπὸ σας τοὺς ὀφθαλμούς μου: καὶ ἔάν αὐξήσετε τὴν προσευχὴν, δὲν θὰ σὰς ἀκούσω.»¹⁰¹ Ἀπὸ αὐτὸ τὸ χωρίον γίνεται φανερόν, ὅτι οὐδὲν ὄφελος προέρχεται ἀπὸ τὴν προσευχὴν, ἔστω καὶ ἂν εἶναι μακρὰς διάρκειας, ὅταν ὁ προσευχόμενος ἐπιμείνῃ εἰς τὰς ἁμαρτίας του. Ὁ Διότι τίποτε δὲν εἶναι ἴσον μὲ τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν φωνὴν, ἡ ὁποία προέρχεται ἀπὸ τὰ ἔργα. «Διότι αἱ χεῖρές σας εἶναι πλήρεις ἀπὸ αἵματος»¹⁰² Ἐπειδὴ εἶναι φοινικαί. Δὲν εἶπεν θυμῶς φοινικαί, ἀλλὰ «πλήρεις ἀπὸ αἵματος», δεικνύων, ὅτι ἐμελετοῦσαν τὴν ἁμαρτίαν μὲ ἔντασιν εἰς δὲν τὰς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς.

Καὶ τοῦτο εἶναι σημεῖον τῆς ἡμερότητός του, τὸ ὅτι, ἂν καὶ ἀπειλῇ, ἀπολογεῖται. Διότι ἀναφέρει τὰς αἰτίας, διὰ τὰς ὁποίας δὲν ἀποδέχεται τὴν προσευχὴν. «Λουσοῦντε ψυχικά, γίνετε καθαροὶ ἐσωτερικὰ.»¹⁰³ Διὰ τί, ἐνῶ εἶπε «δὲν θὰ ὑπομείνω πλέον τὰς ἁμαρτίας σας», βίβει συμβουλὰς, καὶ ἐνῶ εἶδει, ὅτι πάσχον ἀπὸ ἀνάστατον νόσον, εἰσάγει διόρθωσιν; Εἶναι σύνθετος εἰς τὸν Θεόν, καὶ ὅταν ἀπειλῇ, νὰ ἀποκλείῃ τὴν σωτηρίαν, ὥστε νὰ αὐξήσῃ τὸν φόβον, καὶ νὰ μὴ σταματᾷ εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον τὸν λόγον. Ἐ ὥστε νὰ προσφέρῃ ἔν συνεχεῖ ἀγαθάς ἐλπίδας, καὶ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον νὰ καλέσῃ πάλιν εἰς μετάνοιαν. Θὰ ἠδύνατο νὰ ἴδῃ κανεὶς αὐτὴν τὴν μέθοδον παντοῦ. Εἰς τοὺς Νινευίτας ἔπραξε τοῦτο ὄχι μὲ λόγους, ἀλλὰ μὲ ἔργα. Διότι, ἐνῶ δὲν ὑπέσχετο μὲ τὰ λόγια τίποτε ἀγαθόν, ἀλλὰ ἄφησε νὰ διαγραφῆται εἰς τὴν ἀπειλὴν καθαρά ἡ τιμωρία, ἐπειδὴ οἱ ἄσθενοὶ εἶδον ἐκεῖνα, τὰ ὁποία ἐξηγοῦντο ἀπὸ αὐτοῦ, ταχέως ἐσταμάτησε τὴν ὀργὴν. Τὸ ἴδιο παρατηρεῖ κανεὶς καὶ εἰς τὸν ψαλμὸν τοῦ Δαυὶδ. Διότι ἀπέφερον ἦδη ὅτι ὁ ψαλμὸς ὁμοιάζει καθ' ὁλοκληρίαν μὲ αὐτὸ τὸ προοίμιον. Καὶ ὅπως οὗτος ὁ Ἠσαίας μετὰ τὰς ἀπειλὰς λέγει «Λουσοῦντε, γίνετε καθαροί.»¹⁰⁴ Ἐ ἔτσι καὶ ἐκεῖνος, ἀφοῦ εἶπε «θὰ σὲ ἐλέγξω καὶ θὰ παρουσιάσω ἐνώπιόν σου τὰς ἀνομίας»,¹⁰⁵

100. Ψαλμ. 49, 21.
101. Ἦσ. 1, 13.
102. Ἦσ. 1, 15.
103. Ἦσ. 1, 16.
104. Ἦσ. 1, 16.
105. Ψαλμ. 49, 21.

προσέθεσε «Ἄρκει ἡ θυσία τῆς αἰνέσεως νὰ μὲ δοξάσῃ καὶ ἐκεῖ ὑπάρχει ὁδός, διὰ τῆς ὁποίας θὰ δεῖξω τὴν ἐν Θεῷ σωτηρίαν».¹⁰⁶ Ὅταν λέγῃ αἰνεῖσαι ἐννοεῖ τὴν μὲ τὰ ἔργα δοξολογίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν πλήρη γνώσιν τῶν θεῶν. Διὰ τὰ μὴ ἐνόησαν τοὺς συνηθισμένους καθαρισμούς, δταν ἀκούσουν τὸ «Λουσῆτε, γίνετε καθαροί»,¹⁰⁷ προσέθεσε: **12 Α** «Ἀφαιρέσατε τὰς πονηρίας ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν σας, ὥστε νὰ εἶσθε καθαροὶ ἔμπρὸς εἰς τοὺς ὀφθαλμούς μου. Παύσατε τὰς πονηρίας σας».¹⁰⁸ Ἐδειξε τὴν εὐκολίαν τῆς ἀρετῆς καὶ τὴν δύναμιν διὰ τὴν ἀπόκτησιν τῆς ἐλευθερίας, ὅτι δηλαδὴ ἀπὸ αὐτοῦ ἐξήρτατο ἡ μεταβολή. «Μάθετε νὰ κάμνετε τὸ καλόν».¹⁰⁹ Ἐξ αἰτίας τῆς μεγάλης πονηρίας των εἶγον ἐκδιώξει καὶ τὴν πραγματικὴν γνώσιν τῆς ἀρετῆς. Ὡς ἐξῆς ὁμιλεῖ καὶ ὁ προφήτης Δαυὶδ: «Ἐλάτε, τέκνα μου, ἀκούσατέ με θὰ σας διδάξω τὸν φόβον τοῦ Κυρίου».¹¹⁰ Πραγματικὰ ἀπ' ὅλας τὰς ἐπιστήμας αὐτὴ εἶναι ἀνωτέρα καὶ ἀπαιτεῖ μεγαλύτερας φροντίδας, καθ' ὅσον ἔχει περισσότερα ἐμπόδια, δηλαδὴ τὴν τυραννικὴν ἐξουσίαν τῆς φύσεως, τὴν σκηνερῖαν τῆς βελήσεως. Β τὰς ἐπιθυμίας τῶν σαρκῶν καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἀπασχολήσεων. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ ὁ Βαρούχ: «Αὐτὸς εἶναι ὁ Θεὸς μας οὐδεὶς ἄλλος εἶναι ὅμοιος μεῖς αὐτοί. Αὐτὸς εἶπεν ὅλην τὴν ὁδὸν τῆς σοφίας».¹¹¹ «Ζητήσατε τὴν δικαιοσύνην».¹¹² Τοῦτο σημαίνει νὰ λάβετε ἐκδίκησιν πρὸς χάριν τῶν ἀδικουμένων, πρῶτα τὸ ὅποιον χρειάζεται πολὺν μόχθον καὶ νηφάλιον ψυχὴν. Διὰ τοῦτο εἶπε «ζητήσατε». Διότι εἶναι πολλὰ τὰ ἐμπόδια, τὰ ὅποια καλύπτουν καθ' ὅλοκληρίαν τὸ δίκαιον, δηλαδὴ καὶ ἡ δωροδοκία, καὶ ἡ ἄγνοια, καὶ ἡ ἐξουσία, καὶ ἡ ἐντροπή, καὶ ὁ φόβος καὶ ἡ προσωπολατρεία. Ἡ ἀσκήσις τῆς δικαιοσύνης ἔχει ἀνάγκη καὶ μεγάλης ἀγρυπνίας. «Ἐλευθερώσατε ἐκείνον, ὁ ὁποῖος ἀδικεῖται».¹¹³ Τοῦτο εἶναι σημαντικώτερον ἀπὸ τὸ προηγούμενον. Διότι δὲν ἀπαιτεῖ ἀπλῶς τὸ νὰ ἀποφασίζων-

106. Ψαλμ. 49, 28.

107. Ἦσ. 1, 18.

108. Ἦσ. 1, 16.

109. Ἦσ. 1, 17.

110. Ψαλμ. 33, 12.

111. Βαρ. 3, 36-37.

112. Ἦσ. 1, 17.

113. Ἦσ. 1, 17.

τα διὰ ψηφοφορίας τὰ δίκαια, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ πραγματοποιοῦν τελικῶς οἱ κριταὶ τὰς ἀποφάσεις. «Ἀποδώσατε δικαιοσύνην εἰς τὸ ὄρφανόν καὶ δικαιώσατε τὴν χήραν».¹¹⁴ Ὁ Θεὸς κάμνει πολὺν λόγον περὶ τοῦ νὰ μὴ κακοποιῆται κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ ἐπιμένει περισσότερο, δταν ὠρισμένοι ἄνθρωποι μαζί με τὴν κακοποίησιν φέρουν τὸ ἐνδύμα καὶ ἄλλης συμφορᾶς. Διότι ἡ χηρεία καὶ ἡ ὄρφανία εἶναι αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ ἀνυπόφορα· δταν δμως ἀπειλοῦνται καὶ ἀπὸ ἄλλα δεινὰ, τότε τὸ ναυάγιον εἶναι διπλόν. «Καὶ ἐλάτε νὰ συζητήσωμεν, λέγει ὁ Κύριος».¹¹⁵ Πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι εἰς ὅλας τὰς προφητείας τίποτε δὲν ἐπιζητεῖ ὁ Θεὸς τὸσον ἐπιμονα, ὅσον τὴν ὑπερόσπασιν τῶν ἀδικουμένων. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ ἄλλου, ὅπως εἰς τὸν Μιχαῖαν. Ὅταν λέγουν οἱ Ἰουδαῖοι «Εάν προσφέρω τὰ πρωτότοκά μου διὰ τὴν ἀσέθειάν μου, τὸν καρπὸν τῆς κοιλίας μου διὰ τὴν ἀμαρτίαν τῆς ψυχῆς μου».¹¹⁶ Ὁ συμπληρώνει καὶ λέγει: «Θὰ σοῦ ἀνακοινώσω, ἄνθρωπε, τί εἶναι καλόν καὶ τί ζητεῖ ὁ Κύριος ἀπὸ σέ. Δὲν ζητεῖ τίποτε ἄλλο παρά μόνον νὰ ἀποδίδῃς δικαιοσύνην καὶ νὰ εἶσαι εὐσπλαγχνος καὶ νὰ εἶσαι πρόθυμος νὰ ζῆς σύμφωνον μετὰ τὸ βέλημα Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου».¹¹⁷ Καὶ πάλιν ἔλεγεν ὁ προφήτης Δαυὶδ: «Τὴν εὐσπλαγγίαν σου καὶ τὴν δικαιοσύνην σου θὰ ὑμνήσω, Κύριε».¹¹⁸ «Καὶ ἐλάτε»¹¹⁹ λοιπόν. Ἀφοῦ τοὺς ὤπλισε προηγουμένως μετὰ δικαιολογίας, τότε τοὺς αὖρις εἰς τὸ δικαστήριον, καὶ ἀφοῦ τοὺς ἐδίδαξε τὸν τρόπον ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τὰ ἐγκλήματα, τότε ζητεῖ εὐθύνας, διὰ νὰ μὴ τοὺς καταδικάσῃ, ἀφοῦ τοὺς συλλάβῃ, ἀναπολογητοὺς, «Καὶ ἄς συζητήσωμεν».¹²⁰ Ἄς δικασθῶμεν, λέγει. Ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἀποδίδει τὸ δίκαιον, γίνεταί δικηγόρος καὶ ἰατρός. Ἐ Μετὰ ταῦτα, ἀφοῦ δεικνύει ὅτι, καὶ ἂν κάμνωμεν μεγάλα ἔργα, πάλιν ἔχομεν ἀνάγκη τῆς φιλαθροπίας του, διὰ νὰ ἀπαλλαγθῶμεν ἀπὸ τὰ ἀμαρτήματα, λέγει: «Εάν εἶναι αἱ ἀμαρτίαι σας ἐρυθραὶ, θὰ τὰς κάμνω λευκάς, ὡς εἶναι ἡ χιών».¹²¹ Ἄσμι-

114. Ἦσ. 1, 17.

115. Ἦσ. 1, 18.

116. Μιχ. 6, 7.

117. Μιχ. 6, 8.

118. Ψαλμ. 100, 1.

119. Ἦσ. 1, 18.

120. Ἦσ. 1, 18.

121. Ἦσ. 1, 18.

θάψει δύο ποιότητας έντελώς αντιθέτους και υπόκειται, ότι θά μεταθήσεται την μίαν εις την αντίθετον κατάστασιν. «Εάν δέ είναι κατακόκκινα θά τας κάμνω λευκάς όπως τὸ λευκὸν ἔριον».¹²² 13 Α Μεγάλη είναι ἡ δύναμις τῆς προστασίας τῶν χηρῶν.¹²³ εἰς θεθείας τὴν ψυχὴν, ἡ ὁποία κατερείπαθη τόσο πολύ, ὥστε νὰ δεχθῆ καὶ θαφὴν ποιηρίας, ὄχι μόνον δὲν τὴν ἀπαλλάττει ἀπὸ τὴν κακίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν κάμνει τόσο λαμπράν. «Καὶ εἰς θελήσατε καὶ με ἀκούσατε, θά ἀπολαύσατε τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς. Ἐάν ὅμως δὲν θελήσατε καὶ δὲν με ἀκούσατε, θά σᾶς καταφάγῃ ἡ μάχαιρα. Διότι τὸ στόμα τοῦ Κυρίου ὁρίζει ταῦτα».¹²⁴ Ἐπειδὴ εἰς τοὺς περισσότερον ἀναισθητοὺς δὲν εἶναι ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὰς ἀμαρτίας τόσο ἐπιθυμητὴ καὶ ἑλκυστικὴ, ὅσον εἶναι ἡ ἀπόλαυσις τῶν διηθέν ἀγαθῶν τῆς παρουσίας ζωῆς, μαζί με τὰ ἄλλα ἀγαθὰ προλέγει καὶ αὐτά. Β Διότι καὶ ἡ τιμωρία τῶν ἀδικημάτων ἀπὸ ἐκεῖνον ἐξαρτᾶται.

Μετὰ ταῦτα, ἀφοῦ δεικνύει ὅτι εἶναι εὐκόλος ἡ ἐπιτελεῖς τῆς ἀρετῆς, τὴν ἐξαρτᾷ μόνον ἀπὸ τὴν ἐλευθέραν θέλησιν τοῦ ἀνθρώπου. Διὰ νὰ μὴ ἀπελπίσῃ τοὺς ἀγαθούς, ἀφοῦ κατέκλεισε τὸν λόγον πάλιν με φοβεράς ἀπειλάς, τὸν κάμνει ἀξιόπιστον με τὴν δύναμιν ἐκεῖνου, ὁ ὁποῖος τὰ διακηρύττει. «Πῶς ἔγινε πόρνη ἡ πιστὴ πόλις Σιών;»¹²⁵ Ἡ ἐρώτησις ἐκφράζει καὶ τὸν πόνον τοῦ ἁμλητοῦ, καὶ τὴν μεγάλην ἀναισθησίαν τῶν Ἰουδαίων καὶ τὸ ἀνέλπιστον τοῦ γεγονότος. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ ὁ Παῦλος τὰ ἔχει κυριαλεκτικὰ χαμένα με τὴν συμπεριφορὰν τῶν Παλατῶν καὶ λέγει: «Ἀπορῶ, διότι τόσον γρηγόρα ἀπομακρύνεσθε ἀπὸ τὸν Θεόν».¹²⁶ Τοῦτο εἶναι εἶδος κατηγορίας καὶ προτροπῆς, τὸ ὁποῖον προσκαλεῖ τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὴν ἀρετὴν. Γ Διότι, ἂν καὶ τὸ λεγόμενον εἶναι ἀξιοθαύμαστον καὶ ἀναμειγμένον με ἐγκώμια, διὰ τῆς κατηγορίας κάμνει τὴν κατηγορίαν ἀκόμη μεγαλυτέραν. Διότι δὲν κακολογοῦμεν τόσο ἐκεῖνους, οἱ ὁποῖοι εἶναι ἀσχημοὶ καὶ ζοῦν ἀνήθικον βίον, ὅσον ἐκεῖνους, οἱ ὁποῖοι, ἐνῶ εἰς τὴν προτέραν των ζωὴν ἐφαίνοντο ὅτι ἡ-

122. Ἦσ. 1, 18.

123. Ἐπὶ ὁ ἔγινε παρὰ χρησιμοποιοῦ τὴν λέξιν χ ἢ ρ μεταφορικῶς. Χῆρα εἶναι καθε ἀποστρέφεται. Κατὰ συνέπειαν χῆρα εἶναι καὶ ἡ ἀποστρέφεται ἀγάη.

124. Ἦσ. 1, 19-20.

125. Ἦσ. 1, 21.

126. Ἦσ. 1, 6.

σαν χρηστοί, μετὰ ταῦτα ἀκολουθοῦν τὸν φαῦλον βίον. Μὲ τὸ νὰ ἀποκαλῆ εἰς τὸ χωρίον τοῦτο πόρνην τὴν Σιών δὲν ὑποδηλώνει τὴν σωματικὴν ἀκολασίαν, ἀλλὰ τὴν ἀγνωμοσύνην πρὸς τὸν Θεόν, ἡ ὁποία εἶναι χειρότερα ἀπὸ τὴν σωματικὴν πορνείαν. Διότι εἰς μὲν τὴν πρώτην περιπτώσιν τοπεινώνεται ὁ ἀνθρώπος, εἰς τὴν δευτέραν ὅμως περιφρονεῖται ὁ Θεός. Αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς ἐκφράσεως τὸ χρησιμοποιοῦ καὶ οὗτος καὶ ὅλοι οἱ ὑπόλοιποι προφῆται. Δ Χρησιμοποιοῦν τοῦτο, ἐπειδὴ καὶ ὁ Θεός ἐτίμησε τὴν πόλιν με τὸ νὰ γίνῃ ὁ πνευματικὸς τῆς ἀνῆρ καὶ νὰ δειλῆ με αὐτὸν τὸν τρόπον τὴν ἀπειρον ἀγάπην του πρὸς αὐτοὺς. Καὶ ὅταν ἁμιλοῦν εἰς πολλὰ σημεῖα τοῦ λόγου των περὶ ἀνδρὸς καὶ γυναικός, δὲν χρησιμοποιοῦν τὴν εἰκόνα, διὰ νὰ ἀναφερθοῦν εἰς ἀνθρωπίνους μικρότητας, ἀλλὰ με συνήθεις εἰς αὐτοὺς παραστάσεις νὰ τοὺς διηγῶσιν καὶ γνωρίσωσιν τὴν τρυφεράν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ πρὸς αὐτοὺς. Συγχρόνως ὅμως οἱ προφῆται ἐπιθυμοῦν με τὸ αἰσχρὸν τοῦ ὀνόματος νὰ τοὺς προσβάλουν. «Πιστὴ» δηλαδὴ ἡ εὐσεθῆς καὶ ἡ στολισμένη με κάθε εἶδος ἀρετῆν. Ὡστε καὶ ἀπὸ αὐτὸ τὸ σημεῖον γίνεται σαφές, ὅτι δὲν ἁμιλεῖ διὰ τὴν σωματικὴν πορνείαν. Ἐπειδὴ, ἂν ἁμιλοῦσε δι' αὐτὴν, θά ἔλεγε πόλις ἡ σάφρων. Ε Διότι ἡ ἀντιθετος τῆς λέξεως πόρνη εἶναι ἡ λέξις σάφρων. Τώρα ὅμως με τὸ νὰ δεικνύῃ, ὅτι κάτω ἀπὸ τὴν λέξιν πορνεία κρύπτεται ἡ ἀσέβεια, θέτει τὴν ἀντίθετον τῆς ἀσέβειας λέξιν, δηλαδὴ τὴν πίστιν. «Πλήρης κρίσεως».¹²⁷ Δηλαδὴ γεμάτη ἀπὸ δικαιοσύνην. Πάλιν διέπραξαν μέγιστον ἐγκλημα, ὄχι διότι ἐδραπέτευσαν καὶ κατέφυγον εἰς ὀλόκληρον τὴν κακίαν, ἀλλὰ διότι ἐπρόδωσαν ὀλόκληρον τὴν ἀρετὴν, καὶ με τὸ νὰ ρίξουν διὰ μᾶς κατὰ γῆς με τὰ χέρια των ὀλόκληρον τὸν θησαυρὸν τῶν ἀγαθῶν.¹⁴ Α καὶ με τὸ νὰ περιέλθουν εἰς τὴν ἐσχάτην πνευματικὴν πτωχείαν τῶν κακῶν. «Εἰς τὴν ὁποῖαν ἀνεπαύθη ἡ δικαιοσύνη».¹²⁸ Κατέλυσε, λέγει, κατεσκήνωσε ἡ δικαιοσύνη εἰς αὐτὴν, με ἄλλα λόγια, ἐφυτεύθη ὡς δένδρον, ἠπλώσε τὰς ρίζας τῆς εἰς θάθος, με προθυμίαν ἀπεδίδοτο ἐπιτυχῶς ἀπὸ ὅλους τοὺς πολίτας. Ἐπιμένει νὰ ἀναφέρῃ ἐγκώμια διὰ πράγματα τοῦ παρελθόντος. Με αὐτὸν τὸν τρόπον ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀξάνει τὴν κατηγορίαν διὰ τὴν μεταβολὴν,

127. Ἦσ. 1, 21.

128. Ἦσ. 1, 21.

ἀφ' ἑτέρου δὲ προβάλλει ἀγαθὰς ἐλπίδας καὶ δεικνύει ὅτι εἶναι εὐκόλῳ νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν προηγουμένην κατάστασιν. «Τώρα ὅμως οἱ κάτοικοί της εἶναι φονεῖς.¹²⁹ Εἶναι ἔνοχοι φόνων, λέγει. «Ὁ ἀργυρὸς σὰς εἶναι νοθευμένος».¹³⁰ Ἀπλᾶδὴ παραποιημένος, νόθος, κίβδηλος. «Οἱ οἰνοπόλαι σου νοθεύουν τὸν οἶνον δι' ὕδατος».¹³¹ Β' Ἐπειδὴ δὲν ἀπρηθίμωσεν εἰς τὸ προοίμιον λεπτομερῶς τὰς κακίας των, ἀλλ' ἀνέφερε γενικὰ, ὅτι τὸν «ἠθέτησαν»¹³² καὶ ὅτι ἦσαν «σπέρμα πονηρὸν» καὶ «οἰοὶ ἀνομοί»¹³³ τὸ ὁποῖον ἐφαίνετο νὰ εἶναι περισσότερον οὐνειδιωμὸς παρά κατηγορία, διὰ τοῦτο ἀπαριθμεῖ ἐδῶ ἰδιαίτερα τὰς παραβάσεις των. Καὶ κατ' ἀρχὰς ἀναφέρει ἐκεῖνα, τὸ ὁποῖον εἶναι ἡ ἀρχὴ, τὸ μέσον καὶ τὸ τέλος τῶν κακῶν, τὴν φιλαργυρίαν, καὶ τὴν ἀπάτην εἰς τὰ συμβόλαια. Ἀλλὰ μερικοί, ἐπειδὴ δὲν ἀτελήθησαν καλῶς τὴν ἀρρητοὶ σοφίαν τοῦ Θεοῦ, ἐδέχθησαν μεταφορικά τούς λόγους τούτους. Διότι, λέγουσιν, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ὁμιλήσῃ ὁ μέγας καὶ ὑψηλῆς Ἡσαΐας διὰ τὰ κακούργηματα τῶν τραπεζίτων καὶ τὴν διαφθορὰν τῶν οἰνοπωλῶν, ἀλλὰ μὲ τὸ ἀργύριον ἐνωεῖ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ C καὶ μὲ τὸν οἶνον τὴν διδασκαλίαν, τὴν ὁποῖαν ἐβόλωναν μὲ τὸ νὰ εἰσαγοῦν εἰς αὐτὴν τὰ ἰδικὰ των διδάγματα. Ἐγὼ δὲν περιφρονῶ αὐτὴν τὴν ἐξήγησιν, ἀλλὰ λέγω ὅτι ἡ ἄλλη εἶναι περισσότερον ἀληθής. Διότι ὄχι μόνον δὲν εἶναι ἀνάξιον τοῦ προφήτου τὸ νὰ ὁμιλῇ δι' αὐτὰ τὰ θέματα, ἀλλὰ καὶ πανάξιον καὶ αὐτοῦ καὶ τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ. Καὶ διατὶ πρέπει νὰ πολυλογῶ; Ὅταν ἦλθεν ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ φέρων τὰ ὑψηλὰ διδάγματα καὶ ἐπρόκειτο νὰ ἰδρῶσῃ τὴν ἀγγελικὴν πολιτείαν, δὲν ἀνέφερε καὶ αὐτὰς ὀλίγα διὰ τὰ μέτρα, καὶ μάλιστα δι' ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἐφαίνοντο ὡς περισσότερον ἀνάξιον λόγου, δηλαδὴ διὰ τοὺς ἀσπασμούς, τὰς πρωτοκαθεδρίας καὶ διὰ τὰς πρώτας καὶ τιμητικὰς θέσεις εἰς τὰς τραπεζάς.¹³⁴ D Διότι, ὅταν παραμελοῦνται αὐτὰ, τὰ ὁποῖα φαίνονται ὅτι εἶναι ἀσημαντά, γίνονται ἐπικίνδυνα προσανάμματα τῶν ἀμαρτημάτων. Ἐὰν ἔπρεπε νὰ διορθῶνται αὐτὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς

129. Ἦσ. 1, 21.

130. Ἦσ. 1, 22.

131. Ἦσ. 1, 22.

132. Ἦσ. 1, 2.

133. Ἦσ. 1, 4.

134. Ματθ. 23, 6-7.

ἐποχῆς τῆς Καινῆς Διαθήκης, κατὰ μέζονα λόγον ἔπρεπε νὰ συμβαίῃ τοῦτο κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ὅταν καὶ οἱ ἄκροαταὶ ἦσαν σκληρότεροι καὶ ἀλόκληροι ἢ ζωὴ των ἐρροθμίζετο ἀπὸ αὐτὰ, ἀφοῦ ὁ λαὸς καθωδηγεῖτο περισσότερον μὲ αὐτὰ καὶ νὰ ἀπέχῃ πάσης ἀδικίας καὶ νὰ μὴ ἔχη ποτὲ πλεονεκτικὰς διαθέσεις εἰς θάρος τοῦ πλησίον καὶ νὰ μὴ ἐπιδεικνῶν τὴν ἔνδειαν τῶν ἀσθενεστέρων μὲ τὴν ἐγκληματικὴν ἀπάτην.

Ὅταν λοιπὸν παρημελήθησαν αὐτὰ, πολλὰκις καὶ πόλεις κατεστρόφησαν E καὶ ἄρχοντες κατεβιβάζθησαν ἀπὸ τὸν θρόνον καὶ πόλεμος διεξήχθη ἀμειλίκτος· ὅταν ὅμως ἐτηρήθησαν, ἐβασίλευσε παυλοχρόνιος εἰρήνη, τάξις καὶ ἀσφάλεια, ἡ ὅποια ἐγένετο ὁδηγὸς πρὸς τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς. «Οἱ ἄρχοντές σου ἀπειθοῦν».¹³⁵ Εἶναι σημεῖον μεγίστης νασηρότητος καὶ διαστροφῆς, ὅταν οἱ ἱερεῖς ἐπιδεικνῶνται τὰς ἀσθενείας. 15 A Διότι ἔργον τῶν ἀρχόντων εἶναι νὰ καταστέλλουν τὰς στάσεις τοῦ λαοῦ, νὰ τὸν ἐπαναφέρουν εἰς τὴν τάξιν καὶ νὰ τὸν καθιστοῦν εὐπειθῆ εἰς τοὺς νόμους· ὅταν ὅμως αὐτοὶ οἱ ἴδιοι πρώτοι παραδαίνουσι τοὺς νόμους, πῶς θὰ γίνουσι διδάσκαλοι τῶν ἄλλων; Διότι τὸ ἀπειθοῦν σημαίνει, ὅτι δὲν πείθονται εἰς τὸν νόμον, δὲν ἀνέχονται τὰς ἐντολάς. Τοῦτο ψέγει καὶ ὁ Παῦλος καὶ λέγει· «Σὺ, λοιπὸν, ὁ ὁποῖος διδάσκεις τὸν ἄλλον, δὲν διδάσκεις τὸν ἑαυτὸν σου;»¹³⁶ Ὅταν λοιπὸν εἶναι κατεστραμμένη ἡ ρίζα, τί καλὸν μᾶρρεῖ κανεὶς νὰ φαντασθῇ διὰ τοὺς κλάδους; «Εἶναι συμμέτοχοι τῶν κλεπτῶν».¹³⁷ Εἶναι προσθήκη κατηγορίας, διότι ὄχι μόνον δὲν προσπαθοῦν νὰ καταστειλοῦν τὰ κακὰ, ἀλλὰ καὶ ἀντιτίθενται εἰς τὴν κατασταλήν· B ὄχι μόνον δὲν καταδιώκουν τοὺς κλέπτας, ἀλλὰ καὶ συνεργάζονται μὲ αὐτούς, ἀφοῦ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἀρμοδιόυσιν εἰς τὸν ἀρχοντα ἀρετὴν ἀκολουθοῦν τὴν κακίαν. «Ἄγαποῦν τὰ δῶρα».¹³⁸ Τοῦτο εἶναι ἄλλη φοβερὰ ὁμῆς τῆς φιλοχρηματίας, ἐπειδὴ ἔχει μὲν ἑσῆιν εὐλογον, μὲ τὸ πρόσχημα ὅμως τῆς φιλοφροσύνης ἐπιδεικνύεται ἡ ἀπεριόριστος φιλοχρηματία. «Ἐπιδιώκουν νὰ λάθουν ἀναπόδομα».¹³⁹ Μὲ τὸ νὰ τρέφουσι κακίαν κατὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ μὲ τὸ νὰ ἐπιδιώκουν

135. Ἦσ. 1, 23.

136. Ρωμ. 3, 21.

137. Ἦσ. 1, 23.

138. Ἦσ. 1, 23.

139. Ἦσ. 1, 23.

νά ανταποδώσουν τὸ κακὸν εἰς αὐτοὺς, οἱ ὅποιοι τοὺς ἐπύκρναν. Πρῶτον τὸ ὅποιον εἶναι πάρα πολὺ μεγάλο εἶδος κακίας. Διὰ τοῦτο ὄχι μόνον εἰς τὴν Καινὴν ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Παλαιάν Διαθήκην καταβάλλεται μεγάλη προσπάθεια διὰ τὴν ἀποτροπὴν του. Διότι λέγει ὁ προφήτης «Μὴ ἐνθουμήσῃς τὸ κακὸν, τὸ ὅποιον σὰς ἔκαμε ὁ πλησίαν σου».¹⁴⁰ Διότι ἰδιαίτερα μὲν ὁ λαός, πολὺ δὲ περισσότερο οἱ ἄρχοντες, πρέπει νὰ εἶναι καθαροὶ ἀπὸ αὐτὴν τὴν κακίαν **C** καὶ νὰ ἀπαλλαγθοῦν ἀπὸ τὸ νὰ καταδικάζουν ἀπὸ μίσος τοὺς κρινόμενους, διὰ νὰ μὴ μεταβληθῇ ὁ λιμὴν τῆς ἐξουσίας εἰς σκόπελον. «Δὲν κρίνουν δίκαια τὰ ἀδικούμενα ὀφρανό»,¹⁴¹ δηλαδή δὲν τὰ ὑπερασπίζουσι, ὥστε νὰ ἀποδοθῇ εἰς αὐτὰ δικαιοσύνη. «Οὔτε προσέχουν τὴν ἀπόδοσιν τοῦ δικαίου εἰς τὰς χήρας».¹⁴² Πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι δὲν χαρακτηρίζεται ὡς πονηρία μόνον τὸ νὰ διαπράττῃ κανεὶς τὸ κακόν, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ μὴ ἐργάζεται τὸ ἀγαθόν, ὅπως ἀκριβῶς καὶ εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην. Διότι ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι δὲν προσέφεραν προφῆν εἰς τὸν πενναομένον, ὄχι διότι ἠσπασαν τὰ ξένα ἀγαθὰ, ἀλλὰ διότι δὲν ἔδωσαν τὰ ἰδικά των εἰς τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην, ἀποστέλλονται εἰς τὸ πῦρ τῆς γενένης».¹⁴³ Ὅπως ἀκριβῶς καὶ οὗτοι τῶρα κατηγοροῦνται, ὄχι διότι εἶναι πλεονέκται, **D** οὔτε διότι καταπιέζουν τοὺς ὑπκόους των, ἀλλὰ διότι δὲν ἀπλώνουν τὰς χεῖράς των πρὸς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἔχουν ἀνάγκην τῆς βοηθείας των. «Διὰ τοῦτο αὐτὰ λέγει ὁ Κύριος ὁ Παντοκράτωρ ὁ Σαβαώθ ὁ ἄρχων τοῦ Ἰσραὴλ»¹⁴⁴, δηλαδή τοῦ λαοῦ. Δὲν ἔθεσεν ἀνευ αἰτίας τὸν χαρακτηρισμὸν «ὁ ἄρχων τοῦ Ἰσραὴλ», ἀλλὰ μ' αὐτὸν ὑπεθυμίζει εἰς αὐτοὺς καὶ τὰς ἀνεπίστους εὐεργεσίας καὶ τὰς φοβεράς τιμωρίας, τὰς ὁποίας ὑπέμειναν. Ἐπειδὴ, ἐνὶ πολλαίαις καὶ πολλὰ διέπραττον ἁμαρτήματα καὶ ἀπελάμβανον τὴν μεγάλην μακροθυμίαν τοῦ Θεοῦ, περιέπιπτον εἰς ὀκνηρίαν, τοῦτο θέλει νὰ καταστήσῃ σαφές, ὅτι δόναται, ὅταν θέλῃ, νὰ λάβῃ τὴν ράβδον τῆς τιμωρίας, καὶ δὲν ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ **E** καιροῦ καὶ καταλλήλους χρονικὰς στιγμὰς, ἀλλὰ πάντοτε εἶναι εἰς αὐτὸν τὰ πάντα ἔτοιμα καὶ παρεσκευασμέ-

140. *Zxx.* 7, 10.141. *Ἦε.* 1, 23.142. *Ἦε.* 1, 23.143. *Ματθ.* 23, 41 ἔξ.144. *Ἦε.* 1, 21.

να. «Ἀλλοίμονον εἰς τοὺς ἄρχοντας τῆς Ἱερουσαλήμ! Ὁ θυμὸς μου κατὰ τῶν ἀντιπάλων μου δὲν θὰ παύσῃ».¹⁴⁵ Τί εἶναι ἀλήθεια ἀθλιώτερον ἀπὸ ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἔχουν ἔχθρὸν τὸν Θεόν; Λέγει δὲ, ὅτι «δὲν θὰ παύσῃ», ὄχι διὰ νὰ τοὺς ρίψῃ εἰς ἀπόγνωσιν, ἀλλὰ, ἀφοῦ αὐτῆσαι τὸν φόβον των, νὰ τοὺς καλέσῃ εἰς μετάνοιαν. **16 A** Ἀπὸ τὸ «δὲν θὰ παύσῃ ὁ θυμὸς μου» φοβερότερον εἶναι τὸ «κατὰ τῶν ἀντιπάλων μου». Διότι συνήθως τίποτε δὲν ἐξοργίζει τόσο πολὺ τὸν Θεόν, ὅσον ἡ ἀδικία, ἡ ὁποία γίνεται ἀπὸ αὐτοὺς εἰς θάρος τῶν πτωχῶν. Μὲ τὸ νὰ λέγῃ «ἀλλοίμονον εἰς τοὺς ἰσχύοντας», δὲν κατηγορεῖ ἀνευ ἐξαιρέσεων τὴν δύναμιν, ἀλλὰ τὴν δύναμιν, ἡ ὁποία χρησιμοποιοῦται διὰ τὴν διάπραξιν τοῦ κακοῦ. Δὲν ἐννοεῖ θεβαίως ἐδῶ τὴν σαματικὴν ἰσχύν, ἀλλὰ τὴν δύναμιν, ἡ ὁποία προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀγάπην τῶν κοινῶν. «Καὶ θὰ κρίνω τοὺς ἔχθρους μου».¹⁴⁶ Θὰ τιμωρήσω τοὺς ἔχθρους μου. Ἐχθροὺς τοῦ καλοῦ τοὺς ἔχθρους τῶν πτωχῶν, ἐπειδὴ πράγματι ἐφέροντο περιφρονητικὰ πρὸς αὐτοὺς. Ἐλεγε δὲ τοῦτο, διὰ νὰ γνωρίσῃς τὸ μέγεθος τῆς ἀδικίας. **B** «Βαρεῖα θὰ πέσῃ ἐναντίον σου ἡ χεὶρ μου, Ἱερουσαλήμ, καὶ θὰ σὲ περάσω μέσα ἀπὸ τὸ πῦρ πρὸς καθαρισμόν σου».¹⁴⁷ Τοῦτο λέγεται, διὰ νὰ μάθῃς, ὅτι, ὅποιαδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ ποινὴ ἐπιβάλλεται ὄχι μόνον πρὸς δυστυχίαν καὶ τιμωρίαν, ἀλλὰ καὶ πρὸς θελτίωσιν καὶ αὐτῶν τῶν τιμωρουμένων. «Καὶ θὰ σὲ περάσω μέσα ἀπὸ τὸ πῦρ πρὸς καθαρισμόν σου».¹⁴⁸ Διότι εἶναι ὀρθόν νὰ ὑποφέρωμεν, ὄχι ὅταν τιμωρούμεθα, ἀλλ' ὅταν ἁμαρτάνωμεν διότι ἡ μὲν ἁμαρτία προξενεῖ ῥύπον, ἡ δὲ τιμωρία καθαρμόν. Τί δὲ σημαίνει «πρὸς καθαρισμόν»; Θὰ γίνῃς τόσο καθαρός, ὥστε δὲν θὰ παραμεινῇ εἰς σὲ οὐτε ἴχνος κηλίδος. Διότι, ὅτι ἀκριβῶς εἶναι τὸ πῦρ διὰ τὴν δοκιμὴν τοῦ χρυσοῦ, τοῦτο εἶναι διὰ τοὺς ὀκνηροτέρους ἢ τιμωρία. **C** «Καὶ θὰ καταστρέψω τοὺς ἀπειθοῦντας καὶ θὰ ἀφανίσω ἐκ μέσου σου ἄλους ἐκείνους, οἱ ὅποιοι παραβαίνουν τὸν νόμον μου καὶ θὰ ταπεινώσω ἄλους τοὺς ὑπερηφάνους».¹⁴⁹ Ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι πάσχουν ἀθεράπευτα, λέγει, καὶ δὲν ὀπχωροῦν οὔτε μὲ τὰς τιμωρίας, θὰ κα-

145. *Ἦε.* 1, 21.146. *Ἦε.* 1, 24.147. *Ἦε.* 1, 25.148. *Ἦε.* 1, 25.149. *Ἦε.* 1, 25.

ταστραφούν. Διότι ποῖον εἶναι τὸ ὄφελος ἀπὸ τῆν ζωῆν των, ὅταν κατὰ τῆν διάρκειαν τῆς ζωῆς των εἶναι ἐπικίνδυνοι καὶ διὰ τοὺς ἑαυτοὺς των καὶ διὰ τοὺς ὑπολοίπους; Ἐκεῖνοι ὅμως, οἱ ὅποιοι θύναται ἀπὸ τῆν τιμωρίαν ἐκείνων νὰ θελιωθῶσιν, θὰ παραμεινουν εἰς τῆν ζωῆν. Μοῦ φαίνεται ὅτι ἐδῶ ὑπαινίσσεται καὶ τῆν αἰχμαλωσίαν. «Καὶ θὰ ἐπαναφέρω τοὺς δικαστὰς σου εἰς τῆν παλαιάν δικαιοσύνην καὶ τοὺς συμβούλους σου εἰς τῆν ἀρχικὴν σύνοιαν καὶ φρόνησιν».¹⁵⁰

Ἐδῶ ἀναγγέλλει τῆν ἐπιστροφὴν ἀπὸ τῆν αἰχμαλωσίαν. Διότι, ἀφοῦ κατεστράφησαν ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι ἔπασχον ἀπὸ ἀνίατον νόσον, καὶ ἀφοῦ διωροθώθησαν ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι ἠδύνατο νὰ δεῖξουν ἐπιμέλειαν πρὸς τοῦτο, εἰς τῆν κατὰλληλον περιστασίν προτιθεται καὶ τὸ ὑπόλοιπον εἶδος τῆς θεραπείας, δηλαδὴ ἡ ἐξουσία δοκιμασμένων ἀρχόντων καὶ ἡ ἀφθονία ἀγαθῶν συμβούλων, διὰ νὰ κληθῶσιν πάλιν τὰ ἔμμηνα τῆς πόλεως νὰ ἐπιστρέψουν κατὰ πάντα τρόπον εἰς τῆν ὑγιᾶ κατάστασιν. **Θ** ἀφοῦ καὶ τὸ σῶμα εἶναι δεκτικὸν φαρμάκων καὶ οἱ ἱατροὶ ἄριστοι. Διότι δὲν εἶναι μικρὸν εἶδος εὐεργεσίας τὸ νὰ εὕρῃ κανεὶς ἀγαθοὺς ἀρχοντας. «Καὶ μετὰ ταῦτα θὰ ὀνομασθῆς πόλις δικαιοσύνης, θὰ γίνῃς πιστὴ μητρόπολις Σιών».¹⁵¹ Καὶ ὅμως οὐδομοῦ εὐρίσκομεν νὰ ἀποδίδεται τοῦτο τὸ ὄνομα εἰς τῆν πόλιν τῶν Ἱεροσολύμων. **Τ**ι θὰ ἠδυνάμεθα νὰ σχολιάσωμεν διὰ τοῦτο; Θὰ ἠδυνάμεθα νὰ εἰπωμεν, ὅτι ἐδῶ δίδει τῆν ὀνομασίαν, ἡ ὅποια πηγάζει ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ γεγονότα. Ἡ τοιαύτη ἐρμηνευτικὴ ἀρχὴ θὰ εἶναι πολὺ ὠφέλιμος εἰς ἡμᾶς, ὅταν ζητοῦν ἀπὸ ἡμᾶς οἱ Ἰουδαῖοι τῆν ἐρμηνείαν τοῦ ὀνόματος Ἐμμανουήλ. Ἐπειδὴ ὁ Ἡσαΐας εἶπεν, ὅτι **Ε** ἔτσι θὰ ὀνομασθῆ ὁ Χριστός, ὅμως πονηθενὰ δὲν ἔλαθε αὐτὸ τὸ ὄνομα, θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἀπαντήσωμεν εἰς αὐτοῦς, ὅτι εἶπεν, ὅτι τὸ ὄνομα ἐκεῖνου εἶναι ἔκφρασις αὐτῆς τῆς πραγματικότητος.¹⁵² Ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει καὶ ἐδῶ. «Διότι με κρίσιν θὰ τεθῆ τέρμα εἰς

150. Ἦσ. 1, 26.
151. Ἦσ. 1, 26.
152. Ἦσ. 7, 14. Ὁ Ἰσάϊας προσηγγεῖλε διὰ τὴν ἐλευσίν τοῦ Κυρίου τὸ ἰδοὺ ἢ παρήνεος ἐν γαστρὶ ἔβρι καὶ τέξεται ἰβάν καὶ κληθήσεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ. Ἦς παρεχόμενον τῆς προσηγορίας ἐπισημασθῆ κατὰ πάντα (Ματθ. 1, 22-23). Ἰσάϊας, οὐδέποτε ἔλαθεν ὁ ἱερεὺς τὸ ὄνομα Ἐμμανουήλ, ἀλλὰ ἐπελήνεος τὸ παρεχόμενον τῶν ὀνόματος. Ἦς ὄνομα Ἐμμανουήλ μεταφράζεται μετὰ τὸ «μετ' ἡμῶν ὁ Θεός». Καὶ πρόημιε διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ ἢ τοῦ «μετ' ἡμῶν».

τῆν αἰχμαλωσίαν τῆς καὶ με ἐλεημοσύνης».¹⁵³ Τὸ «με κρίσιν» σημαίνει με δίκην καὶ κόλασιν καὶ τιμωρίαν τῶν ἐχθρῶν. **Τ** Ἐδῶ τὸ «με ἐλεημοσύνην» σημαίνει με πλουσίαν φιλανθρωπίαν. Ἐδῶ τοὺς ὑπόσχεται δύο πάρα πολὺ μεγάλα ὄφρα, καὶ τὸ ὅτι θὰ τεμωρηθῶσιν οἱ ἀπαγωγεῖς των καὶ τὸ ὅτι θὰ ἀπολαύσουν αὐτοὶ μεγάλῃν εὐμερίαν, ἀπὸ τὰ ὅποια τὸ καθένα χωριστὰ καὶ μόνον του εἶναι εἰς θέσιν νὰ προσφέρῃ μεγίστην τέρψιν. Ὅταν ὅμως συμβαδίσουν καὶ τὰ δύο, ἡ εὐφροσύνη θὰ εἶναι ἀπερίγραπτος. Καὶ πρὸ πάντων προσέθεσε τὸ «με ἐλεημοσύνην», διότι ἤθελε νὰ δεῖξῃ, ὅτι ἐπαναφέρονται μετὰ ἀπὸ τῆν μακροχρόνιον αἰχμαλωσίαν εἰς τῆν πατρίδα, ὅχι ἐπειδὴ ἐτιμωρήθησαν ὅπως ἔπρεπε καὶ ἐπειδὴ ἀπεκόπησαν ριζικὰ τὰ ἁμαρτήματά των, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς φιλανθρωπίας του, καὶ ὅτι ἡ σωτηρία των εἶναι ἀποτέλεσμα περισσότερο ἐυσπλαχνίας παρὰ ἀνταποδοσεως καὶ ἀμοιβῆς. **Β** «Καὶ θὰ συντριβοῦν οἱ παρόνομοι κάτοικοι σου καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ σου διὰ μίαν».¹⁵⁴ Τοῦτο εἶναι τρίτον εἶδος εὐεργεσίας, τὸ νὰ μὴ ὑπάρχῃ κανεὶς, ὁ ὅποιος παροσῦρει καὶ ὀδηγεῖ εἰς τῆν ἀπάτην, ἀλλὰ νὰ ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὸ μέσον οἱ διδάσκαλοι τῆς πονηρίας. «Καὶ ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι ἐγκατέλειψαν τὸν Κύριον θὰ ἐξολοθρευθοῦν».¹⁵⁵ Οἱ ἀσεθεῖς, λέγει, θὰ καταστραφῶν ἐντελῶς. «Διότι τώρα θὰ κατασυνθῶν οὗτοι διὰ τὰ εἰδωλά των, τὰ ὅποια ἐπροτιμοῦσαν».¹⁵⁶ Ὁρισμένοι προσπαθοῦν νὰ συνδέσουν τοὺς λόγους τούτους με γεγονότα τοῦ παρόντος. Ἄλλ' ἡμεῖς δὲν θὰ κατηγορήσωμεν ἐκείνους καὶ θὰ ἀκολουθήσωμεν τῆν ἐξέλιξιν τῶν γεγονότων. Διότι αὐτὰ εἶναι ἐκεῖνα, τὰ ὅποια λέγει, ὅτι θὰ συμβοῦν κατὰ τῆν ἐφοδον τῶν ἐχθρῶν. **Γ** Διότι ἐβλογα ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ γεγονότα θὰ αὐξηθῆ πολὺ ἡ ἐντροπὴ ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἐλάτρευον τὰ εἰδωλα, ὅταν, ἐνῶ ὁ θάρσαρος λεηλατεῖ τῆν χώραν καὶ πολιορκεῖ τῆν πόλιν καὶ κρατεῖ ὅλους κλεισμένους ὡς εἰς δίκτυα, δὲν ὑπάρχῃ, ἐξ αἰτίας τῆς ἐγκαταλείψεως των ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ, κανεὶς, ὁ ὅποιος θὰ τοὺς βοηθήσῃ καὶ θὰ ἀπομακρύνῃ τὸ σπῆφος ἐκεῖνο τῶν ἀνθρώπων. «Τὰ ὅποια ἐπροτιμοῦσαν». Μετὰ τὰ ὅποια εἶχον ἀσχοληθεῖ μετὰ τὸν ζῆλον, λέγει, «Καὶ θὰ κατασυνθῶν διὰ τὰ γλυπτὰ

153. Ἦσ. 1, 27.
154. Ἦσ. 1, 28.
155. Ἦσ. 1, 28.
156. Ἦσ. 1, 29.

των, τὰ ὅποια ἐποίησαν».¹⁵⁷ Μὲ τὴν ἴδιαν τὴν διήγησιν ἐκτοξεύει κατηγορίαν ἐναντίον των. Πράγματι ἦτο ἀρκετὸς, ἀκόμη καὶ πρὶν ἀπὸ τῆς συνεπειᾶς τῶν τραυμάτων των, καὶ μόνον ὁ τρόπος τῆς τοιαύτης κατασκευῆς εἰδῶλων νὰ τοὺς κατασχῶν. Διότι τί εἶναι ἀσχερότερον ἀπὸ τοῦ νὰ κατασκευάζῃ κανεὶς Θεὸν διὰ τὸν ἑαυτὸν του; «Καὶ θὰ κατεντροπιασθῶν διὰ τοὺς εἰδωλολατρικούς κήπους, εἰς τοὺς ὁποίους ἠγοραστεῖτο ἡ ψυχὴν των».¹⁵⁸ Διότι δὲν προσκυνοῦσαν θεοθεῖως μόνον ἔθνα, ἀλλὰ ἐλάτρευον ἀκόμη καὶ δένδρα εἰς κήπους. «Θὰ γίνων ὡς τὸ δένδρον τερέβινθος, τοῦ ὁποῦ ἐπεσον τὰ φύλλα».¹⁵⁹ Φύλλα δηλαδὴ εἶναι τὰ εἰδῶλα ἢ αὐτοὶ οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως. Ἐφεραν ὡς παράδειγμα τὴν εἰκόνα αὐτοῦ τοῦ δένδρου, καὶ ἐπειδὴ ἐφέτεο κατ' ἐξοχὴν καὶ εἰς μεγάλην ἔκτασιν εἰς τὸν τόπον των καὶ ἐπειδὴ ἔφερε πάρα πολλὰ ἄνθη καὶ φύλλα, ὅταν εὕρισκετο εἰς τὴν πλήρη ἀνθισίν, καὶ ἐφαίνετο ἀσημιότατον, ὅταν ἀπέριπτε τὰ φύλλα. «Καὶ ὡς κήπος, ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει ὕδωρ».¹⁶⁰ Ἡ δευτέρα εἰκὼν εἶναι πῶς σαφὴς ἀπὸ τὴν προηγουμένην καὶ κάμνει ἀξιόπιστα τὰ λόγια, τὰ ὅποια ἐλέχθησαν ὡς σχόλια διὰ τὴν προηγουμένην. Διότι τίποτε δὲν εἶναι πῶς εὐχάριστον ἀπὸ τὸν ἀνθισμένον κήπον Ἐ καὶ τίποτε δὲν εἶναι πῶς ἀγχορον ἀπὸ τὸν ξηραμμένον κήπον. Αὐτὰ, θεοθεῖως, καὶ τὰ δύο συνέθησαν εἰς τὴν μητρόπολιν ἐκείνην. Διότι πάντοτε ἦτο ἡ ἀρίστη καὶ ἡ λαμπροτάτη, στολισμένη μὲ ἀναρίθμητα στολίδια. Παρὰ ταῦτα ἔγινε ἡ πῶς ἀσημη καὶ ἡ πῶς ἀσχημη, ἀφοῦ ἀπέβαλε τὸσον αἰφνίδια τὸν θησαυρὸν τῆς μεγαλοπρεπειᾶς τῆς. «Καὶ θὰ εἶναι ἡ δύναμις των ὅπως ἡ καλαμιὰ τοῦ κοπανισμένου λιναρίου».¹⁶¹ Ἡ Α Αὐτὴ προηγουμένην μὲν εἰκὼν παρελήθησαν διὰ νὰ δηλώσων τὸ ἀγχορον καὶ τὴν ἀσχημίαν, αὕτη δὲμας παρελήθη διὰ νὰ φανερώσῃ τὴν ἀδυναμίαν. Ὅλα αἱ εἰκὼνες εἶναι πάρα πολὺ εὐκρινεῖς καὶ ἔχουν μεγάλην σαφήνειον καὶ λάμψιν. «Ὡς ἡ καλαμιὰ τοῦ κοπανισμένου λιναρίου», δηλαδὴ ἀδύνατοι. «Καὶ τὰ πονηρὰ ἔργα των ὡς σπινθήρες πυρός».¹⁶² Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο δεικνύει, ὅτι τὰ κακὰ προ-

157. Ἦσ. 1, 29.
158. Ἦσ. 1, 29.
159. Ἦσ. 1, 30.
160. Ἦσ. 1, 30.
161. Ἦσ. 1, 31.
162. Ἦσ. 1, 31.

έρχονται ἀπὸ τοὺς ἰδίους. Καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν αὐτοὶ τὴν ἐγέννησαν, καὶ τὴν κάμινον αὐτοὶ τὴν ἤνασαν. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς οἱ σπινθήρες, ὅταν πίπτουν εἰς εὐφλέκτους ὕλας, δημιουργοῦν ἐστίας πυρός, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ τὰ ἁμαρτήματα αὐτῶν, ἀφοῦ συκεντρώθησαν, ἤνασαν τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ. «Καὶ θὰ κατακαοῦν συγχρόνως οἱ ἄνομοι καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ καὶ δὲν θὰ ὑπάρχῃ καποιος νὰ σῆσῃ τὴν πυρκαϊά».¹⁶³ Β Διὰ μίαν ἀκόμη φορὰν ἀποκλείει τὴν σωτηρίαν. Ἡ αἰτία εἶναι πάλιν ἡ ἴδια. Ὅχι διὰ νὰ ὀδηγηθῶν εἰς τὴν ἀπόγνωσιν, ἀλλὰ διὰ νὰ ἀποτινάξων τὴν μεγάλην ραθυμίαν, ἀφοῦ δεχθῶν θεοθεῖως μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ἰσχυρὸν φόβον. Ἐπίσης καὶ κάτι ἄλλο ὑπανίσταται ἐδῶ, τὸ ἀκαταμάχητον δηλαδὴ τῆς δυνάμεως του καὶ ὅτι, ὅταν αὐτὸς τιμώρῃ καὶ λαμβάνῃ ἐκδίκησιν, οὐδεὶς θὰ δυνηθῇ νὰ προβάλλῃ ἀντίστασιν καὶ νὰ ἀποτρέψῃ τὰ δεινὰ.

163. Ἦσ. 1, 31.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

«Ὁ λόγος, ὁ ὁποῖος ἐγίνετο πρὸς Ἡσαΐαν, τὸν υἱὸν τοῦ Ἀμώς»¹ C

Ἐκ τῆς ἀρχῆς τοῦτο γίνεται φανερόν, ὅτι δὲν ἐξηγήθησαν οἱ προφῆται ὅπως ὅλας τὰς προφητείας, ἀλλὰ, ἀφοῦ ἐνεπιένοντο εἰς διάφορα χρονικά σημεῖα, ἀπήγγελλον ὀριζόμεναι περικοπὰς, αἱ ὁποῖαι συνεκεντρώθησαν μετὰ ταῦτα εἰς ἓνα σῶμα καὶ ἀπετέλεσαν ὁλοκλήρον εἰδῶδες. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἀρχίζει τὴν προφητείαν μετὰ τὸν τρόπον. Τοῦτο γίνεται εἰς ἡμᾶς φανερόν καὶ σαφές ὅχι μόνον ἀπὸ τοῦ χωρίου τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰς ἄλλων, μετὰ τὰ ὁποῖα, εἰς τὴν συνέχειαν τοῦ λόγου, καθορίζει τὸν χρόνον τῶν γεγονότων. Εἰς ἄλλο μὲν σημεῖον λέγει «ἔτος κατὰ τὸ ὁποῖον εἰσῆλθεν ὁ Νάθαν εἰς τὴν Ἀζάτον»,² εἰς ἄλλο δὲ «καὶ συνέθη κατὰ τὸ ἔτος, κατὰ τὸ ὁποῖον ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς Ὀζίας, εἶδον ὅτι ἐκάσθη ὁ Κύριος ἐπάνω εἰς ὑπερμεγέθη καὶ μετέωρον θρόνον». ³ Ὅπως ἀκριβῶς αἱ Ἐπιστολαὶ τοῦ Παύλου καὶ τὰ Εὐαγγέλια, D ἔτσι καὶ αἱ προφητεῖαι, δὲν συνεκεντρώθησαν αὐτόματα εἰς ἓνα σῶμα, ἀλλὰ, ὅπως ἀνέφερον προηγουμένως, προοδευτικὰ καὶ εἰς διάφορα χρονικά σημεῖα. Αὐτὴ εἶναι ἡ αἰτία, διὰ τὴν ὅποیان ἡ ἀρχὴ τοῦ παρόντος λόγου εἶναι διάφορος τοῦ προηγουμένου. Καὶ ὅχι μόνον διὰ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν λόγον, ὅτι ἡ ὑπόθεσις, περὶ τῆς ὁποίας πρόκειται νὰ ἀμιλήσῃ ἀφ' ἐνὸς μὲν διαστέλλεται καθ' ὑπερφαικῶν τρόπον ἀπὸ τὰ προηγουμένα, ἀφ' ἑτέρου δὲ θεωρεῖται ἀνωτέρα. Διότι κάμνει λόγον εἰς ἡμᾶς διὰ τὴν κλήσιν τῶν ἔθνων, διὰ τὴν μεγαλοπρέπειαν τοῦ κηρύγματος, διὰ τὴν γνώσιν, ἡ ὁποία θὰ ἐκπλωθῇ εἰς ὁλοκλήρον τὴν οἰκουμένην, καὶ διὰ τὴν εἰρήνην ἡ ὁποία θὰ καταλάβῃ τὴν γῆν. Ἄν τῶρα ἀναφέρῃ τὴν Ἰουδαίαν καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ, ἃν καὶ πρόκειται νὰ ἀσχοληθῇ μετὰ

1. Ἡσ. 2, 1.
2. Ἡσ. 20, 1.
3. Ἡσ. 6, 1.

τοιοῦ εἶδους θέματα, τοῦτο δὲν εἶναι παράδοξον. E Διότι τὸ λεγόμενον ἦτο προφητεία, ἡ ὁποία ἐπὶ ἓνα διάστημα ἐκαλύπτετο καθ' ὁλοκλήριον ἀπὸ τὰς προσηγορίας τῶν ὀνομάτων. Καὶ ὁ Δαυὶδ, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ γράψῃ τὸν ἑβδομηκοντὸν πρῶτον ψαλμὸν, ἀφιέρωσεν αὐτὸν εἰς τὸν Σολομῶντα, ἀλλὰ ἐν συνεχείᾳ εἶδε πολὺ περισσότερα ἀπὸ τὴν ἀξίαν τοῦ Σολομῶντος, ἢ μᾶλλον πολὺ περισσότερα ἀπὸ τὴν ἀξίαν ὁλοκλήρου τοῦ ἀνθρώπινου γένους. Διότι οὐδεὶς, ἀκόμη καὶ ἀπὸ τοῦς πέρα πολλοὺ παραλόγους, θὰ ἠδύνατο νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι ἀναφέρονται εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν αἱ φράσεις «θὰ παραμῆναι λαμπρὸν καὶ ἀκατάλυτον ὡς ὁ ἥλιος τὸ ὄνομα του»⁴ καὶ «ὁ θρόνος του θὰ εἶναι αἰώνιος ὡς ἡ σελήνη»⁵ καὶ ὅλας αἱ τοιούτου εἶδους. ¹⁹ A Τοῦτο συνέθη καὶ μετὰ τὸν Ἰακώβ, ὅταν ταῦτα, τὰ ὁποῖα πρόκειται νὰ εἰπῇ τῶρα ὁ Ἡσαΐας, καὶ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ, προεφήτευσεν. Διότι μὰζι μετὰ τὴν κλήσιν τῶν ἔθνων ἀνέφερε καὶ τὸν θάνατον καὶ τὴν ἀνάστασιν καὶ τὸν χρόνον, κατὰ τὸν ὅποιον ἐπρόκειτο νὰ ἐμφανισθῇ ὁ Χριστός.⁶ Ὅτε ἐκεῖνος ἐνεφάνισεν γυμνὴν τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ, ἀφοῦ ἀπέκρυψε κάτω ἀπὸ τὴν προσωπίδα τοῦ ὀνόματος τοῦ Υἱοῦ ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἐπρόκειτο νὰ εἰπῇ, κατὰ τέτοιον τρόπον προεφήτευσεν αὐτὰ, ὥστε ἄλλος μὲν νὰ νομίζῃ ὅτι ἀναφέρει τὰ μέλλοντα νὰ συμβοῦν εἰς τὸν Ἰούδα, ὅπως ὁμοῦ μαρτυρεῖ αὐτὰ τὰ γεγονότα, προφητεῖαι ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἐπρόκειτο νὰ φέρῃ εἰς πέρας ὁ Χριστός. Διότι οὔτε προσδοκία τῶν ἔθνων ἔγινε ὁ Ἰούδας, οὔτε πάλιν ἐδοξάσθη τότε ἡ φυλὴ, ὅτε κατεστράφη τὸ κράτος τῶν Ἰουδαίων ἀλλὰ ὅλα αὐτὰ ἐπραγματοποιήθησαν, ὅτε ἦλθεν ὁ Χριστός. B Ἄν δὲ οἱ Ἰουδαῖοι ἠθέλουν ἀναιδῶς ἀποκρούσαι αὐτὸν τὸν νόμον τῆς προφητείας, θὰ ἠλέγχοντο εὐκόλα, μάλιστα καὶ ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἐλέγχθησαν, ἔδωκεν κάποιος, ἀφοῦ ἐρμηνεύει λεπτομερῶς τὰς προφητείας καὶ ἐζητάει κάθε λόγον μετὰ τὴν ἀρμοῦσαν προσοχήν, ἠθέλει προσπαθῆσαι νὰ ταυρίσῃ ἀρμονικὰ τὰς προφητείας μετὰ τὰ γεγονότα. Διὰ τὴν ἀποφορῶν τὰ στόματα μετὰ τὸν πλοῦτον των, ὅχι δηλαδὴ μετὰ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἔχουν λεχθῆ διὰ τὸν Χριστόν, ἀλλὰ μετὰ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἐπροφητεύθησαν εἰς τοὺς πατριάρχας των, τοῦτο θὰ προσ-

4. Ἠσαΐ. 71, 17.
5. Ἠσαΐ. 71, 5.
6. Ἰων. 49, 8 ἐξ.

παθήσω να φανερώσω, αποδεικνύων, ότι πολλαί προφητείες ἐλέχθησαν μὲν εἰς τοὺς ἀρχηγούς τῶν φυλῶν, ἐξ-πληρώθησαν ὁμοίως εἰς τοὺς ἀπογόνους των. Ἀφοῦ ἀναφέρω ὡς παραδείγματα μίαν ἢ καὶ δευτέραν ἱστορίαν, C θὰ ἔλθω εἰς τὸ συζητούμενον θέμα. Πράγματι, ὅταν προσέλεγεν ὁ Ἰακώβ τὰ μέλλοντα νὰ συμβοῦν εἰς τὸν Συμεὼν καὶ τὸν Λεβὶ, ἀφοῦ τοὺς ἐκάλεσε, τοὺς προσεφώνησε μὲ τὸ «Συμεὼν καὶ Λεβὶ ἀδελφοί», καὶ ἀφοῦ ἔψεξε τὴν παράνομον προᾶξιν των καὶ τὴν ἀδικον σφεγγὴν, ἣ ὅποια ἔγινε εἰς θάρος τῶν Σικημιτῶν, ἐν συνεχείᾳ εἶπε: «Θὰ διασκορπισθῶν μετὰ τῶν ἄλλων ἀπογόνων τῶν υἱῶν τοῦ Ἰακώβ καὶ θὰ διασπορῶν εἰς τὸν Ἰσραηλιτικὸν λαόν». Δὲν θὰ ἤδυνάτο θεσπάζει νὰ ἰσχυρισθῆ κανεὶς, ὅτι ἐπραγματοποιήθη τοῦτο εἰς τὸν Λεβὶ καὶ τὸν Συμεὼν, ἀλλὰ εἰς τὰς φυλάς, αἱ ὅποιαί προῆλθον ἀπὸ αὐτῶν. Καὶ πραγματικῶς ἡ φυλὴ τοῦ Λεβὶ διεσκορπίσθη, ἀφοῦ κάθε φυλὴ ἔλαθε τὸ ἐν δέκατον αὐτῆς. Καὶ ἡ φυλὴ τοῦ Συμεὼν, ἣ ὅποια ἔπαθε σχεδὸν τὰ ἴδια, ἀφοῦ ἐκλήρωθη μετὰ τῶν ἄλλων τῶν φυλῶν, δὲν ἔλαθεν, κληρονομίαν μὲ ὠρισμένα σύνορα καὶ αὐτοτελεῶς ὀργανωμένην, ὅπως κάθε μιὰ ἀπὸ τὰς ἄλλας φυλάς.⁷ D Ἐπίσης ὁ Ἰακώβ, ἂν καὶ ἐδέχθη εὐλογίας ἀπὸ τὸν πατέρα του, οὐδεμίαν ἀπὸ αὐτῶν ἀτήλασεν ὁ ἴδιος. Διότι ὁ μὲν πατήρ προσέλεγε δι' αὐτὸν χρόνους καρποφόρους καὶ συνεχῆ κυριαρχίαν ἐπὶ τοῦ Ἰσραὴ⁸ ὅστος ὁμοίως καὶ ἐστερεῖτο ἀκόμη καὶ τὰ ἀναγκαῖα, καὶ ἐδοῦλεν ὡς δοῦλος διὰ τὴν τροφήν του, καὶ τὸσον πολὺ ἀπέειχε ἀπὸ τοῦ νὰ εἶναι κύριος τοῦ ἀδελφοῦ του, ὥστε ἐκινδύνευε αὐτῆ ὑπαρξίς του ἀπὸ αὐτῶν,⁹ καὶ ὅταν ἔπει, συνέθη μόνον μὲ μεγάλον φόβον νὰ τὸν συναντήσῃ, ἐπροτίμησε νὰ τὸν ἀποφύγῃ καὶ νὰ σωθῇ.¹⁰ Τί λοιπὸν θὰ ἠδυνάμεθα νὰ σχολιάσωμεν δι' αὐτά; Ὅτι εἶναι ἡ προφητεία ψεύδος; Μὴ γένοιτο! Ἀλλὰ δυνάμεθα νὰ εἰ-παίμεν, ὅτι πολλακίς ὁ χαρακτήρ αὐτῆς εἶναι τοιοῦτος, E ὥστε νὰ ἀποδίδῃ τὰ μέλλοντα νὰ συμβοῦν εἰς ἄλλους,

7. Γεν. 49, 5 ἑξ.

8. Πρβλ. Ἰστο. Νεωτ. 19, 1 ἑξ. Ἡ φυλὴ τοῦ Συμεὼν ἂν εἶχε μέρηα ἐντὸς τῆς μερίδος μὲτ' τῶν φυλῶν, διὰ τοῦτο ἐκλήρωθη μετὰ τῶν ἄλλων φυλῶν. Τελικῶς ἔλαθεν ὀρισμέναις πόλεσι καὶ κτήμασι: τῆς μερίδος τοῦ Ἰσραὴ.

9. Γεν. 27, 27 ἑξ.

10. Γεν. 27, 31 ἑξ.

11. Γεν. 32, 8 ἑξ.

ἐνῶ κάτω ἀπὸ τὰ δνόματα κρύπτονται ἄλλα πρόσωπα, καὶ νὰ μεταχειρίζεται ἄλλα δνόματα εἰς τὴν θέσιν ἄλλων. Τοῦτο συνέθη καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Χαναάν. Διότι οὔτε βλέπομεν αὐτὸν νὰ ὑπηρετῆ ὡς δοῦλος τοῦ ἀδελφοῦ του, οὔτε θεσπάζει νὰ ἀποδεικνύεται ψεύδης ἢ κατάρρα, ἀλλὰ νὰ ἐκπληρώνεται εἰς τοὺς Γαθαιονίτας ἐκεῖνοι, τὰ ὅποια ἐπροφητεύθησαν διὰ τὸν Χαναάν. Καὶ πράγματι ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον ἐλέχθη, ἦτο προφητεία μὲ μορφήν κατάρρα.

²⁰ A Ἀφοῦ λοιπὸν ὑπάρχουν τὸσον μεγάλα καὶ τέτοιου εἴδους παραδείγματα, τὰ ὅποια ἀπαδεικνύουν εἰς ἡμᾶς, ὅτι πολλαί ἀπὸ ἐκεῖνοι, τὰ ὅποια ἐλέχθησαν, ἀναφέρονται μὲν εἰς ἄλλους, ἐκπληρώνονται ὁμοίως εἰς ἄλλους, καὶ ὅτι μεταχειρίζονται δνόματα οἱ προφῆται, τί τὸ παράδοξον, ἂν καὶ εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν ὁ προφήτης, ἀφοῦ παραθέτει τὰ δνόματα τῆς Ἰουδαίας καὶ τῆς Ἱερουσαλήμ, προλέγει διὰ τὴν Ἐκκλησίαν; Διότι, ἐπειδὴ ὁ λόγος του ἀνεφέρτε εἰς ἀγνώμονας, οἱ ὅποιοι ἐφόβουντο προφήτας, ἔκαιον τὰ θεῖα καὶ κατέστρεφον ἐκ θεμελίων τὰ θυσιαστήρια, δικαιολογημένα διετηρεῖτο «τὸ κάλυμμα» «κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης», καθὼς ἀναφέρει ὁ μακάριος Παῦλος.¹² Ἐάν ἐγνώριζον τὴν δυνάμιν B τῆς περὶ τοῦ Χριστοῦ προφητείας, θὰ ἠδύναντο νὰ ἐξαφανίσουν τὰ θεῖα. Ἀφοῦ δὲν τὸν ἐσεβάσθησαν, ὅταν ἦτο παρὼν καὶ ἐτελοῦσε θαύματα καὶ εἶδιδε πραγματικῶς τεκμήρια τῆς δυνάμεώς του καὶ τῆς συμφωνίας καὶ τῆς ὁμοιότητος μὲ τὸν Πατέρα, οὔτε ἀπεσῶρθσαν ἀπὸ κάθε ἐπιχείρησιν ἐναντίον του, μέχρις ὅτου τὸν ἐσταύρωσαν, οὐδὲως θεσπάζει θὰ ἐλυποῦντο ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἀμίλοῦσαν δι' αὐτὸν, τοὺς ὅποιους καὶ χωρὶς αὐτῶν τὰς προφητείας συνεχῶς τοὺς ἐλιθοβολοῦσαν. Διὰ τοῦτο πρὸς χάριν αὐτοῦ, τοῦ προσώπου συσκιάζον τὰς προφητείας καὶ χρησιμοποιοῦν δνόματα συγγενῶν καὶ γινώστων των. Ὅτι θεσπάζει δὲν ἀναφέρεται ὁ λόγος εἰς τὴν Ἰουδαίαν καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ, θὰ τὸ γνωρίσωμεν μὲ ἀκρίθειαν, ἂν φέρωμεν εἰς τὸ μέσον καὶ σχολιάσωμεν κάθε λέξιν ἰδιαίτερα. C «Ὅτι κατὰ τὰς ἑσχατάς ἡμέρας θὰ γίνῃ ἐμφανὲς τὸ ὄρος τοῦ Κυρίου»¹³

12. B' Κορ. 3, 14.

13. Ἠσ. 2, 2.

Παρατήρησε τὴν ἀκριβολογίαν τοῦ προφήτου, διότι δὲν ἀναφέρει μόνον τὰ γεγονότα, ἀλλὰ προσδιορίζει καὶ τὸν χρόνον. Διότι ἐκεῖνο τὸ ὅποιον λέγει ὁ Παῦλος μετὰ τὸ «ὅτε δὲ ἦλθε τὸ πληρωμα τοῦ χρόνου»¹⁴ καὶ, εἰς ἄλλο μέρος πάλιν, μετὰ τὸ «εἰς οἰκονομίαν τοῦ πληρώματος τῶν καιρῶν»,¹⁵ τοῦτο τὸ λέγει ὁ προφήτης μετὰ τὸ «κατὰ τὰς ἐσχάτας ἡμέρας». Ὁρος καλεῖ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸ ἀκατανίκητον τῶν δογμάτων. Εἰς αὐτὴν συμβαίνει πράγματι ὅ,τι καὶ εἰς τὰ ὄρη. Καὶ ἂν ἀκόμη τὰ προσβάλλουν ἀναριθμητοὶ στρατιῶται, οἱ ὅποιοι τευτῶνουν τὰ τόξα, ρίπτουν δόρατα καὶ φέρουν πολιορκητικὰς μηχανάς, εἰς ἐκεῖνα μὲν δὲν θά ἠμπορέσουν νὰ προενηύσουν οὔτε τὴν παραμικρὰν θλάσιν, αὐτοὶ δὲ, ἀφοῦ ἀπολέσουν τὴν δυνάμιν τῶν ἰθ' ἀπαγορήσουν. Τὴν ἴδιαν τύχην εἶχον οἱ δλοὶ ὅσοι ἐπολέμησαν τὴν Ἐκκλησίαν. Αὐτὴν μὲν δὲν κατάρθωσαν νὰ κλονίσουν, οἱ ἴδιοι ὅμως, ἀφοῦ ἀπώλεσαν τὴν δυνάμιν τῶν, κατετροπιώθησαν. Ἐνῶ κατέφερον κτόπημα, διελύοντο, ἐνῶ ἐρριπτον θέλη, ἔχον τὰς δυνάμεις τῶν, καὶ ἐνῶ ἐπολεμοῦσαν, ἐνικῶντο ἀπὸ τοῦ ἀσθενεῖς. Τοῦτο εἶναι παράξενος τρόπος νίκης καὶ δυνατὸς ὄχι εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἀλλὰ μόνον εἰς τὸν Θεόν. Διότι τὸ ἀξιοθαύμαστον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν εἶναι ὄχι τὸ ὅτι ἐνίκησεν, ἀλλὰ τὸ ὅτι ἐνίκησε ὑπὸ τοιαύτας προϋποθέσεις. Διότι, ἂν καὶ ἐπλήττετο, ἐδιώκετο καὶ κατεκόπητο μετὰ ἀναριθμητοῦς τρόπους, ὄχι μόνον δὲν ἐσυμκρύνετο, ἀλλὰ ἀντίθετα ἐμεγάλωνε καὶ ἐκείνοι, οἱ ὅποιοι ἐτολμοῦσαν νὰ πράξουν αὐτὰ κατεστρέφοντο μόνον ἀπὸ τὴν δυστυχίαν τοῦ ἀντιπάλου. Ε. Ὅτι ἀκριβῶς κάμνει ὁ ἀδάμας εἰς τὸν σίδηρον, δηλαδὴ καὶ μόνον τὸ κτόπημα ἐξουθενῶναι τὴν δυνάμιν αὐτοῦ, ὁ ὅποιος τὸ δίδει, καὶ ὅτι κάμνουν τὰ κοπτερά ὄργανα εἰς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι τὰ κλασσοῦν, δηλαδὴ αὐτὰ μὲν δὲν χάνουν τὴν ἀξίωτά μετὰ τὸ λάκτισμα, ὅμως ματώνουν τὰ πόδια, τὰ ὅποια τὰ κλασσοῦν. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἐκόλεσεν ὁρος τὴν Ἐκκλησίαν. Ἐάν ὅμως δὲν δέχεται ὁ Ἰουδαῖος τὴν μεταφοράν, πάλιν ἂς ἐλεγχθῇ ἀπὸ τὴν ἴδιαν τὴν προφητείαν. Διότι ὁ Ἰδιος ὁ προφήτης εἶπεν ὅτι θά βωσκήσουν μαζί ὁ λύκος καὶ τὸ ἀρνί¹⁶ καὶ ὅτι θά σφουρίξῃ προσκαλῶν μίαις καὶ με-

14. Γαλ. 4, 4.
15. Ἐφ. 1, 10.
16. Ἦε. 11, ὁ κκι 65, 25.

λίσας¹⁷ καὶ ὅτι θά στρέψῃ κατὰ τῶν Ἰουδαίων ὀρητικὸν ποταμὸν, ἐπειδὴ δὲν ἤθελον αὐτοὶ νὰ ἔχουν τὸ ὕδωρ τοῦ Σιλωάμ.¹⁸ 21. Α. Ἐάν κανεὶς δεχθῇ αὐτὰς τὰς φράσεις κατὰ γράμμα, τὸ περιεχόμενόν τῶν εἶναι πολὺ ἀκατανόητον. Διὰ νὰ ἀντιληφθῶμεν τὸ πνεῦμά του, πρέπει, ἀφοῦ δεχθῶμεν ἐκεῖνα, τὰ ὅποια σημαίνονται δι' αὐτῶν, νὰ δώσωμεν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ποικιλίαν εἰς τὴν σειρὰν τῶν νοημάτων. Ποῖον νόημα λοιπὸν ἔχουν αὐτά; Μὲ τοὺς λύκους καὶ τὰ ἀρνιά δηλώνει τὴν θηριώδη καὶ τὴν πραεῖαν συμπεριφορὰν τῶν ἀνθρώπων, μετὰ τὰς μίαις τὴν ἀναίθειαν τῶν Αἰγυπτίων, μετὰ τὸν ποταμὸν τὴν ὀρητικότητα τῆς θορβαρικῆς ἐκστρατείας, καὶ μετὰ τὸ ὕδωρ τοῦ Σιλωάμ τὴν πραότητα καὶ τὴν ἐπισκεῖαν τοῦ τότε ἀρχόντος, τοῦ βασιλέως τῶν Ἰουδαίων. Κανεὶς θεοβίως, ἀκόμη καὶ ὁ πῶ ἀνόητος, δὲν θά μίαις φέρῃ ἀντίρρησην δι' αὐτὴν τὴν ἐρμηνείαν. Β. Διότι, ὅπως ἐδηλώθησαν ἐκεῖνα μετὰ ἄλλα ὀνόματα, ἔτσι ὑπενοήθη μετὰ τὴν λέξιν ὁρος τὸ στερεόν, τὸ ἀμετάβλητον, τὸ ὑψηλόν καὶ τὸ ἀπάρρητον τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ διότι καὶ ἄλλος προφήτης παρομοιάζει μετὰ ὁρος ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἔχουν ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν Θεόν καὶ δεικνύει τὸ ἀκαταγώνιστον αὐτῶν. «Ἐμφανές». Τοῦτο δὲν ἔχει ἀνάγκην λογικῆς ἐρμηνείας. Μόνον καὶ μόνον αὐτὴ ἡ ἐξωτερικὴ ἐμφάνισις τῶν πραγμάτων ἐκπέμπει πρὸ ἰσχυρὰν ἀπὸ τὴν σάλπιγγα φωνὴν καὶ δεικνύει τὴν περισπῶν θέσιν τῆς Ἐκκλησίας. Διότι οὔτε ὁ ἥλιος οὔτε τὸ φῶς τοῦ εἶναι τόσοσ φωτεινὰ, ὅσον εἶναι λαμπρὰ τὰ πράγματα τῆς Ἐκκλησίας. Διότι «ὁ οἶκος τοῦ Θεοῦ εὐρίσκεται εἰς τὰς κορυφὰς τῶν ὄρεων».¹⁹

Γ. Πῶς θά ἐρμηνευστοῦν τοῦτο ὁ Ἰουδαῖος; Διότι δὲν εὐρίσκεται ὁ ναὸς εἰς τὰς κορυφὰς τῶν ὄρεων ὅμως ἡ δύναμις τῆς Ἐκκλησίας ἤγγισε τὸν ἴδιον τὸν οὐρανόν. Καὶ ὅπως ὁ οἶκος, ὁ ὅποιος εὐρίσκεται εἰς τὰς κορυφὰς τῶν ὄρεων εἶναι ὀρατὸς ἀπ' ὅλους, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον, καὶ ἔτι περισσύτερον, ἔγινε καὶ αὐτὴ καταφανερὸς εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. «Καὶ θά ὑψωθῇ ἐπάνω ἀπὸ τὰ θουά».²⁰ Ὁ προφήτης ἠρμήνευσεν αὐτὸ τὸ ἴδιον πάλιν, τὸ ὅποιον οὐδέποτε συνέθη εἰς τὸν ναόν, οὔτε ὅταν ἐφαίνετο ὅτι εὐρίσκετο εἰς μεγίστην ἀκμὴν. Πῶς ἦτο δυνα-

17. Ἦε. 7, 18.
18. Ἦε. 8, 6-7.
19. Ἦε. 2, 2.
20. Ἦε. 2, 2.

τόν νά αμθῆ τοῦτο, ἀφοῦ πολλάκις περιεφρονεῖτο καί ἀπό τοῦς ἰδίοις τοῦς Ἰουδαίους καί κατεστρέφετο ἐκ θεμελιῶν ἀπό τοῦς θαρσάρους; **D** Ἡ δύναμις ὅμως τῆς Ἐκκλησίας κατεπολεμήθη μὲν πρὸ σφοδρᾶ ἀπὸ ἐκείνων, καί ἀκόμη περισσότερο, οὐδέποτε ὅμως ὑπετάχθη εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, ἀλλ' ἐμεγαλύνετο καί ἐλαμπρύνετο ἰδιαίτερα ἀπὸ τοῦς πολεμίους. Τότε θεοβίως ἐνεφανίσθησαν οἱ δῆμοι τῶν μαρτύρων, τότε τὰ πλήθη τῶν ὁμολογητῶν, τότε ἀπεδεικνύοντο αἱ ψυχαὶ πρὸ ἀλόγιστοι ἀπὸ τὸν σίδηρον καί ἔλαμπον καλύτερον καί ἀπὸ τὰ ἄστρα. Τὰ μὲν σώματα αὐτῶν κατεκόπτοντο, τὸ φρόνημα ὅμως τῆς ψυχῆς δὲν ἐνικότο, ἀλλ' ὑπερίσχυε καί ἐλάμβανε τὸν στέφανον τῆς νίκης. Ποῖος εἶδε, ποῖος ἤκουσε, ὅτι ὁ φόνος προσφέρει στέφανον καί ὅτι ἡ σφαγὴ φέρει νίκην **E** καί ὅτι τότε δοξάζεται περισσότερο τὸ στρατόπεδον, ὅταν φαίνεται ὅτι σφάζονται περισσότεροι στρατιῶται ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν; «Καὶ θὰ προστρέξουν εἰς αὐτὸ τὸ ὄρος ὅλα τὰ ἔθνη».²¹ Ἐνῶ προχωρεῖ εἰς τὴν προφητείαν, γίνεται πρὸ σαφῆς ὁ προφήτης, ξεσκεπάζει περισσότερο τὸν λόγον, ἐκθέτει μὲ πρὸ διαυγῆ τρόπον τὴν προφητείαν καί μὲ μεγαλύτεραν ἀκρίβειαν ἀπορροᾷ τὰ στόματα τῶν Ἰουδαίων. Δὲν θὰ ἠμπορέσουν θεοβίως νὰ ἀποδώσουν εἰς τὸν ναὸν τῶν τὸ νόημα αὐτοῦ τοῦ χωρίου, καί ἂν ἀκόμη δεῖξουν μέγαν θαυμάσιον ἀναισχυντίας. Διότι εἶχεν ἀπαγορευθῆ καί εἶχε ἐμποδισθῆ μὲ ὑπερβολικὸν τρόπον ἡ εἰσοδος τῶν ἐθνικῶν εἰς τὸν ναόν. Καί διατί ἀναφέρω μόνον τὴν ἀπαγόρευσιν τῆς εἰσοδος εἰς τὸν ναόν, ἀφοῦ καί εἰς αὐτοῦς ἀπηγόρευεν ἀπειλητικώτατα ὁ νόμος τὴν συναναστροφήν μὲ τοῦς ἐθνικοὺς καί ἀπαταῦσε δι' αὐτὸ τὸ παράτοκμα τὴν πρὸ αὐστηρᾶν ποιήν;²² **A** Ὁ προφήτης Ἀγγαῖος, πολυλάκιστον, ἐξήντησεν ὀλόκληρον τὴν προφητείαν μὲ αὐτὸ τὸ θέμα, μὲ τὸ νὰ κατηγορῆ, νὰ ἀπειλῆ καί νὰ ἀπειθῆ εὐθύνas διὰ τὴν παράνομον σὺναφιν συγγενείας. Ὅμως τὰ ἰδικὰ μας ἦθη δὲν εἶναι τέτοια. Ἄλλ' ὄνευ οὐδενὸς φόβου ἡ Ἐκκλησία, ἀφοῦ ἦνοιξε τὰς ἀγκάλας τῆς, ὑποδέχεται καθημερινᾶ μὲ ἀπλωμένα τὰ χεῖρα ὅλα τὰ ἔθνη τῆς οἰκουμένης. Πράγματι, αὐτὴν τὴν ἐντολήν ἔλαβον ἀπὸ τὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ Θεοῦ οἱ πρῶτοι διδάσκαλοι τῶν δογματῶν, εὐθὺς ὡς ἤκουσαν τὸν ἐξῆς λόγον: «Πορευθέντες μαθητεύσα-

21. Πρ. 2, 9.

τε πάντα τὰ ἔθνη».²³ **B** Παρατήρησε μὲ τί τρόπον ὄχι μόνον τὴν κλήσιν τῶν ἐθνικῶν ὑπηνίχθη ὁ προφήτης, ἀλλὰ καί τὴν πρόθυμον ὕπακοήν των. Διότι δὲν εἶπε ὅτι θὰ ὀδηγηθοῦν, ἀλλὰ «θὰ προστρέξουν». Τοῦτο ἐδείκνυε σφαιρότερον ἄλλος προφήτης καί ἔλεγε: «Καὶ δὲν θὰ διδάξῃ ὁ καθένας τὸν συμπολίτην του καί ὁ καθένας τὸν ἀδελφόν του καί δὲν θὰ εἴπῃ· γινώρισε τὸν Κύριον, διότι ὄλοι θὰ μὲ γνωρίσουν, ἀπὸ τὸν πρὸ μικρὸν μέχρι τὸν πρὸ μέγαν».²⁴ Διότι εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν Ἰουδαίων ἀκόμη καί ἡ τάξις τῆς δημιουργίας ἀνετρέπετο. Καί συγγράνας ὑφίσταντο συνεχεῖς ἀπειλαί, τιμωρία διαρκείας, θαύματα τὸ ἓνα κοτῆπιν τοῦ ἄλλου, φυγαὶ προφητῶν, φόβος νομοθέτου, ἀπειλαὶ πολέμου, ἐφοδοὶ θαρσάρων. **C** θεόσταλοι ὄργαι καί οὐρανόπεμπτοι κολάσεις. Παρὰ ταῦτα παρέμενον σκληροὶ καί ἀλόγιστοι, ἐπειδὴ εἶχον ἀκαμπτον τράχηλον καί ἀναίσθητον καρδίαν, καθὼς ἔλεγεν ὁ Στέφανος.²⁵ Εἰς τοῦς ἐθνικοὺς ὅμως ἤκουσε καί μόνον τὸ ἀκουσμά τοῦ ἀπλοῦ λόγου καί ἀμέσως προσέτρεξαν ὄλοι. Πράγμα τὸ ὅποιον ὑπηνίχτετο καί ὁ Δαυὶδ καί ἔλεγε: «Λαός, τὸν ὅποιον δὲν ἐγνώρισα, ὑπεδουλώθη εἰς ἐμέ».²⁶ Θαυμάζω μάλιστα τὸν τρόπον τῆς ὑπακοῆς προσέθετε: «ὅταν ἤκουσε τὴν φῆμιν μου, ἔγινεν ὑπὸ τῆς ἰσχύος μου».²⁷ Τὸ ἴδιο φανερωθεῖ μὲ πρὸ ἀνιγμωτικὸν τρόπον καί ὁ Ἰακώβ καί λέγει: «Θὰ δένη τὸν ὄνον ἀπὸ τὴν ἀμπelon καί τὸ "πουλάρι" ἀπὸ τὴν φαλίδα τῆς ἀμπέλου».²⁸ Ποῖος ἀλήθεια εἶδε «πουλάρι» νὰ εἶναι δεμένον μὲ τὴν φαλίδα τοῦ κλήματος; **D** νὰ εὑρίσκειται ἐντὸς τῆς ἀμπέλου καί νὰ μὴ καταστρέφῃ τὸν καρπὸν; Εἰς μὲν τὰ ἄλογα ζῶα οὐδεὶς θεοβίως παρετήρησε τοῦτο, εἰς τοῦς ἀνθρώπους ὅμως ἐπραγματοποιήθη μὲ μεγάλην ἀκρίβειαν. Διότι οἱ Ἰουδαῖοι, ἂν καί ἐδέθησαν μὲ ἀμέτρητα δεσμά, «συνέτριψαν τὸν ζυγόν».²⁹ Ἐθραυσαν τὰ δεσμά, καθὼς λέγει ὁ προφήτης. Οἱ ἐθνικοὶ ὅμως, ἐπειδὴ δὲν ἐδεσμεύθησαν μὲ καμίαν τέτοιου εἶδους ἀναγκαῖότητα, ὑπήκουσαν μὲ προθυμίαν, ὡς τὸ δεμένον μὲ φαλίδα

23. Ματθ. 28, 19.

24. Πρ. 23, 34.

25. Πρ. 7, 51.

26. Πρ. 17, 44.

27. Πρ. 17, 45.

28. Γεν. 49, 11.

29. Πρ. 5, 5.

κλήματος «πουλάρι», και δεν προσέβαλλον καμμίαν από τας εντολάς, αλλά παρέστησαν δεικνύοντας μεγάλην ύπακοήν. «Και θά προστρέξουν ἔθνη πολλά και θά εἶπουν: Ἐμπρός, ἄς ἀναθώμεν εἰς τὸ ὄρος τοῦ Κυρίου και εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ Ἰακώβ». ²⁹ Ἐ Παρατήρησε ἀνθρώπους νά αὔρουν τὸν χορὸν, νά πανηγυρίζουν, νά παρακινή ὁ ἕνας τὸν ἄλλον και νά γίνονται ὅλοι διδάσκαλοι. Καί δὲν σπεύδει μόνον ἕνα ἢ δύο ἢ τρία ἔθνη, ἀλλὰ πολλά. Διότι «θά προστρέξουν», λέγει, «λαοὶ πολλοὶ» και ἀπὸ διαφόρους χώρας. Τοῦτο οὐδέποτε συνέβη εἰς τοὺς Ἰουδαίους. ³⁰ Ὅμως και ἂν προσήλθον μερικοὶ, ³¹ Ἄ δηλαδή ὀλίγοι προσήλυτοι, αὐτοὶ προσήλθον μετὰ ἀπὸ πολλὰς φροντίδας και οὐδέποτε ἀνωμάσθησαν ἔθνη, ἀλλὰ προσήλυτοι. Πράγματι ὁ προφήτης λέγει, ὅτι «θά προσέλθουν προσήλυτοι εἰς σέ» και θά εἶναι δοῦλοι σου. ³² Ἐάν ἐπιμένη εἰς τὴν μεταφορὰν ὁ προφήτης μὲ τὸ νά καλῆ τὴν Ἐκκλησίαν ὄρος και οἶκον τοῦ Θεοῦ Ἰακώβ, μὴ ἀπορήσης. Διότι, ὅπως ἀνέφερον προηγουμένης, ἄλλοτε μὲν ἀνοίγει ὄλιγον τὴν προφητείαν, ἄλλοτε δὲ τὴν καλύπτει. Πράττει τὸ πρῶτον μὲν, διὰ νά δώσῃ εὐκαρίαν εἰς τοὺς πῶ οὐνετοὺς νά κατανοήσουν τὰ λεγόμενα, τὸ δεύτερον δὲ, διὰ νά συγκρατήσῃ τὴν ἀτακτον ὄρμην τῶν ἀγνωσίων. Καί ἔτσι παιτεὶ δίδει ποικίλλαν εἰς τὸν λόγον.

Β Μὴ θορυβηθῆς, ἀγαπητέ, ἐπειδὴ εἶπεν «οἶκος τοῦ Θεοῦ Ἰακώβ», διότι ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἦτο Θεὸς τοῦ Ἰακώβ. Διότι αὐτὸς και τὸν νόμον ἔδωκε και ἐτέλεσεν ὅλα τὰ θαύματα, τὰ ὅποια εἶχον σχέσηιν μὲ αὐτοὺς. Τοῦτο ἡμπορεῖ κανεὶς νά ἴδῃ ἰδιαίτερα εἰς αὐτὴν τὴν Παλαιάν Διαθήκην, ἀφοῦ μεταξὺ τῶν Ἰουδαίων δὲν γίνεται λόγος διὰ τὴν Καινὴν Διαθήκην. Ὁ Ἱερεμίας λοιπὸν λέγει «Θά συνάψω» μαζί σας «νέαν διαθήκην», «ὅχι σάν τὴν διαθήκην, τὴν ὅποιαν συνήμα μὲ τοὺς πατέρας σας». ³³ Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον δεικνύει ὅτι και τῶν δύο νόμων ἦτο ὁ ἴδιος ὁ νομοθέτης. Διὰ νά δηλώσῃ μάλιστα, ὅτι ὁ ἴδιος τοὺς ἀπήλλαξεν ἀπὸ τὰ δεσμά τῆς αἰγυπτιακῆς δουλείας, προσέθεσεν «ὅταν, ἀφοῦ τοὺς ἔπασα ἀπὸ τὸ χέρι, τοὺς ἐξήγαγον ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον». ³⁴ **Γ**

29. Ἦσ. 2, 8.

30. Ἦσ. 64, 16.

31. Ἱερ. 38, 81 - 82.

32. Ἱερ. 38, 52.

Ἐάν δὲ τοὺς ἐξήγαγε αὐτὰς, ὁπωσδήποτε ἐτέλεσε ὁ Ἰδιος ὅλα τὰ θαύματα, τὰ ὅποια ἔλαθον χώραν εἰς τὴν Αἴγυπτον και τὴν Ἑρῆμον. «Και θά μᾶς ἀναγγείλῃ τὴν ὁδὸν του και θά θαδιάσωμεν ἐπάνω εἰς αὐτὴν». ³⁵ Βλέπεις, ὅτι ζητοῦν νά εὔρουν κάποιον ἄλλον νόμον; Διότι εἶναι σύνηθες νά καλῆ ἡ Γραφὴ ὁδὸν τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ. Ἐάν ἀνεφέρετο ὁ προφήτης εἰς τὴν προηγουμένην Διαθήκην, δὲν θά ἔλεγε «θά μᾶς ἀναγγείλῃ», διότι αὐτὴ ἦτο φανερά και σαφὴς και γνωστὴ εἰς ὅλους. Καί ὅτι δὲν λέγομεν αὐτὰ κατὰ σοφιστικὸν τρόπον, εἶναι ἐπαρκεῖς οἱ λόγοι τοῦ προφήτου νά πείσουν και τοὺς πλέον ἀναίδεις. Διότι, ἐπειδὴ ἐμνημόνευσεν ἀπλῶς τὴν ὁδὸν, ἀναφέρει και τὸ εἶδος τῆς ὁδοῦ και δίδει πολλὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα αὐτῆς. Συνέχισε λοιπὸν και εἶπε: «Διότι ἀπὸ τὸ ὄρος τῆς Σιών θά ἐξέλθῃ νόμος και ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλήμ λόγος Κυρίου». ³⁶ **Δ** Εἰς αὐτοὺς τοὺς λόγους, και ἂν ἀκόμη συμπεριφερθοῦν ἀναιδέστατα οἱ Ἰουδαῖοι, δὲν θά ἡμπορέσουν νά ἀνοίξουν τὸ στόμα. Διότι, και ἀπὸ τὸν τόπον, και ἀπὸ τὸν χρόνον, και ἀπὸ τοὺς ἀποδέκτας τοῦ νόμου, και ἀπὸ τὸν μετανομικὸν χαρακτήρα τῶν πραγμάτων, και ἀπὸ ὅλα, εἶναι εὐκόλον νά ἀντιληφθῇ κανεὶς, ὅτι αὐτὰ ἔχουν λεχθῆ διὰ τὴν Καινὴν Διαθήκην. Καί κατ' ἀρχὰς φαίνεται τοῦτο ἀπὸ τὸν τόπον, δηλαδή τὸ ὄρος Σιών. Διότι ὁ μωσαϊκὸς νόμος ἐδόθη εἰς τοὺς προγόνους των εἰς τὸ ὄρος Σινά. Διὰ τοῦ λοιπὸν λέγει ἐδῶ «ἀπὸ τὸ ὄρος τῆς Σιών»; Καί δὲν περιωρίσθη μόνον εἰς αὐτό, ἀλλὰ προσέθεσε και τὸν χρόνον. Διότι δὲν εἶπε ὅτι ἐξῆλθε νόμος, ἀλλὰ ὅτι «θά ἐξέλθῃ νόμος», τὸ ὅποιον θεοῖως ἦτο μελλοντικὸν γεγονός και δὲν εἶχε πραγματοποιηθῆ μέχρι τὴν στιγμὴν ἐκεῖνην. **Ε** Ὅταν ἔλεγεν αὐτὰ ὁ προφήτης, ἀπ' ἐνὸς μὲν ὁ νόμος τῆς Παλαιᾶς εἶχε δοθῆ πρὶν ἀπὸ πολλὰ ἔτη, ἀπ' ἐτέρου δὲ ὁ νόμος τῆς Καινῆς ἐπρόκειτο νά δοθῆ μετὰ ἀπὸ ἀκόμη περισσότερα ἔτη. Διὰ τοῦτο δὲν εἶπεν ἐξῆλθεν, ἀλλὰ «θά ἐξέλθῃ», δηλαδή, μετὰ ταῦτα. Καί πάλιν καταφεύγει εἰς τὸν ἴδιον τόπον και λέγει: «και ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλήμ λόγος Κυρίου». ³⁷ Ἐδῶ μᾶς παραθέτει μὲ ἀκρίβειαν τὸ χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς Καινῆς Διαθῆ-

36. Ἦσ. 2, 8.

34. Ἦσ. 3, 5.

35. Ἦσ. 2, 8.

κης. Διότι ὁ Κύριος ἐνομοθετοῦσε τὰς ὑψηλὰς καὶ οὐρανόθεν ἐντολάς, ἐνῶ ἄλλοτε μὲν ἐκάθητο εἰς τὸ ἕδος, ἄλλοτε δὲ διέπριθεν εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ. Ἀφοῦ ἀνέφερε λοιπὸν καὶ τὸν τόπον καὶ τὸν χρόνον, προσθεῖται καὶ ἐκείνους, οἱ ὅποιοι πρόκειται νὰ τὸν ὑποδεχθῶν. **24 A** "Ἐπι ἀποφράττει κατὰ πάντα τρόπον τὰ στόματα τῶν ἀντιλεγόντων. Ποιοὶ εἶναι λοιπὸν ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι θὰ τὸν ὑποδεχθῶν; Μήπως ὁ ἑβραϊκὸς λαὸς καὶ οἱ Ἰουδαῖοι; Κατ' οὐδένα τρόπον. Ἄλλ' οἱ ἔθνηκοι. Διὰ τοῦτο καὶ προσέθεσε: «Καὶ θὰ κρίνη μετὰ τῶν ἔθνῶν». **26** Τοῦτο εἶναι κατ' ἐξοχὴν χαρακτηριστικὸν τοῦ νόμου, δηλαδὴ τὸ νὰ δικάζη αὐτούς, οἱ ὅποιοι ἐναντιώνονται εἰς αὐτόν. Ὅμως γίνεται σαφὲς ἀπὸ τὰ γεγονότα, ὅτι ὁ λόγος δὲν ἀναφέρεται εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην. Διότι οὔτε τὰ σάββητα ἑορταζόμεν, οὔτε τὴν περιτομὴν, οὔτε τὰς ἑορτάς των, οὔτε κάτι ἄλλο ἀπὸ τὰ παλαιὰ ἐδέχθημεν. Διότι ὑπηκούσαμεν εἰς τοὺς λόγους τοῦ Παύλου «ὅτι, ἐάν περιτέμνεσθε, ὁ Χριστὸς τίποτε δὲν θὰ σὰς ὠφελῆσῃ»³⁶ καὶ «φυλάττετε τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας τῆς ἐβδομάδος, τὰς ὁποίας φυλάττουσιν καὶ οἱ Ἑβραῖοι, καὶ τὰς ἑορτάς ἐκάστου μηνὸς καὶ τὰς ἑορτασίμους ἐποχὰς καὶ τὰς ἑορτάς τῶν ἐτῶν. **B** Φοβοῦμαι μὴπως μάταια ἐκοπίσα διὰ σὰς». **28** Ἀπὸ τοῦτο γίνεται σαφὲς, ὅτι ὁ λόγος «θὰ κρίνη μετὰ τῶν ἔθνῶν» ἀναφέρεται εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην, καθὼς καὶ ὁ Παῦλος λέγει: «κατὰ τὴν ἡμέραν ποῦ θὰ κρίνη ὁ Θεὸς τὰς ἀποκρύφους πράξεις τῶν ἀνθρώπων». **29** Πᾶς θὰ κρίνη; Εἶπε εἰς ἐμέ. Κατὰ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην; Κατ' οὐδένα τρόπον, ἀλλὰ «σύμφωνα μὲ τὸ εὐαγγέλιόν μου». **30** Παρατηρεῖς, ὅτι εἶναι μὲν διαφορτικαὶ αἱ ἐκφράσεις, ὅμως τὰ νοήματά των παρουσιάζουσιν συμφωνίαν; Ὁ μὲν Ἰσαΐας λέγει: «θὰ κρίνη μετὰ τῶν ἔθνῶν», ὁ δὲ Παῦλος: «θὰ κρίνη σύμφωνα μὲ τὸ εὐαγγέλιόν μου». «Καὶ θὰ ἐλέγησιν πολλὸν λαόν»,⁴¹ δηλαδὴ ἐκείνους, οἱ ὅποιοι πολεμοῦν καὶ παραβαίνουν τὸ εὐαγγέλιον. Τοῦτο ἐδήλωσε καὶ ὁ Χριστὸς καὶ εἶπε: «Δὲν θὰ σὰς κρίνω ἐγώ, ἀλλ' ὁ λόγος, τὸν ὅποιον ἐλάλησα, **C** ἐκεῖνος

36. Ἰσα. 2, 4.
37. Γαλ. 3, 2.
38. Γαλ. 4, 10-11.
39. Ρωμ. 2, 16.
40. Ρωμ. 2, 16.
41. Ἰσα. 2, 4.

θὰ σὰς κρίνη».⁴² «Καὶ θὰ μετατρέψουσιν τὰς φοινίκας μαχαίρας των εἰς ἄροτρα καὶ τὰ πολεμικὰ δόρατά των εἰς εἰρηρικὰ ὄργανα. Καὶ δὲν θὰ ἐγειροῦν τὰ ἔθνη τὰς φοινίκας των μαχαίρας τὸ ἓνα κατὰ τοῦ ἄλλου καὶ δὲν θὰ μαυθάνουσιν πλέον οἱ λαοὶ πᾶς νὰ πολεμῇ ὁ ἓνας κατὰ τοῦ ἄλλου». **44** Δὲν περιορίσθη ὁ προφήτης μόνον εἰς τὰ προηγούμενα σημεῖα. Διότι ὁ πλοῦτος τῆς ἀληθείας εἶναι πολὺ μεγάλος. Διὰ τοῦτο δίδει καὶ ἄλλο χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῶν χρόνων τῆς Καινῆς Διαθήκης, τὸ ὅποιον ἐξέπεμπε τὴν λάμπην του εἰς ὀλόκληρον τὴν οἰκουμένην. Ποῖο εἶναι τοῦτο; Ἡ εἰρήνη καὶ ἡ κατάργησις τῶν πολέμων. Ὄταν θὰ γίνουσιν αὐτά, λέγει, θὰ ὑπάρχη τὴν τὴν μεγάλη τάξις εἰς τὴν οἰκουμένην, ὥστε νὰ μετατρέπωνται εἰς γεωργικὰ ἔργα καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ πολεμικὰ ὄπλα. **D** Δὲν θὰ ἠδύνατο θεσβαῖν νὰ ἰσχυρισθῆ κανεὶς, ὅτι ἐπραγματοποιήθη τοῦτο κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Ἰουδαίων. Μᾶλλον συνέβησαν ἀκριβῶς τὰ ἀντίθετα. Πράγματι, καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ θείου των οὐδέποτε ἔπαυσαν νὰ πολεμοῦν καὶ νὰ πολεμοῦνται, ἐπειδὴ οἱ ἐχθροὶ καὶ ἀπὸ μακρινὰς καὶ ἀπὸ κοντινὰς χώρας ἐπέτιθεντο ἀδιάκοπα ἐναντίον αὐτῶν. Ἀκόμη καὶ οἱ προηγούμενοι κάτοικοι τῆς Παλαιστίνης ἐδημιούργησαν πολλακτὴς εἰς αὐτοὺς δυσχερεῖς καταστάσεις καὶ τοὺς ἠπεύλισαν μὲ πλήρη ἐξαφανισμόν.

Καὶ ταῦτα μὲν δεῖκνυει σαφῶς ἡ ἱστορία τῶν Βασιλειῶν,⁴⁴ ἀφοῦ ὀλόκληρος ὕφαινεται μὲ πολέμους. Δεικνύουσιν ταῦτα ἐπίσης ὅτι οἱ προφῆται, μὲ τὸ νὰ ἀπαγγέλλουσιν Ἐ αὐτὰ τὰ γεγονότα καὶ πρὶν ἢ πραγματοποιηθῶν νὰ τὰ προλέγουσιν. Καὶ ἀπὸ τῆν ἡμέραν, δύναται κανεὶς νὰ εἴπῃ, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀπηλλάνθησαν ἀπὸ τὸν τυραννικὸν ζυγὸν τῶν Αἰγυπτίων, ἔζησαν συνεχῶς καὶ χωρὶς διακοπῆν ἐντὸς πολέμων. Ἀλλὰ τὰρ δὲν ἔχουν ἔτσι τὰ πράγματα. Ἀντίθετα, εἰς τὴν οἰκουμένην βασιλεῖει ἀδιάκοπη εἰρήνη. Ἐάν παρὰ ταῦτα διεάγονται ἄρισμένοι πόλεμοι, αὐτοὶ δὲν ὁμοιάζουσιν μὲ τοὺς προηγούμενους. Διότι τότε συνεκρούοντο καὶ πόλεις μὲ πόλεις καὶ χώρας μὲ χώρας καὶ λαοὶ μὲ λαούς, καὶ ἓνα ἔθνος διεχωρίζετο εἰς πολλὰ τμήματα. **25 A** Ὄταν διαβάσῃ κανεὶς τὰ βί-

42. Ἰωάν. 19, 41-46.

43. Ἰσα. 2, 4.

44. Ὁ συγγραφεὺς ἀναφέρεται εἰς τὰ βιβλία τῶν Βασιλειῶν.

Θλία του Ἰησοῦ τοῦ Ναοῦ καὶ τῶν Κριτῶν, θά γνωρίση πόσους πολέμους ἐδέχθη τότε εἰς σύντομον χρονικὸν διάστημα ἢ Παλαιστίνῃ. Καὶ δὲν ἦτο τοῦτο μόνον τὸ φοβερόν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὅτι διέταξεν ὁ νόμος νὰ φέρουν ὄλοι ὄπλα καὶ τὸ ὅτι οὐδεὶς ἀπηλλάσσεται ἀπὸ αὐτῆν τὴν ὑπηρεσίαν. Καὶ δὲν ἴσχυεν αὐτοὶ ὁ νόμος μόνον εἰς τοὺς Ἰουδαίους, ἀλλὰ καὶ εἰς δόκιληρον τὴν οἰκουμένην. Ἀφοῦ, θεθαίως, καὶ ρήτορες καὶ φιλόσοφοι, οἱ ὅποιοι δὲν εἶχον τίποτε ἄλλο παρά τὸ ἀχειρίσθαι ἐνδυμα, ὅταν ἐκηρύσσεται πόλεμος, καὶ ἀσπίδα μετεχειρίζοντο καὶ ἐλάμβανον μέρος εἰς τὰς μάχας. Ὁ Σωκράτης, Β λοιπόν, ὁ υἱὸς τοῦ Σωφρονίσκου, ὁ ὁποῖος διέπρεψεν ἰδιαίτερα μεταξύ τῶν Ἀθηναίων μετὰ τὴν ἀδιαφορίαν του διὰ τὰ κοινὰ καὶ τὴν φιλοσοφίαν του, ἔλαθε μέρος εἰς μάχας καὶ ἀπαεὶ καὶ δὲς. Καὶ ὁ πρῶτος μεταξύ τῶν Ἀθηναίων ρητόρων, ὁ Δημοσθένης, ἐγκατέλειπε πολλὰκις τὸ ἔθνος διὰ νὰ μεταβῇ εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν. Ἐάν δὲ οὐδεὶς νόμος εἶχεν ἐξαίρεσι τοὺς ρήτορας καὶ τοὺς φιλοσόφους ἀπὸ τὰς πολεμικὰς καθηκόντων, μάλιστα καὶ μετὰ θίας θά ἀπήλαυσε κάποιος ἄλλος πολίτης τοῦ δήμου αὐτῆν τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τὰς στρατιωτικὰς ὑποχρεώσεις. Οὐδεὶς ὅμως θά ἤδύνατο νὰ ἴδῃ νὰ συμβαίη τώρα κάτι ἀπὸ αὐτά. Διότι, ἐπειδὴ ἔλαμψεν ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης, αἱ πόλεις, οἱ λαοὶ καὶ ὄλα τὰ ἔθνη τῶσαν πολὺ ἀπέχον ἀπὸ τοῦ νὰ ζοῦν ἐντὸς τοιαύτων κινδύνων, ὥστε δὲν γνωρίζουν νὰ μετοχειρίζονται κάτι ἀπὸ τὰ πολεμικὰ ὄπλα, ἀλλὰ, ἀφοῦ κατοικοῦν ἐντὸς τῶν πόλεων καὶ τῶν τειχῶν, C πληροφοροῦνται ἀπὸ μακρὰν τὰ γεγονότα τοῦ πολέμου καὶ ὄλος ὁ λαὸς ζῆ ἐλεύθερος καὶ ἀπηλλαγμένος ἀπὸ αὐτῆν τὴν σκληροτάτην ὑπηρεσίαν. Ἐάν καὶ τώρα, πιθανῶς, γίνονται πόλεμοι, αὐτοὶ διεξάγονται εἰς κάποιαν μακρινὴν μέρος καὶ πρὸς τὰ σύνορα τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους καὶ ὄχι ὅπως προηγουμένως εἰς τὰς πόλεις καὶ τὰς γῆρας. Διότι τότε μὲν, καθὼς εἶπον προηγουμένως, ἀκόμη καὶ εἰς ἕνα ἔθνος ἐλάμβανον γῶραν συνεχῶς ἀναριθμητοὶ ἐπανάστασις καὶ πολυπρόσωποι πόλεμοι, τώρα δὲ ὁσην γῆν ἐλέπει ὁ ἥλιος ἀπὸ τὸν Τίγρην ποταμὸν μέχρι τὰς βρετανικὰς νήσους, ὄλη αὐτὴ ἡ γῆ, καὶ καὶ μετὰ αὐτῆν ἡ Λιβύη, ἡ Αἴγυπτος καὶ τὸ ἔθνος τῶν Παλαιστίνων, μᾶλλον δόκιληρον τὸ πῆμα, τὸ ὅποιον εὐρίσκεται D ὑπὸ τὴν ρωμαϊκὴν ἐξουσίαν, ζῆ εἰρηνικῶς. Γνωρίζετε δὲ, ὅτι αἱ πόλεις αὐταὶ ἀπολαμβάνουν

κάθε εἶδους ἀσφάλεια, ἀφοῦ μαθάνουν τοὺς πολέμους μόνον δι' ἀκοῆς. Ἠδύνατο θεθαίως ὁ Χριστὸς καὶ τὰ λείψανα τοῦ πολέμου νὰ καταλύσῃ, ἀλλ' ἐπέτρεψε νὰ ὑπάρχουν αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν θαρσέων ὡς ἀφορμὴ κάποιου σωφρονισμοῦ διὰ τοὺς ἄκηρυκούς καὶ δι' ἐκείνους, οἱ ὅποιοι γίνονται ἀπὸ τὴν εἰρήνην μαλθακώτεροι. Καὶ ὁ προφήτης θεθαίως εἰς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἤδύνατο νὰ κατανοήσουν εὐκρινῶς, ὑπηλύθη τοῦτο, τὸ ὅποιον ἀνέφερον προηγουμένως, δηλαδὴ τὸ ὅτι δὲν γίνονται ποτὲ πλέον συχναὶ ἐπανάστασις. Διότι δὲν εἶπεν, ὅτι δὲν θά ὑπάρχη παντελῶς πόλεμος. Ἀλλὰ τί; «Δὲν θά ἐγείρουν τὰ ἔθνη τὰς φωνικὰς τῶν μαγαίρας τὸ ἕνα κατὰ τοῦ ἄλλου». Προσέθεσε μάλιστα καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῶν λαῶν καὶ εἶπε E «δὲν θά μονθάνουν πλέον οἱ λαοὶ πῶς νὰ πολεμῇ ὁ ἕνας κατὰ τοῦ ἄλλου», πλην ὀλίγων, δηλαδὴ τῶν στρατιωτῶν, οἱ ὅποιοι εἶναι ὀρισμένοι διὰ τοῦτο. «Καὶ τώρα, Ἰσραηλιτικὴ λαέ, ἀπόγονοι τοῦ Ἰακώβ, ὡς περιπατήσωμεν εἰς τὸ φῶς τοῦ Κυρίου. Ὁ Θεὸς ἐγκατέλειπε τὸν λαόν σου, τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἰακώβ». 46 Ἀφοῦ συνεπλήρωσε τὴν προφητείαν διὰ τὴν Ἐκκλησίαν, μεταβαίνει πάλιν εἰς τὴν ἱστορίαν, ὡσάν νὰ συνεχίσῃ πάλιν τὸν λόγον μετὰ τὸ ἀκόλουθα. 26 Ἀ διότι ὑπάρχει εἰς αὐτοὺς τοιαύτη συνήθεια, νὰ ἐπισκιάζον δηλαδὴ τὴν προφητείαν ὄχι μόνον μετὰ τὴν ἀσάφειαν τῶν λόγων, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸ σχῆμα τῆς ἀκολουθίας. Διὰ τοῦτο θεθαίως δὲν συμπληρῶναι τὸν λόγον, ἀλλὰ γράφει ὡσάν νὰ σῶρῃ μιὰ ἀλυσιδα μετὰ πολλοὺς κρίκους. Μετὰ αὐτῶν τὸν τρόπον πάλιν μεταβαίνει εἰς τὴν νοουσίαν τῶν Ἰουδαίων καὶ λέγει: «Καὶ τώρα, Ἰσραηλιτικὴ λαέ, ἀπόγονοι τοῦ Ἰακώβ, ὡς περιπατήσωμεν εἰς τὸ φῶς τοῦ Κυρίου», 29 δηλαδὴ εἰς τὰς ἐντολάς του, εἰς τὸν νόμον του. Διότι «ἡ ἐντολὴ τοῦ νόμου εἶναι λόγος καὶ φῶς καὶ ζῶη καὶ ἐλεγχος καὶ παιδεία». 31 Καὶ ὁ Δαυὶδ πάλιν λέγει «Ἡ ἐντολὴ τοῦ Κυρίου ἀκτινοβολεῖ εἰς μεγάλην ἀπόστασιν καὶ φατίζει ὀφθαλμοὺς ἀνθρώπων». 32 B καὶ «Λόγος εἰς τὰ διασχημάτά μου εἶναι ὁ νόμος σου καὶ φῶς εἰς τὰς ὁδοὺς τοῦ θείου μου». 33 Καὶ παντοῦ θά ἤδύνατο νὰ παρατηρήσῃ κανεὶς,

46. Ἦσ. 2, 5-6.

46. Ἦσ. 2, 5.

47. Ἦσ. 1, 24.

48. Ἦσ. 1, 8.

49. Ἦσ. 118, 105.

ὅτι ἔτσι καλεῖται ὁ νόμος. Μετὰ τὸ αὐτὸ πνεῦμα καὶ ὁ Παῦλος λέγει: «Καὶ ἔχεις διὰ τὸν ἑαυτὸν σου τὴν ἀλαζονικὴν πεποιθήσιν, ὅτι εἶσαι ὀδηγὸς τῶν τυφλῶν, φῶς ἐκείνων, οἱ ὅποιοι εὐρίσκονται εἰς τὸ σκότος τῆς ἀγνοίας, παιδαγωγὸς τῶν ἀνοήτων».⁵⁰ Διότι δὲν ὀδηγοῦν οἱ ἀκτινες τοῦ ἡλίου τόσο καλὰ τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ σώματός μας, ὅσον αἱ ἐντολαὶ τοῦ νόμου καταφωτίζουν τὰ μάτια τῆς ψυχῆς.

Ἐκάλεσε λοιπὸν ὁ προφήτης τὰς ἐντολάς φῶς, ἐπειδὴ δεῖκνυται, ὅτι αὐταὶ μᾶς ἀναταμίθουν καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνταπόδοσιν καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἀμοιβὴν, κατὰ τὴν διάρκειαν δηλαδὴ αὐτῆς ταύτης τῆς τηρήσεως τοῦ νόμου. Διότι, ὅπως ὁ ὀφθαλμὸς ἀποκτᾶ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ φωτισμοῦ τὴν ἰκανότητα νὰ διακρίνῃ τὰ ἀντικείμενα, ἔτσι καὶ ἡ ψυχὴ ἀποκομίζει μεγάλους καρπούς, καθ' ἕνα χρόνον πείθεται εἰς τὸν νόμον. Ὁ καθαρίζεται, ἀπολλάσσεται ἀπὸ τὴν κακίαν καὶ ἀνέρχεται πρὸς τὴν ἴδιαν τὴν ἀρετὴν. Κατ' ἀντίστροφον τρόπον, οἱ παραβάται τοῦ νόμου τιμωροῦνται καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν κόλασιν, κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτῆς ταύτης τῆς παραβάσεως. Ζοῦν πῶς ἐλευθέρωνται ἀπὸ ἐκείνους, οἱ ὅποιοι εὐρίσκονται εἰς τὸ σκότος, εἶναι γεμάτοι ἀπὸ φόβου καὶ τρόμου καὶ πονηρὰν συνείδησιν καὶ «μέρα μεσημέρι» φοβοῦνται καὶ τρέμουν δαίμονας τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἐκείνους, οἱ ὅποιοι γνωρίζουν τὰς πράξεις των, καὶ ἐκείνους, οἱ ὅποιοι τὰς ἀγνοοῦν παντελῶς. «Ὁ Θεὸς ἐγκατέλειπε τὸν λαόν του, τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἰσῶφ».⁵¹ Δηλαδὴ τὸν ἐγκατέλειψε, τὸν ἀφῆσε, τὸν παρέβλεψε, τὸν ἐγύμνωσεν ἀπὸ τὴν πρόνοιαν του. Μετὰ ταῦτα, ἀφοῦ ἐσκόρπισε τὸν φόβον εἰς τὰς ψυχὰς των, ἀναφέρει καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἐγκαταλείψεως, ὥστε νὰ ἐπανορθώσουν ὁ αὐτοὶ τὰ σφάλματά των. Ποία, λοιπὸν, εἶναι ἡ αἰτία; Τοὺς ἐγκατέλειψεν ὁ Θεός, «διότι ἡ χάρις των εἶναι πλήρης μαντείων, ὡς εἶναι ἡ χάρις τῶν ἀλλοφύλων».⁵² Προηγουμένως τοὺς κατηγοροῦσε δι' ἀπάτας, διὰ φιλαργυρίαν καὶ δι' ἐγκατάλειψιν τῆς προστασίας τῶν γηρῶν. Τώρα τοὺς κατηγορεῖ διὰ πονηρὰς δοξασίας καὶ ὑπολείμματα ἀσεβείας, τὰ ὅποια τοὺς παρσύρουσιν ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς τὴν λατρείαν τῶν ψευ-

50. Ρωμ. 2, 19-20.
51. Ἦσ. 2, 6.
52. Ἦσ. 2, 6.

δῶν θεῶν. Μετὰ ταῦτα, ἐλέγχων αὐτοὺς ἀσθηρὰ, δὲν εἶπεν, ὅτι ἀσχολοῦνται ἀπλῶς μετὰ τὰς μαντείας, ἀλλὰ ὅτι «ἡ χάρις των εἶναι πλήρης μαντείων». Ἠθέλησεν πάλιν λέγει, ὑπερφολικά ἢ κακία των. Ὅπως προηγουμένως ἔλεγε «λαός», ὅχι ἀπλῶς ἁμαρτωλός, ἀλλὰ Ἐ «πλήρης ἁμαρτιῶν», ἔτσι καὶ ἐδῶ λέγει «εἶναι πλήρης μαντείων». Μετὰ ταῦτα ἐπιτείνει πάλιν τὸν ἐλεγχον προσέθεσεν τὸ «ὅπως ἦτο κατ' ἀρχάς».⁵³ «Κατ' ἀρχάς; Πότε; Ὅταν δὲν εἶχον γνωρίσει τὸν Θεόν, ὅταν δὲν εἶχον λάβει νόμον, ὅταν δὲν εἶχον γευθῆ τὰς ἐνεργείας του, ὅταν διέτριβον μετὰ τὰ ἔθνη. Ταῦτο θεασάμενος ἦτο ὄξιον ἐσχάτης καταδικῆς, τὸ ὅτι δηλαδὴ τώρα, μετὰ ἀπὸ τὴν πρόνοιαν καὶ ἐπιμέλειαν, δὲν ζοῦν καθόλου καλύτερον ἀπὸ ἐκείνους, οἱ ὅποιοι δὲν ἔχουν ἀπολαύσει τίποτε ἀπὸ αὐτά. Καὶ δὲν ἐσταμάτησεν ἐδῶ, ἀλλὰ καταπιπτοῦν αὐτοὺς προσέθεσε πάλιν Ἄ «ὡς εἶναι ἡ χάρις τῶν ἀλλοφύλων». Μετὰ αὐτὴν τὴν σύγκρισιν ἀμεινὸν πῶς ἐννοοῦν τὴν κατηγορίαν. Αὐτὸν τὸν τρόπον ὑγκρίσεως συνήθιζε νὰ καμνὴ συνέχεια καὶ ὁ Παῦλος, «Ὅπως ὅταν λέγῃ Ἄ δὲν θέλω, ἀδελφοί, νὰ ἔχετε σέως ἀγνοίαν διὰ τοὺς ἀποθαμένους, διὰ τὴν μὴ λυπήσθε, καθὼς λυποῦνται καὶ οἱ λοιποὶ, οἱ ὅποιοι δὲν ἔχουν ἐλπίδα ἀναστάσεως».⁵⁴ Καὶ πάλιν λέγει ὁ ἴδιος: «Πρέπει νὰ γνωρίζῃ ἕκαστος ἀπὸ σᾶς νὰ διατηρῇ τὸ σῶμα του ἡγιασμένον καὶ τιμημένον καὶ νὰ μὴ εἶναι κανεὶς ἀπὸ σᾶς αἰχμάλωτος ἐμπαθοῦς καὶ ἀκολάστου ἐπιθυμίας».⁵⁵ Καὶ δὲν περιωρίσθη μόνον εἰς τοῦτο, ἀλλὰ προσέθεσε καὶ εἶπε «καθὼς εἶναι οἱ ἔθνη καὶ τοῦ δὲν γνωρίζουν τὸν Θεόν».⁵⁶ Συνήθως οὗτος ὁ λόγος κεντρίζει ἀκόμη καὶ ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἔχουν πέσει εἰς μέγα θάθος ὀλιγαρίας. Β' Ἐάν ἐπικρίνωνται δι' αὐτὰ οἱ Ἰουδαῖοι, ποίας συγγνώμης θὰ τύχωμεν ἡμεῖς, ποίας ἀπολαγίας, οἱ ὅποιοι, μετὰ ἀπὸ τὴν μεγάλην χάριν καὶ ἀπερίγραπτον τιμὴν καὶ τὰς ἀθανάτους ἐλπίδας, καταπίπτομεν ψυχικὰ εἰς τὴν ἴδιαν μετὰ ἐκείνους πνευματικὴν πέναν; Διότι, ἀκόμη καὶ σήμερον, ὑπάρχουν πολλοί, οἱ ὅποιοι κάμνουν χρῆσιν τοῦ νοσήματος τούτου καὶ καταστρέφουν τὴν ζωὴν των. Οὗτοι, ἀφοῦ παραδίδουν τοὺς ἑαυτοὺς των εἰς τὰς παραλόγους μαντείας, ἐκτὸς τοῦ ὅτι

53. Ἦσ. 2, 6.
54. Ἄ' Θεσ. 4, 18.
55. Ἄ' Θεσ. 4, 4-6.
56. Ἄ' Θεσ. 4, 6.

έρχονται εἰς σύγκρισιν μετ' τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἀπολαμβάνουσι περιττὰς λύπας καὶ οὐδέμιαν προσπάθειαν καταβάλλουσι διὰ τὴν ἀρετὴν. Ὁ διάβολος δηλαδὴ μετὰ τὰ μέσα ἐπιδιώκει νὰ πείσῃ τοὺς ἀφελεστέρους διὰ τοῦτο, ὅτι δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ αὐτοῦ ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία, Ἐ καὶ οἱ δὲν ἔχουσι τιμηθῆ μετ' ὠριωμένην ἐλευθερίαν τῆς βουλήσεως. Μετ' αὐτὸν τὸν τρόπον θέλει νὰ ἐπιτύχῃ αὐτὰ τὰ δύο τὰ αἰσχροτάτα, καὶ νὰ ἐκμηδενίσῃ δηλαδὴ τοὺς πῦθονους ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς μάχους καὶ νὰ ἀφαρέσῃ ἀπὸ αὐτοῦ τὸ μέγιστον δῶρον τῆς ἐλευθερίας. Ἄλλοτε μετὰ μαντείας, ἄλλοτε μετὰ συμβόλων, ἄλλοτε μετὰ τὴν φύλακιν ἡμερῶν, ἄλλοτε μετὰ τὸ πονηρὸν δόγμα τῆς μοίρας, ἄλλοτε μετὰ ἄλλα πολλὰ τεχνάσματα εἰσῆγαγεν εἰς τὸν βίον τὸ φοβερὸν νόσημα καὶ ἔκαμνε ἀνω-κάτω τὰ πάντα. Διὰ τοῦτο λοιπὸν καὶ ὁ προφήτης ἐξετόξευσε σφοδρὰς κατηγορίας, ὥστε νὰ ξεριζώσῃ τελείως τὸ πάθος. «Καὶ ἐγενήθησαν ἀπὸ αὐτοῦ πολλά ἀλλόφυλα τέκνα».⁵⁷

Ἐ Τί σημαίνει τὸ «τέκνα ἀλλόφυλα»; Ἐπειδὴ πολὺ εὐκόλα μετέβαλλον γνώμην καὶ ἐζηπατῶντο, εἶχε τεθεῖ νόμος εἰς αὐτοὺς ἀπὸ τὸν Θεόν, νὰ μὴ ἔρχωνται εἰς ἐπικοινωνίαν μετὰ κανένα ἀπὸ τοὺς ὑπολοίπους ἀνθρώπους, ὥστε νὰ μὴ γίνουσι αἱ τοιαῦται συγγενεῖαι ἀφορμὴ ἀσεβείας πρὸς τὸν Θεόν. Ἐπειδὴ οὐκ ἴδιον δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ διορθώσουσι ἄλλους, ἀλλὰ ἀκόμη καὶ τὴν θλάσθην, ἢ ὅποια προήρχετο ἀπὸ τοὺς ἄλλους, δὲν ἠδύνατο νὰ ἀποκρούσουσι, ἀφοῦ τοὺς ὠχύρωσε μετὰ τὸν νόμον καὶ τοὺς ἀπεμάκρυνεν ἀπὸ τὰς ἐπιμίξιας μετὰ τοὺς ὑπολοίπους, κατ' ἴδιον τοὺς διέπλαιτε καὶ τοὺς διηύθυνε. Διὸ ἐπρεπε νὰ ἦτο εὐχαριστιημένος, καὶ ἂν ἀκόμη κατηθύνοντο τοιοῦτοτρόπως, μετὰ τὸ νὰ δυνηθοῦν Ἐ νὰ διατηρήσουσι τὸν τρόπον ζωῆς, ὁ ὅποιος εἶχε δοθῆ εἰς αὐτοὺς ἀπὸ τὸν Θεόν. Ἄλλ' ὅπως παρέβαινον τὰς ἄλλας ἐντολάς, ἔτσι, λοιπὸν, ἀφοῦ περιεφρόνησαν καὶ ταύτην, συνήμην γάμοις μετὰ τοὺς γειτονικοὺς λαοὺς, καὶ ἀφοῦ ἔλαβον νόμους ἀπὸ τοὺς Μωσαϊκούς, ἀπὸ τοὺς Ἀμμωνίτας⁵⁸ Ἄ καὶ ἀπὸ ἄλλα ἄθεα ἔθνη καὶ ἀφοῦ ἀπεδέχοντο εὐχαριστικῶς καὶ τὰ ἄλλα εἶδη τῶν σγέσεων, ἐλάμβανον διδασκάλους τῆς πονηρίας καὶ κατέστρεφον τὴν καθαρότητα τῆς ὁμηλῆς καταγωγῆς των. Τοῦτο, λοιπὸν, μαζὶ μετὰ

57. Ἦσ. 2, 6.

ἄλλα ψέγει ὁ προφήτης. «Διὸτι ἐγέμισεν ἡ χώρα των», λέγει, «ἀπὸ ἀργυροῦ καὶ χρυσοῦ καὶ ἀμέτρητοι ἦσαν οἱ θησαυροὶ των. Ἐπίσης ἐγέμισεν ἡ χώρα των ἀπὸ ἵππων καὶ ἀμέτρητος ἦτο ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀρμάτων των».⁵⁹ Καὶ τί εἶδους μομφῆ εἶναι τοῦτο, ἴσως θὰ ἠδύνατο νὰ εἴπῃ κανεὶς, ἢ κατοχὴ χρημάτων καὶ ἢ ἀπόκτησις ἵππων καὶ μάχιστα εἰς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ὅταν δὲν ὄντηγε προσεκτικὴ ἀναζήτησις τῆς ἀληθείας; Τὶ θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἀπαντήσωμεν; Ὅτι δὲν κατέκρινε τὴν χρῆσιν, ἀλλὰ τὴν κακὴν πρόθεσιν των. Ἐ Διὸτι, ὅπως, ὅταν λέγῃ «ἀλλοιμονον εἰς τοὺς ἰσχύοντας», δὲν κατηγορεῖ τὴν ἐξουσίαν, ἀλλ' ἐκεῖνους, οἱ ὅποιοι κάμνουσι κακὴν χρῆσιν τῆς ἐξουσίας, ἔτσι θεθαίως καὶ ἐδῶ δὲν τοὺς καταδικάζει, ἐπειδὴ εἶχον ἀποκτήσει χρημάτων, ἀλλὰ ἐπειδὴ, ἂν καὶ εἶχον εἰς τὴν διάθεσιν των ἀφθονα ἀγαθὰ, συνεκέντρωνον περισσότερο ἀπὸ ὅσα ἐχρειάζοντο. «Οἱ θησαυροὶ των», λέγει, «ἦσαν ἀμέτρητοι». Καὶ οὐκ ἴδιον διὰ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ, ὑπερήφανοι διὰ τὰ πλοῦτη καὶ τὴν δύναμιν τοῦ ἵππικου, ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀπεμακρύνοντο ἀπὸ τὴν ὁδόν, ἢ ὅποια ἐστηρίζετο εἰς τὴν ἐλπίδα πρὸς τὸν Θεόν, πράγμα τὸ ὅποιον ἐτόνιζεν εἰς αὐτοὺς ὁ προφήτης καὶ εἰς ἄλλο σημεῖον «Ἀλλοιμονον εἰς ἐκεῖνους, οἱ ὅποιοι ἔχουσι πεποιθῆσθαι εἰς τὰς δυνάμεις των Ἐ καὶ ὑπερήφανοῦνται διὰ τὸ πλῆθος τῶν θησαυρῶν των».⁶⁰ Καὶ πάλιν εἰς ἄλλο μέρος λέγει «Δὲν σώζεται ὁ βασιλεὺς μετὰ μεγάλην δύναμιν καὶ δὲν θὰ σωθῆ ὁ γίγας μετὰ τὸ πλῆθος τῆς ἰσχύος του».⁶¹ Καὶ εἰς ἄλλον πάλιν ψαλμὸν λέγει «Δὲν θὰ δεῖξῃ τὴν εὐαρέσκειάν του ὁ Κύριος εἰς τὴν δύναμιν τοῦ ἵππικου καὶ δὲν διακείται ἐμμενῶς εἰς τὰς κνήμας τοῦ ἀνδρός. Ὁ Κύριος δεικνύει τὴν εὐαρέσκειάν του εἰς ἐκεῖνους, οἱ ὅποιοι τὸν φοβοῦνται».⁶² Καὶ ἐγέμισεν ἡ χώρα των μετὰ θεδύλγματα τῶν ἔργων τῶν χειρῶν των καὶ προσεκύνθησαν ἐκεῖνα, τὰ ὅποια κατεσκεύασαν οἱ δάκτυλοι των».⁶³ Ὡσάν σοφὸς ἱατρός ἀναφέρει ὁ προφήτης τὴν αἰτίαν καὶ τὴν πηγὴν τοῦ νοσήματος, Ἐ Πράγματι, ἐνθ' ἐπρόκειτο νὰ κατακρίνῃ τὴν ἀσεβείαν των, ἀνέφερε κατ' ἀρχὰς τὰς ἀφορμὰς τῆς ἀσεβείας, δηλαδὴ τὴν φι-

58. Ἦσ. 2, 7.

59. Ψαλμ. 48, 7.

60. Ψαλμ. 82, 16.

61. Ψαλμ. 146, 10.

62. Ἦσ. 2, 8.

λαργυρίαν, την ἔλλειψιν στοργῆς πρὸς τοὺς ἀδυνατοὺς καὶ τοὺς παρανόμους μικτοὺς γάμους, δηλῶν, ὅτι ἀπὸ τὸ σημείον τοῦτο ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀνετράφησαν, ἔπυσαν εἰς τὸ θάραθρον τῆς ἀπωλείας καὶ προσεκύνησαν τὰ εἰδώλα. Μετὰ ταῦτα, περιπαλοὺν τὴν θρησκείαν των, προσέθεσε «τῶν ἔργων τῶν χειρῶν των». Τὸ ἄλλο ἀληθεῖα θὰ ἦτο ἄξιον περισσοτέρου γέλωτος παρὰ ἡ στιγμή, κατὰ τὴν ὁποῖαν ὁ ἀνθρώπος παρουσιάζεται ὡς δημιουργὸς τοῦ Θεοῦ; Βδέλυγμα ἢ Γραφὴ συνήθως καλεῖ τὰ εἰδώλα. Κατὰ συνέπειαν καὶ «βδέλυγμα ἐρημώσεως» ὀνομάζεται ὁ ἀνδριάς, ὁ ὁποῖος εἶχε στηθῆ εἰς τὸν χώρον τοῦ ναοῦ. Διότι λέγει ὁ προφήτης, «ὅταν ἴδῃτε τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως νὰ στέκεται εἰς ἕγιον τόπον ὁ ἀναγνώστης ἅς τὸ νοιώσῃ καὶ ἅς λάθῃ τὰ μέτρα του».⁶⁵ Ἐ' Ἀφοῦ τοὺς ἀπεμάκρυνεν ἀπὸ τὸν φόβον καὶ τὸν σεβασμὸν τῶν αἰσθητῶν ἀντικειμένων, ἀπηγόρευσεν εἰς αὐτοὺς νὰ κατασκευάσουν οὐδὲν ποτε εἰδώλων⁶⁶ καὶ ἐκάλεσε τοῦτο βδέλυγμα. «Ἐταί ἀπὸ μακρῶν τοὺς ἀναγκαί- ζει εἰς τὴν πορείαν των πρὸς τὴν ἀσέβειαν. Διότι τὸ νὰ βδελύττεται κανεὶς κάτι εἶναι ὅμοιον μὲ τὸ νὰ μισῇ κανεὶς ὑπερβολικὰ κάτι ὡς ἀκάθαρτον καὶ κατηραμένον. Βδέλυγμα, λοιπὸν, εἰς τὴν Γραφὴν ὀνομάζεται τὸ ἀντικείμενον, τὸ ὁποῖον εἶναι ἄξιον μίσους καὶ ἀποστροφῆς. Κά- θε εἶδωλον εἶναι τοιοῦτον. «Καὶ προσεκύνησαν ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα κατασκευάσαν οἱ δούλοιοι των. Καὶ ἔσκυψεν ἐνώπιον αὐτῶν ὁ ἀνθρώπος καὶ τὰ προσεκύνησε καὶ ἔταπει- κώθη ὁ ἀνὴρ».⁶⁷ Ἐ' Διότι, ὅπως ἐξυψώνει ἢ προσκύνῃ- σις τοῦ Θεοῦ, ἔτσι ταπεινώνει καὶ ὑποθιβάξει ἢ προσκύνῃ- σις ἐκεῖνων. Ἀλήθεια, τί πῶς ἐξευτελιστικὸν ὑπάρχει ἀπὸ τὸν ἀνθρώπον, ὁ ὁποῖος ἔχει ἐκπέσει τῆς σωτηρίας του, ἔχει καταστήσει ἐχθρὸν τοῦ τὸν Θεὸν τοῦ σύμπαν- τος, προσκυνεῖ τὰ ἔμψυχα καὶ λατρεύει τοὺς λίθους; Δι- ὅτι ὁ Θεὸς μὲν μᾶς ὡδήγησεν εἰς πόσον μεγάλην τιμὴν, ὥστε νὰ μᾶς καταστήσῃ ὑψηλοτέρους καὶ ἀπὸ τοὺς οὐ- ρανούς, ὁ διάβολος ὁμῶς ἐπεδίωξε μὲ ζῆλον νὰ καταπι- θῶσῃ εἰς πόσον ταπεινὴν θέσιν ἐκεῖνους, οἱ ὁποῖοι ἐπιεί- θοντο εἰς αὐτόν, ὥστε νὰ τοὺς κάμῃ περισσοτέρον ἀδία-

65. Ματθ. 24, 15. Ὁ ἀπαγγελλὸς Ματθαῖος παραπέμπει εἰς τὸν προφήτην Δανιὴλ (3, 27).
66. Πρὸλ. ἔξ. 20, 2 ἔξ.
67. Ἦσ. 2, 8-9.

φόρους καὶ ἀπὸ τὰ ἀναίσθητα. Διὰ τοῦτο λοιπὸν λέγει ὁ προφήτης «Ἐταπεινώθη ὁ ἀνὴρ». Ἦτο ἀρκετὴ θεβαί- ως καὶ μόνον αὐτὴ ἡ κατηγορία νὰ ἀπομακρύνῃ τὸν σῶ- φρονα ἀπὸ τὸ νόημα. Ἐπειδὴ ὁμῶς πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους δὲν φοβοῦνται τόσο τὰς ἁμαρτίας ὅσον τὰς τιμωρίας, Β προσέθεσε καὶ τὴν τιμωρίαν καὶ εἶπε: «Δὲν θὰ τοὺς ἀφήσω ἀτιμωρήτους».⁶⁸ Δὲν θὰ τοὺς συγχωρή- σω, λέγει, δὲν θὰ τοὺς ἀφήσω, δὲν θὰ τοὺς παραβλέψω, ἀλλὰ θὰ ἀπαιτήσω δικαιοσύνην καὶ εὐθύναν διὰ τὰ σφάλ- ματα, τὰ ὁποῖα διεπράχθησαν. «Καὶ τώρα εἰσέλθετε εἰς τὰς πέτρας καὶ κρυφθῆτε εἰς τὴν γῆν πρὸ τῆς φοβερᾶς παρουσίας τοῦ Κυρίου».⁶⁹ Ἀφοῦ ἔσκυψεν ἀρκετὰ τὴν μαρίαν ἐκεῖνον, οἱ ὁποῖοι ἐλάτρευον τὰ εἰδώλα, καὶ ἀ- φοῦ ἔδειξε ἀπὸ τὸν τρόπον τῆς δημιουργίας τῶν εἰδώλων καὶ τὴν ἀσυναίσθησιν ἐκεῖνων καὶ τὴν ἀδυναμίαν τῶν εἰδώλων, συνεχίζει τὸν ἀγῶνα ἐναντίον αὐτῶν πάλιν μὲ λογικὰ ἐπιχειρήματα. Συγχρόνως ἐμπιστεύεται τὸν ἔ- λεγγον τῶν λεγομένων εἰς τὴν πείραν τῶν πραγμάτων. Λέγει λοιπὸν: Ἦτο ἀρκετὸ δι' ἐμὲ αὐτὸ τὸ ἴδιον, C ὅτι βηλαδῆ διεπράχθησαν αὐτὰ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, νὰ δείξῃ τὴν μαρίαν ἐκεῖνων, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἀπατηθῆ. Ἐ- πειδὴ ὁμῶς εἶναι ναρκωμένοι ἀπὸ τὴν ἀσέβειαν, ὅπως ἀκριβῶς θὰ ἦσαν ἀπὸ τὴν μέθη, καὶ ἔχουν γίνῃ ἀνάτη- ροι διὰ τὰ φανερά καὶ σαφῆ πράγματα, τοιαῦτα κακὰ θὰ συμβοῦν εἰς τὴν πόλιν, ὥστε νὰ διδάξουν ἀκόμη καὶ τοὺς πλέον ἀναίσθητους, πόσον μεγάλη εἶναι ἡ ἀσθένεια τῶν καὶ πόσον μεγάλη ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ.

Διὰ τοῦτο, λοιπὸν, προτὸν νὰ κάμῃ λόγον διὰ τὸν πόλεμον, ἀναφέρει τὰς συνετείας του καὶ τοὺς διατάσ- σαι νὰ εἰσέλθουν εἰς πέτρας καὶ νὰ κρυφθοῦν κάτω ἀπὸ αὐτὴν τὴν γῆν, ὅχι διὰ νὰ κάμουν τοῦτο, ἀλλὰ διὰ νὰ μάθουν πόσον ἀνυπόφορος θὰ εἶναι τότε ἡ ὄργη, ἡ ὁποῖα θὰ ἀποσταλῇ ἀπὸ τὸν Θεόν. D· Διότι λέγει «κρυφθῆτε εἰς τὴν γῆν πρὸ τῆς φοβερᾶς παρουσίας τοῦ Κυρίου καὶ πρὸ τῆς λαμπρότητος τῆς ἰσχύος του, ὅταν ἀναστηθῇ νὰ θραύσῃ τὴν γῆν».⁷⁰ Δὲν εἶπεν ἀπλῶς «πρὸ τῆς ἰσχύος του», ἀλλὰ «πρὸ τῆς λαμπρότητος τῆς ἰσχύος του». Δι- ὅτι τοιαῦτα εἶναι τὰ κατορθώματά του, τοιαῦτα τὰ τρέ-

68. Ἦσ. 2, 9.
69. Ἦσ. 2, 10.
70. Ἦσ. 2, 10.

παια, έχουν δηλαδή μεγάλη καθαρότητα και λαμπρότητα. Είς τὸ σημεῖον τοῦτο, μοῦ φαίνεται, ὅτι ὁποιοῖ τὴν νίκη κατὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Ἐζεκιίου. Γῆν καλεῖ τὸ πλῆθος τῶν ἀνθρώπων, θραύουν τὴν κατάπτωσιν καὶ ἀνάστασιν αὐτοῦ τὴν ἔξοδον πρὸς βοήθειαν.⁶⁸ Ἄφου καὶ ὁ Δαυὶδ κατὰ παρόμοιον τρόπον λέγει «Ἄς ἐγερεθῆ ὁ Θεὸς καὶ οἱ ἐχθροὶ τοῦ θα διασκορπισθοῦν».⁶⁹ Ἐ καὶ πάλιν «Ἐγέρθητι, Θεέ, καὶ ἐφόρμωσε τὴν δικαίαν σου κρίσιν εἰς τὴν γῆν».⁷⁰ Ἔτσι χαρακτηρίζει μὲ ἀνθρώπινα πράγματα καὶ οὐχίματα τὰς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ. «Οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ Κυρίου εἰναι ὑψηλοί, ἐνῶ ὁ ἄνθρωπος εἰναι μηδαμινός».⁷¹ Μετὰ ταῦτα, διὰ νὰ μὴ δείξῃ τότε κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἀκρατοῦς δυσπιστίαν πρὸς τὰ λεγόμενα (διότι διὰ πολλοὺς ἀνθρώπους ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον ἐπρόκειτο νὰ συμβῆ, ἦτο κάτι τὸ ἀνέλπιστον καὶ ἀνώτερον κάθε προδοκίας), προσέφυγεν εἰς τὴν δύναμιν ἐκεῖνου, ὁ ὁποῖος ἐνεργεῖ, καὶ εἰς τὴν μηδαμινότητα ἐκεῖνου, οἱ ὁποῖοι πάσχουν. Διότι, λέγει, δὲν ὑπάρχει τίποτε πῶ ὑψηλὸν ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ τίποτε πῶ μηδαμινὸν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους.⁷² Ἄ λοιπὸν, μὴ ἀπορίης, πῶς θὰ δυνηθῆ ὁ μέγας ὄστος καὶ ἰσχυρὸς Θεὸς νὰ ταπεινώσῃ τόσο πολὺ διὰ μιᾶς τοὺς μηδαμινούς ἀνθρώπους. Καὶ πολὺ ὀρθῶς εἶπεν «οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ Κυρίου εἰναι ὑψηλοί». Δὲν εἶπεν ἡ δύναμις, ἀλλ' «οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ Κυρίου», διότι καὶ μόνον τὸ βλέμμα του εἶναι ἱκανὸν νὰ συντρίψῃ κάθε τι, τὸ ὅποιον ἐναντιώνεται πρὸς τὸ θέλημά του. Τοῦτο θεασάμενος ἔλεγε καὶ ὁ Δαυὶδ εἰς διάφορον ἀπὸ τοὺς προηγουμένους ψαλμὸν μὲ τὸ «Ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ρίπτει ἕνα βλέμμα εἰς τὴν γῆν καὶ τὴν κἀμνει νὰ τρέμῃ».⁷³ Καὶ ἄλλος πάλιν προφήτης μὲ τὸ «Θά ρίψω εὐμενὲς τὸ βλέμμα μου καὶ θὰ ἔχω τὴν δύναμιν νὰ τὸν σώσω».⁷⁴ «Διὰ τοῦτο κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν πᾶν ἀνθρώπινον μεγαλείον θὰ ταπεινωθῆ καὶ μόνον ὁ Κύριος θὰ ὑψωθῆ».⁷⁵ Ἐ Διότι, ὅταν ἐγίνεν ἡ ἀπίστευτος νίκη καὶ τὰ λαμπρὰ καὶ θαυμαστά ἐκεῖνα τρόπαια, καὶ οἱ δαίμονες κατάρχονθῃσαν, καὶ τὰ εἰδωλα ἐξημετέλιθῃσαν, καὶ οἱ ψευδοπροφῆται ἀπεστο-

68. Πρβλ. Παρμ. Β' κεφ. 32 καὶ Ἡσ. κεφ. 36 ἐξ.

70. Ψαλμ. 67, 2.

71. Ψαλμ. 81, 8.

72. Ἡσ. 2, 11.

73. Ψαλμ. 108, 32.

74. Ψαλμ. 11, 4.

75. Ἡσ. 2, 11.

μώθησαν, καὶ τὸ τυραννικὸν καθεστὼς τῶν βαρβάρων κατελύθη καὶ κάθε στόμα, τὸ ὅποιον ἐστρέφετο κατὰ τοῦ Θεοῦ, ἀπεφράγη. Διὰ τοῦτο λέγει «καὶ μόνον ὁ Κύριος θὰ ὑψωθῆ». Οὐδεὶς, λοιπὸν, θὰ ὑπάρχῃ, ὁ ὁποῖος θὰ προβάλλῃ ἀντιρροήσεις καὶ θὰ ἀμφιβάλλῃ διὰ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ, ἀφού ἡ ἀπόδειξις ἐγίνε τόσο σαφειστάτη μὲ τὰ ἴδια τὰ γεγονότα. Διότι ἡ θεῖα φύσις κατέχει ἀδιέλπιτα αὐτὴν τὴν ὑψηλὴν καὶ τιμητικὴν θέσιν, ἀφού οὐδέποτε ἔλαβε κάποιαν ἀρχὴν, ἀλλὰ πάντοτε ὄντηχε. Τὸ ὑποδοῦσαι ἑμῶς ἀναφέρεται εἰς τὴν διάνοιαν τῶν ἀνθρώπων, ὅταν ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἀντιλέγουσιν καὶ ἐναντιώνονται εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, Ἐ ἀφού πεισθοῦν ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀπόδειξιν τῶν πραγμάτων, κάμψουν τὰ γόνατα καὶ προσφέρουν εἰς τὸν Θεὸν τὴν ἀρμοδίωςσαν δοξολογίαν. «Καὶ θὰ ταπεινωθῶν, διότι ἔρχεται ἡμέρα Κυρίου τοῦ Παντοκράτορος ἐναντίον παντὸς ἀλαζόνος καὶ ὑπερηφάνου ἐναντίον πάντων τῶν κέδρων τοῦ Λιβάνου, τῶν ὑψηλῶν καὶ ἐπισημένων, καὶ ἐναντίον ὄλων τῶν δρυῶν τῆς Βασάν καὶ ἐναντίον πάντων τῶν ὑψηλῶν ὄρεων [καὶ ἐναντίον πάντων τῶν ὑψηλῶν βουνῶν]· ἐναντίον παντὸς ὑψηλοῦ πύργου καὶ ἐναντίον παντὸς ὑψηλοῦ τείχους· ἐναντίον παντὸς πλοίου τῆς θαλάσσης καὶ ἐναντίον πάσης ὀρειότητος τῶν πλοίων. Καὶ θὰ ταπεινωθῆ τὸ ὕψος τῶν ἀνθρώπων καὶ μόνον ὁ Θεὸς θὰ ὑψωθῆ κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν».⁷⁶ Τείχος καὶ κέδρον καὶ βουνὸν Β καὶ δρὺν ὀνομάζει ἐδῶ τοὺς ἄρχοντας καὶ δεικνύει μεταφορικὰ μὲ τὸ ὕψος τῶν δένδρων τοῦτων τὴν ἐξουσίαν των. Καὶ ὅταν ἀναφέρῃ πλοῖον καὶ πᾶσαν ὀρειότητα πλοίων, ὑπαινίσσεται τοὺς πῶ εὐπόρους ἀπὸ αὐτοῦς.

Ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον ἐπιθυμεῖ νὰ εἴπῃ, εἶναι τὸ ἔξης: «Ὅτι κάθε ἰσχυρὸς, κάθε ἄρχων, κάθε στρατηγός, κάθε κάτοχος πλοῦτος, ὀλόκληρος, ἐν ἐνὶ λόγῳ, ἡ μεγαλοπρέπεια καὶ ἡ δύναμις τῶν ἀνθρώπων θὰ ἐξαφανισθῆ τότε καὶ θὰ διαλυθῆ καὶ τίποτε δὲν θὰ τοὺς προφυλάξῃ, ὥστε νὰ ἀποφύγουν τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ, Ἐ οὕτε ἡ αἰματική δύναμις, οὕτε ἡ πολεμικὴ πείρα, οὕτε ἡ χρηματικὴ περιουσία, οὕτε τὰ ἀξιώματα, οὕτε τὸ πλῆθος τοῦ στρατοῦ, οὕτε κάτι ἄλλο σχετικὸν μὲ αὐτά. Ἢ Ἄ Μνημο-

76. Ἡσ. 2, 12-17. Ἡ μετάφρασις τῶν Ο' καὶ τῶν κ' ἡμῶν, τὸ ὅποιον παραθέτα ὁ Χρυσόστομος, ἔχουν ἀριστέως διαφορὰς. Ἡ προφήτης καὶ ἡ εὐφροσύνη ἐκρήθησαν ἀναγκαίως, διότι τὰ σχέλια τῶν ποταμῶν, τὰ ὅποια ἐκολοῦσαν, προσηθέσαν τὴν ταπεινὴν διαρῆν τοῦ καμμένου.

νεύει κέδρους λιθίνου διά τους εξής λόγους: "Ἡ ἐπειδή τοῦτο τὸ δένδρον φέρεται ἰδιαίτερα εἰς αὐτὸν τὸν τόπον ἢ ἐπειδὴ θέλει νὰ δηλώσῃ ὅτι τὰ γεγονότα εἶναι ἐγγύς. «Ὡραιότητα τῶν πλοίων» καλεῖ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν στρατηγῶν, οἱ ὅποιοι περιβάλλονται ἀπὸ πλοῦτον, θύλα καὶ σωματοφύλακας. Μοῦ φαίνεται ὅμως ὅτι ὑπαινίσσεται καὶ τὴν μακροχρόνιον ἀποδημίαν τῶν θαρσάρων. «Καὶ θὰ κρῖνον θύλα τὰ χειροποίητα αὐτῶν εἰδῶλα. Θὰ τὰ φέρουν εἰς τὰ σπήλαια καὶ εἰς τὰς σχισμάς τῶν θράχων καὶ εἰς τὰς ὁπὰς τῆς γῆς πρὸ τῆς φοβερᾶς παρουσίας τοῦ Κυρίου καὶ τῆς λαμπρότητος τῆς δυνάμεώς του, ὅταν ἐγερθῆ νὰ καταστρέψῃ τὴν χώραν.»⁷⁷ Τόσον πολὺ θὰ ὀδυνατοῦν οἱ θεοί, λέγει, νὰ προσφέρουν εἰς αὐτοὺς κάποιαν βοήθειαν. Β βίστε θὰ ἔχουν ἀνάγκη τῆς ἀνθρώπινης βοήθειας καὶ τόπων ἀσφαλείας, διὰ νὰ μὴ συλληφθοῦν «πρὸ τῆς φοβερᾶς παρουσίας τοῦ Κυρίου καὶ τῆς λαμπρότητος τῆς δυνάμεώς του, ὅταν ἐγερθῆ νὰ καταστρέψῃ τὴν χώραν». Μάλιστα, διὰ νὰ μὴ ἀποδίῃ κανεὶς αὐτὰ εἰς τὴν ἐφοδὸν τῶν θαρσάρων καὶ νὰ μὴ νομίσῃ ὅτι ὁ φόβος προέρχεται ἀπὸ τὴν δύναμιν ἐκείνων, ἐπαναφέρει τὸν λόγον εἰς τὸν Θεὸν τῶν θύλων καὶ λέγει, ὅτι αὐτὸς εἶναι στρατηγὸς εἰς αὐτὸν τὸν πόλεμον καὶ ἡ δύναμις του καταπλήσσει ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἐπιμωρήθησαν διὰ τὰ ἁμαρτήματα ποῦ διεπράχθησαν ἀπὸ αὐτοὺς. «Κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην θὰ πετάξῃ μακρὰν ὁ ἄνθρωπος τὰ ἀργυρὰ καὶ τὰ χρυσὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν του, τὰ ὅποια κατεσκεύασε διὰ τὸν ἑαυτὸν του, διὰ νὰ προσκυνῇ τὰ μάταια καὶ τὰς νυκτερίδας. Ἐ ὥστε, ἐλευθερὸς πλέον, νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὰς στερεὰς πέτρας καὶ εἰς τὰς σχισμάς τῶν θράχων πρὸ τῆς φοβερᾶς παρουσίας τοῦ Κυρίου καὶ τῆς λαμπρότητος τῆς δυνάμεώς του, ὅταν ἐγερθῆ νὰ καταστρέψῃ τὴν χώραν.»⁷⁸ Ἀρκετὰ τοὺς περιέπαιξεν, ἀφοῦ δεικνύει ὅτι κρύπτονται μαζὶ μὲ τοὺς θεοὺς των καὶ ὅτι κατέρχονται μέσα εἰς τὴν γῆν καὶ δι

77. Ἦσ. 2, 18-19.

78. Ἦσ. 2, 20-21. Τὸ κείμενον, τὸ ὅποion παραθέτει ὁ Χρυσόστομος, διαφέρει ἐποικιστικῶς πρὸς τὸ κείμενον τῆς μεταφράσεως τῶν Ο'. Τὸ ἀρραϊκὸν κείμενον ὅμως διαφέρει καλυτέραν γραφῆν, διότι τὸ «τοὺς ματαίους καὶ τὰς νυκτερίδας» ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ «ἐνδάλει», ὅπου ἡ ἀπόδοσις εἶναι περισσότερο λογικὴ. (Ἦσ πετᾶν ὁ ἄνθρωπος τὰ ἀργυρὰ καὶ τὰ χρυσὰ εἰδῶλα του εἰς τὰ σπηλεῖα καὶ εἰς τὰς νυκτερίδας).

οὔτε τὸ πολυδάπανον τῆς ὕλης τῶν εἰδῶλων δὲν εἶναι εἰς θεοὺς νὰ ὠφελήσῃ κατὰ τι εἰς τὴν ἐπικειμένην συμφορὰν. Ὡνόμασε νυκτερίδας τὰ εἰδῶλα, διὰ νὰ δηλώσῃ ἢ τὴν ἀσθενικὴν των φύσιν ἢ τὴν σκοτεινότητα τῆς πλάνης καὶ τὸ ὅτι τὰ πάντα διαπράττονται ἀπὸ τοὺς δαίμονας μυστικά. Διότι, ὅπως εἰς τὰς νυκτερίδας ὁ μὲν ἥλιος καὶ τὸ φῶς εἶναι ἐχθρικά, ἢ δὲ νύξ καὶ τὸ σκότος ἀγαπητά, ἔτσι καὶ εἰς τοὺς δαίμονας καὶ εἰς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἐξαπατῶνται ἀπὸ αὐτοῦ, ἢ μὲν πονηρία καὶ θύλα τὰ παρόνομα εἶναι συνήθη καὶ φιλικὰ, ἢ ἢ δὲ ἀρετὴ καὶ τὰ ἔργα τοῦ φωτός ἐχθρικά. Καὶ ὅταν λάμψουν αὐτὰ τὰ ἔργα τοῦ φωτός, γίνονται σκοτεινὰ ἐκεῖνα. Ἐκεῖνος, ὁ ὅποιος ἴη ἐνάρετα, δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ κόπους καὶ μάγους. Διότι ἀρκεῖ μόνον νὰ φαταροῦν τὰ ἔργα τῆς ἀρετῆς καὶ θύλα ἐκεῖνα θὰ τὰ καταλύσουν. «Παύσατε νὰ ἔχετε ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν ἄνθρωπον, εἰς τοῦ ὁποίου τοὺς μυκτῆρας ὑπάρχει πνοή· διότι ποῖαν ἔχει οὗτος ἀξίαν;»⁷⁹ Μοῦ φαίνεται ὅτι ἐδῶ ὑπαινίσσεται τὸν βασιλεῖα Ἐζεκιαν, ὁ ὅποιος ἀπὸ τὸν φόβον καὶ τὴν μεγάλην ἀγωνίαν εὐρίσκετο εἰς τὰ τελευταῖα του. Ἀφοῦ λοιπὸν ἐπίστευον οἱ θάρσαροι, ὅταν τὸν συνέλαβον ὅπως συλλαμβάνουν τὰ θηράματα εἰς τὰ δίκτυα, ὅτι εἶχον ἑτοιμον κυνήγιον Ε καὶ ὅτι δὲν ἦτο ἀνάγκη νὰ καταβάλλουν κόπους διὰ τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν ἐκείνου, συνέθη εἰς τοὺς θαρσάρους ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον. Διὰ τοῦτο λέγει· «Παύσατε νὰ ἔχετε ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν ἄνθρωπον, εἰς τοῦ ὁποίου τοὺς μυκτῆρας ὑπάρχει πνοή· διότι ποῖαν ἔχει οὗτος ἀξίαν;». Δηλαδὴ κανεὶς δὲν τὸν ὑπελόγισε.⁸⁰ Α Καὶ πράγματι ἤπισαν ὅτι μὲ τὴν ἐφοδὸν θὰ καταστραφοῦν τὰ πάντα. Ὅμως συνέθη καθ' ὀλοκληρίαν τὸ ἀντίθετον.⁸⁰ Ἐκεῖνος, ὁποῖος θεωρεῖται ἀπὸ σὰς ὅτι οὐδεμίαν ἰσχύιν ἔχει, ἀλλ' εἶναι εὐδάλωτος, οὗτος θὰ ἐμφανισθῇ πρὸ λαμπρῶς ἀπὸ θύλων, διότι λαμβάνει βοήθειαν ἀπὸ τὸν Θεόν.

79. Ἦσ. 2, 32. Τὸ χωρίον διατηρήθη μόνον εἰς τὸ ἑβραϊκὸν κείμενον.
80. Πρὸλ. Παρὰλ. Β' κεφ. 32 καὶ Ἦσ. κεφ. 36 εἰ.